



Sayı : 351
Temmuz-Aralık 2008
ISSN - 1301 - 0891
www.tzymb.org.tr

Yayın Türü:
Yerel Süreli Yayın

SAHİBİ

Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği
ve Vakfı Yön.Kur.Adına
Genel Başkan
Fehmi KIRAZ
GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Mehmet BİLİR
BİLİMSEL YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Doç.Dr. Hasan H.ATAR

İDARE VE YAZIŞMA ADRESİ

Sakarya Caddesi No: 30/2
Yenişehir / ANKARA

TEL: 0.312 433 59 81 - 433 17 68
Fax: 0.312 433 64 11

HESAP NUMARALARI
POSTA ÇEKİ
341827 Yenişehir-ANKARA

BANKA
T.C.Ziraat Bankası/Mithatpaşa Şb.
7961756-5001

Altı Ayda Bir Yayınlanır
Ziraat Mühendisliği Dergisi Basın İlan
Kurumu'nun 14.10.1998 Tarih ve 2358
sayılı kararı ile "RESMİ İLAN
VERİLECEK DERGİLER"
listesine alınmıştır.

Tasarım: Grafikare
İbrahim Müteferrika Sok.No:4/220
Rüzgarlı-Ulus Ankara
Tel: 0.312 310 59 20

Baskı
BaşakMatbaacılık
Kazım Karabekir Cad Tuna Han.101/2-G
İskitler/ANKARA
Tel: 0 312 384 27 61
Baskı Tarihi:
31.12.2008

BİLİMSEL DANIŞMA KURULU ÜYELERİ

Prof.Dr. Sıtkı ARAS
Prof.Dr. Neşet ARSLAN
Prof.Dr. Orhan ARSLAN
Prof.Dr. Rıza AVCIOĞLU
Prof.Dr. Saim BASTABAN
Prof.Dr. Ali BAYRAK
Prof.Dr. Feti BAYRAKLI
Prof.Dr. Nilgün BAYRAKTAR
Prof.Dr. Zeki BOSTAN
Prof.Dr. Saim BOZTEPE
Prof.Dr. Muharrem CERTEL
Prof.Dr. Belgin ÇAKMAK
Prof.Dr. Mustafa CANGA
Prof.Dr. Cemalettin Y.ÇİFTÇİ
Prof.Dr. Fikret DEMİR
Prof.Dr. İbrahim DEMİR
Prof.Dr. Yusuf DEMİR
Prof.Dr. Rasih DEMİRCİ
Prof.Dr. Hatice DUMANOĞLU
Prof.Dr. Alper DURAK
Prof.Dr. Hayrettin EKİZ
Prof.Dr. Halil ELEKÇİOĞLU
Prof.Dr. Yavuz EMEKLİLER
Prof.Dr. Hakkı EMSEN
Prof.Dr. Celal ER
Prof.Dr. Yücel ERKMEN
Prof.Dr. Zeki ERTUGAY
Prof.Dr. Hasan FENERCİOĞLU
Prof.Dr. H.Hüseyin GEÇİT
Prof.Dr. Ferhat GENÇ
Prof.Dr. İrfan GİRGIN
Prof.Dr. Ali GÜLÜMSER
Prof.Dr. Metin GÜNER
Prof.Dr. Bilal GÜRBÜZ
Prof.Dr. Rüştü HATİPOĞLU
Prof.Dr. Abdülkadir HURŞİT
Prof.Dr. İzzet KADIOĞLU
Prof.Dr. Mustafa KAPLAN
Prof.Dr. Kemalettin KARA
Prof.Dr. Mehmet KARA
Prof.Dr. Aziz KARAKAYA
Prof.Dr. Zekai KATIRCIOĞLU
Prof.Dr. Orhan KAVUNCU
Prof.Dr. Mükerrrem KAYA
Prof.Dr. Tahsin KESİCİ
Prof.Dr. Semiha KIZILOĞLU
Prof.Dr. Zahide KOCABAŞ
Prof.Dr. N.Kemal KOÇ
Prof.Dr. Özer KOLSARICI
Prof.Dr. Coşkun KÖYCÜ
Prof.Dr. Mevlut MÜLAYİM
Prof.Dr. Ferhat ODABAŞ
Prof.Dr. Sebahattin ÖZCAN
Prof.Dr. İbrahim ÖRGÜN

Prof.Dr. Ahmet ÖZTÜRK
Prof.Dr. Ahmet ÖZÇELİK
Prof.Dr. Ayhan ÖZTÜRK
Prof.Dr. Cengiz SANCAK
Prof.Dr. Musa SARICA
Prof.Dr. Kudret SAYLAM
Prof.Dr. Gökhan SÖYLEMEZOĞLU
Prof.Dr. Veyis TANSI
Prof.Dr. Aziz TEKİN
Prof.Dr. Mümtaz Turgut TOPBAŞ
Prof.Dr. Avni UĞUR
Prof.Dr. Sadık USTA
Prof.Dr. Saime ÜNVER
Prof.Dr. Telat YANIK
Prof. Dr. H.Güçlü YAVUZCAN
Prof.Dr. Sadık Metin YENER
Prof.Dr. Nuri YILMAZ
Prof.Dr. Mahmut YÜKSEL
Prof. Dr. Yaşar AKCAY
Prof. Dr. Cevdet AKDAĞ
Prof. Dr. Mehmet BABAĞLU
Prof. Dr. Cahit BALABANLI
Prof. Dr. Neriman BEYHAN
Prof. Dr. Hüseyin Avni CİNEMRE
Prof. Dr. Ergun DEMİR
Prof. Dr. Sezai ERCİŞLİ
Prof. Dr. Sait GEZGIN
Prof. Dr. Tahsin KARADOĞAN
Prof. Dr. Osman KARKACIER
Prof. Dr. Ali KOÇ
Prof. Dr. Mehmet KURAN
Prof. Dr. Orhan KURT
Prof. Dr. Mustafa ÖNDER
Prof. Dr. Nutrullah ÖZDEMİR
Prof. Dr. Burhan ÖZKAN
Prof. Dr. Ahmet ÖZTÜRK
Prof. Dr. Ergin ÖZTÜRK
Prof. Dr. Cafer S.SEVİMAY
Prof. Dr. Ömer Faruk TAŞER
Prof. Dr. Celal TUNCER
Prof. Dr. Sezgin UZUN
Prof. Dr. Erol YILDIRIM
Prof. Dr. Nesrin YILDIZ
Doç. Dr. Hasan H.ATAR
Doç. Dr. İbrahim AYDIN
Doç. Dr. Ensar BAŞPINAR
Doç. Dr. Ahmet BAYANER
Doç. Dr. Mustafa CANPOLAT
Doç. Dr. Köksal DEMİR
Doç. Dr. Erdemir GÜNDOĞMUŞ
Doç. Dr. Hayrettin KENDİR
Doç. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK
Doç. Dr. Alp Önder YILDIZ

TÜRK ZİRAAT YÜKSEK MÜHENDİSLERİ BİRLİĞİ YÖNETİM KURULU

Genel Başkan
Fehmi KIRAZ

Genel Başkan Yardımcısı
Hasan Hüseyin BAYRAM

Genel Sekreter
Bayram ÖZDEMİR

Genel Muhasip
Dr.Erkan İÇÖZ

Genel Yayın Yönetmeni
Mehmet BİLİR

Üyeler

Üzeyir YÜREKLİ
İsmail AKBULUT
Mustafa BOZKURT
Ufuk KALE

Adres

Sakarya Caddesi No: 30/2
Yenişehir / ANKARA

TEL: 0.312 433 59 81 - 433 17 68
Fax: 0.312 433 64 11
www.tzymb.org.tr

TÜRK ZİRAAT YÜKSEK MÜHENDİSLERİ BİRLİĞİ ŞUBELERİ

ADANA	Halil KILINÇ
Tel:.....	0 505-389 44 81
ANTALYA	Nurettin DEMİRKOL
Tel:.....	0 242-243 43 68
KONYA	Ahmet YILMAZ
Tel:.....	0 332-237 67 68
Ş.URFA	Rüstem COŞKUN
Tel:.....	0 414-31312 23
SAMSUN	Kudret KEVSEROĞLU
Tel:.....	0 362-45760 20
İZMİR	İsmail EMETLİ
Tel:.....	0 232-462 45 63
İSTANBUL	Hikmet KARACAY
Tel:.....	0 532 331 40 48

TÜRK ZİRAAT MÜHENDİSLERİ BİRLİĞİ VAKFI

Başkan Halil BİLİCİ

Başkan Yardımcısı: Erol DOK
Mali Sekretere: Dr.Hüseyin BÜYÜKŞAHİN

Üye: Dr. Ahmet ERDURMUŞ

Üye: Dr. Selim YÜCEL

Üye: Dr. Hayri YÜRÜR

Üye: Fehmi KIRAZ

Adres:

Sakarya Caddesi No: 30/3
Yenişehir / ANKARA

TEL: 0.312 433 69 09 - 435 46 42
Fax: 0.312 435 41 11
www.tzymb.org.tr

İÇİNDEKİLER

4

İklim değişikliğinin su kaynaklarına ve su canlılarına etkisi

Hasan Hüseyin ATAR
Zayde ALÇİÇEK

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Su Ürünleri Bölümü Dışkapı/ANKARA

8

Kırşehir İlinin tarımsal yapısı, mevcut durum, sorunlar ve çözüm önerileri

Araş. Gör. Hasan ŞANLI
Doç. Dr. Hasan Hüseyin ATAR
Ahmet Faruk ŞANLI

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 06110, Dışkapı, ANKARA

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Su Ürünleri Bölümü, 06110, Dışkapı, ANKARA
Zonguldak Meteoroloji Bölge Müdürlüğü, ZONGULDAK

20

Kültür mirası olarak Isparta el sanatları

Dr. M. Demir KAYA

Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, Doğu Kampüsü
Merkezi Derslikler, ISPARTA

28

Ülkemiz ayçiçeği ekim alanı ve üretiminin bölgelere göre dağılımı

Doç.Dr. Hüsnü DEMİRSOY
Araş.Gör. Sibel DAY

Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü, Şehit Cem Ersever cad. No:9-11
Yenimahalle-ANKARA

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü, Dışkapı-ANKARA

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü /55139-SAMSUN

32

Türkiye'nin Yağlı Tohum üretim ve ticaret potansiyeli ile dünyadaki yeri

Gönül GÜMÜŞÇÜ
Ahmet GÜMÜŞÇÜ

Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Ereğli Yolu, Karatay,
Konya
Selçuk Üniversitesi, Çumra Meslek Yüksekokulu, 42500, Çumra, Konya

38

Doğa koruma kavramı çerçevesinde milli park olgusu

Yrd. Doç. Dr. Bahriye GÜLGÜN
Müveyle SAYMAN

Araş. Gör. Erden AKTAŞ

E.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 35100 Bornova, İzmir.

Peyzaj Yüksek Mimarı

E.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 35100 Bornova, İzmir.

44

Elementlerin insan sağlığına etkisi

Doç.Dr. Hanım HALİLOVA

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi

50

Tarım işletmelerinde doğrudan gelir desteği(DGD)'nin amaca uygun kullanımı üzerine bir araştırma: GAP bölgesi örneği

Yrd. Doç. Dr. Sadettin PAKSOY

Dr. Hasan MEMİŞ

Yrd. Doç. Dr. H. Mustafa PAKSOY

Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ş.Urfa

- 1) Ziraat Mühendisliği Dergisi'nde, Dünyada ve Türkiye'de tarım ve tarımı ilgilendiren ve ayrıca Ziraat Mühendisliği ile ilgili, bilimsel makale, araştırma, proje vb. konulara ilişkin yazılara resimlere yer verilecektir.
- 2) Metin 10 daktilo sayfasını geçmeyen, bir buçuk aralıklı sayfanın bir yüzüne anlaşılır bir dille yazılmış olmalıdır. Biri orjinal biri fotokopi olmak üzere iki adet sunulmalıdır. Türçe karşıtı olmayan teknik ve yabancı dildeki terimlerin parantez içinde kısa açıklaması yapılmalıdır. Metin 200 kelimeyi geçmeyecek şekilde özet içermelidir. Yazılarla birlikte mutlaka yazının yer aldığı CD mümkünse konuya ilişkin fotoğraf, slayt, resim gönderilmelidir.
- 3) Tercüme yazılarda, tercümenin yapıldığı yayın adı, cildi, sayısı, sayfası, yazarı ve ülkesi belirtilmeli ve orjinalinin fotokopisi yazıya eklenmelidir.
- 4) Dergimizde yayınlanan yazılar sadece yazarlarının görüşlerini taşır. TZYMB için bağlayıcı husus ihtiva etmez.
- 5) Yayınlanmak için tarafımıza gelen yazıların yayınlanıp yayınlanmamasına ve dergimizde nasıl yer alacağına Yayın Kululumuz karar verir. Yayın Kurulu gerektiğinde yazılarda kısaltma ve düzeltme yapılmasını önerebilir.
- 6) Bilimsel makalelerde faydalanılan kaynaklar metin içinde (1), (2) vb. gibi rakamlarla numaralandırılmalı ve metin sonunda da eser içinde veriliş sırasına göre yazılmalıdır.
 - a) Kaynak makale ise, yazarın soyadı, adının, baş harfi, makalenin yılı, kitabın adı, yayın yeri, yayın no, yayınlandığı yer, sayfa sayısı,
 - c) Kaynak tebliğ ise, tebliğ sunanın soyadı, adının baş harfi, yılı, tebliğinin adı, kongre, seminer ya da konferansın adı, düzenlendiği yer.
- 7) Yazarın ismi, ünvanı, kuruluşu makele başlığının üstünde olacaktır.
- 8) Makalenin ana fikrini oluşturan spot niteliğini taşıyan önemli kısımlarının altı çizilecek ya da koyu yazılacaktır.
- 9) Yayınlanan yazılar için TZYMB'nin önceden belirlediği esaslar dahilinde telif ücreti ödenebilir.
- 10) Dergide makalesi yer alan yazarlara dergi gönderilecektir.
- 11) Dergimiz basın meslek ilkelerine uyar.

ZİRAAT MÜHENDİSLİĞİ'NDEN

Değerli Meslektaşlarım,

“Söz uçar, yazı kalır” demiş atalarımız. İnsan oğlu, tarihi boyunca hep öğrenme çabası ve gelişim içerisinde olmuştur. Bilgi birikimi zamanla yerini tecrübeye bırakmış, yazının bulunmasıyla da kitaplar halinde gelecek nesillere aktarılmıştır.

Yapılan araştırmaların, elde edilen bulguların, elde edilen verilerin “uçup gitmemesi” için, yazıya dökülmesi gerekir. Binlerce yıldır, kütüphanelerimiz, milyonlarca, milyarlarca kitapla dolmuştur. Bilgileri, kitap sayfalarında sıkışıp kalmaktan kurtarmak, kullanılabilir verilere ve bilgilere dönüştürebilmek, bu bilgilerden katma değer sağlamak için önemlidir. Bilgi teknolojileri, bilginin toplanması, depolanması, değerlendirilmesi, kullanılmasında özellikle bilgisayar kullanımıyla büyük çığır açmış, büyük kolaylıklar getirmiştir.

Tarımsal üretimin ve verimliliğin artırılabilmesinde bilgi ihracı sadece geçici artışlar sağlayabilmektedir. Sürekliliğin sağlanabilmesi için, üretimde kullandığınız bilginin size ait bilgiler olması gereklidir. Üretilen bilginin ve elde edilen araştırma bulgularının kullanılabilir verilere dönüştürülebilmesi sayesinde üretimde ve verimlilikte olumlu etkilerinin olması beklenebilir.

Ziraat Mühendisliği Dergisi, sektörün en uzun soluklu dergilerinden birisi olması hasebiyle de olsa gerek, son yıllarda haber ve magazin dergiciliğinin yerine, doğru ve belli araştırmalar sonucu elde edilmiş bilgiyi hem muhafaza etmek ve hem de kullanılacak noktalara taşımak misyonu ile yayın hayatına devam etmektedir.

Dergimize uzun yıllardır emek veren ve 350'li sayılara kadar taşıyıp bayrağı bize devreden büyüklerimize minnet ve şükranlarımı sunarım. Seylan Bey'in önceki sayılarda belirttiği 1000. sayıya ulaşma dileğine katılmamak mümkün değil. Teslim aldığımız bayrağı bizden sonraya ve daha da yükseklere taşımak gayreti ve çabası içinde olacağız.

Makalelerin belirlenmesi ve derginin yayına hazırlanması aşamasında başta Doç. Dr. Hasan H. ATAR olmak üzere, tüm emeği geçenlere teşekkür ederim. Yine bilimsel içeriğinin yanında gündemle de yakından ilgisi olan 8 makale ile karşınızdayız. Bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da tüm üyelerimizin yazılarını bekliyoruz.

Saygılarımla

Mehmet BİLİR
Genel Yayın Yönetmeni



İklim değişikliğinin su kaynaklarına ve su canlılarına etkisi

→ **Hasan Hüseyin ATAR**
Zayde ALÇIÇEK

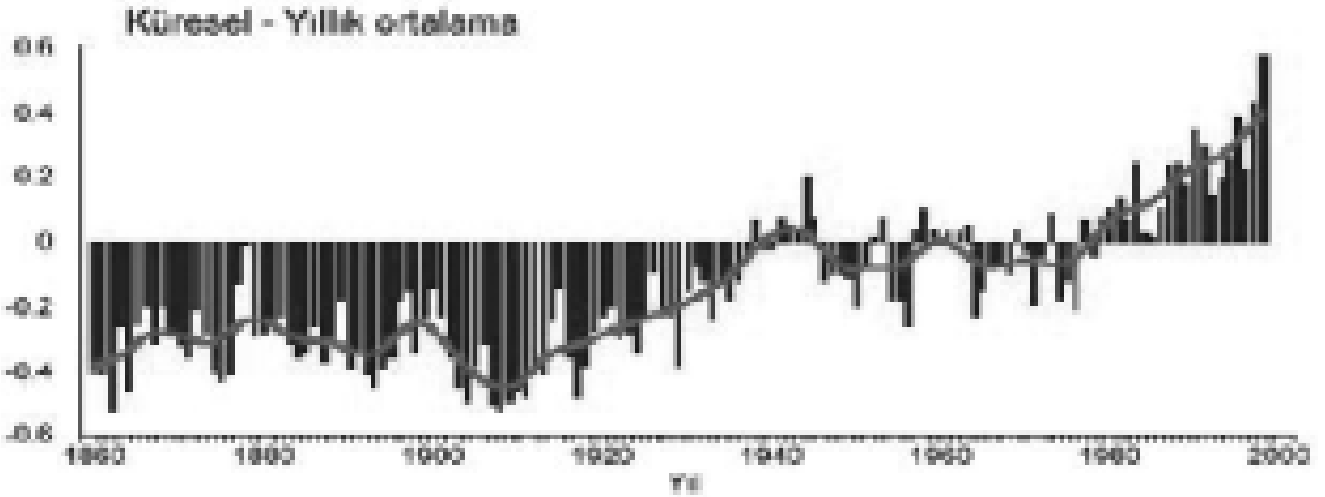
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Su Ürünleri Bölümü
Dışkapı/ANKARA

Özet

Dünya ısınmakta ve yerkürenin ortalama sıcaklığı geçmiş yıllara göre her geçen gün artmaktadır. Bu durum bütün ekosistemi etkilemektedir. Ancak bu ekosistem içerisinde bu durumdan en çok etkilenen hassas grup şüphesiz su canlılarıdır. Azalan su kaynakları ve bu çevreye bağımlı yaşamak zorunda olan su canlıları iklim değişikliği karşısında önlem alınmadığı takdirde ilerleyen zamanlarda önemli bir yoğunlukta geri dönüşümsüz olarak kaybedilecektir.

Giriş

Gelişen dünya, geri dönüşümsüz kirlenen çevre ve hızla tükenen doğal sermaye insanlığın bugününü ve geleceğini tehdit etmektedir. Bu tehdit iklim değişikliği kavramıyla çok daha farklı boyutlara taşınarak dünya gezegeninin tüm doğasını değiştirmektedir. Azalan tatlı su kaynakları yükselen deniz seviyesi kuruyan göller ve toplu yaşam alanlarında suyun eksikliği günümüzde ciddi anlamda hissedilen iklim değişikliği belirtileridir. Küresel ısınmaya bağlı ik-



Şekil: Yıllara göre değişen sıcaklık değerleri (13)

lim değişikliğinin, kar örtüsünün, kara ve deniz buzullarının erimesi, deniz düzeyinin yükselmesi, iklim kuşaklarının yer değiştirmesi, hava olayları ile artan yağışlar, su taşkınlarının ve sellerin oluşumunun artması ve tehlike boyutlarının yükselmesi, çölleşme, salgın hastalıklar gibi ekolojik sistemleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilecek durumlar oluşacaktır (14,15). Su kaynaklarının iklim değişikliği ile tehlike altında olması yalnızca insanlığı değil aynı zamanda buralarda yaşayan canlıların hayatlarını da değiştirmektedir. Su ortamlarındaki fiziksel ve kimyasal değişimler burada yaşayan canlıların tolerans düzeylerine göre ya ölümlerine ya da göç etmelerine neden olmaktadır.

İklim Değişikliğinin Su Kaynakları Üzerine Etkileri

Son yıllarda yer kürenin sıcaklık değerleri insan kaynaklı birçok faaliyet nedeniyle artmaktadır (9) (Şekil 1). Bu artışlar doğal sermayelerimizi tehdit altına almaktadır. Tüketilen doğal sermayelerin en kıymetlisi şüphesiz su kaynaklarımızdır. Her ne kadar dünyanın üçte ikisi su olsa da bu su kaynaklarının yalnızca %3'ü tatlı suları oluştururken %97 si tuzlu ve acı suları oluşturmaktadır. Bu durum aslında su kaynaklarımızın ne kadar kı-

sıtlı olduğunu ortaya koymaktadır (1).

Su kaynaklarının kuruması sorunu gün geçtikçe daha yaygın olarak hissedilmektedir. Bunun nedeni başta insan kaynaklı olarak tırmanan küresel ısınma tehdididir. Tatlı sularımız tehlike altında iken acil önlemler alınmadığı takdirde gelecekte su kıtlığı ve bunun sonucunda su için ülkeler arası mücadele kaçınılmazdır.

İklim Değişikliğinin Sucul Ekosistem Üzerine Etkileri

Gezeganimiz 4,5 milyon yıl boyunca birçok defalar farklı iklim koşullarına sahip olmuştur. Ancak günümüz iklim koşullarının insan kaynaklı pek çok hatalı girişimden kaynaklandığı bilinmektedir. İklim değişikliği ile yeryüzünün ortalama sıcaklığı 20. Yüzyılda 0,6°C arttığı tahmin edilmektedir. Yine IPCC nin açıklamasına göre 1990 a nazaran 2100 de yerkürenin sıcaklığı 1,4 ile 5,8 arasında yükselecektir. İklim değişikliği sonucunda ekvator kuşağı genişlerken orta kuşak gitgide daralmakta ve kutuplardaki buzullar eriyerek deniz seviyesinde yükselmeler meydana gelmektedir. Bu durum yaşayan bütün su ekolojisi üzerinde etkili olmaktadır. Kuzey Amerika da yapılan bir çalışmada oldukça soğuk su koşullarında yaşayan birçok endemik tür iklim değişikliği nedeniyle ölümcül sı-



Şekil 2: Eriyen buzullar (7)

caklıklarda yaşamaktadırlar (5). Eğer bu artış devam ederse birçok endemik tür yok olmakla yüz yüze kalacak ya da göç edemeyen bu türlerden güçlü olanlar değişimlere adapte olarak hayatta kalabileceklerdir.

Günümüzde iklim değişikliğinin su canlıları üzerine olan etkisi hakkında çalışmalar düzenlenmektedir. Akdeniz de binlerce tür deniz canlısı yaşamaktadır ve artan su sıcaklığının yanında kıyılarında ki gelişmiş ve yoğun popülasyonlu ülkelerin etkisiyle ekolojisi hızla değişmektedir. Değişmeye yüz tutmuş biyoçeşitlilik farklı türlerin baskın konuma geçmesi av avcı ilişkisinde halkalardaki bireylerin ve yoğunluklarının değişmesi ekosistemi sarsmaktadır. Bu son zamanlarda dünyanın farklı yerlerinde ki değişen avcılıktan elde edilen balık miktarını ve farklı türlerin yoğunluklu avlanabilmesi gibi olgulara ışık tutmaktadır. Balık avcılığı iklimsel değişimler sonucunda azalan balık stoklarının etkisi ile verimsiz hale gelecektir.

Yapılan bir araştırmada iklim değişikliği ile artan sıcaklık yoğun buharlaşmaya neden olacağını

ve tuzlu su kaynaklarının tuz oranlarının artacağını belirtmektedir (3). Bir başka kaynakta ise özellikle kutup bölgelerinde eriyen buz kütleleri nedeniyle suyun kimyasal birçok özelliğinin değişmesinin yanında okyanuslardaki büyük akıntıların bundan etkileneceği vurgulanmaktadır (4). Deniz seviyesinin yükselmesi ile (6) sucul ekosistemin karasal bağlantıları arasındaki dengede bozulacaktır, örneğin su kuşları ve su sürüngenleri gibi. Karayipler ve hint okyanusunda mercanlarda 1989-1990 yıllarında toplu ölümler görülmüştür (10). Artan su sıcaklığı ile kızıl denizden Akdeniz'e göçler başlayarak Akdeniz'de bulunan balık popülasyonları farklılaşmaya başlamıştır (11).

Su ekosisteminde etkilenen canlılar arasında hayvansal ve bitkisel alglerde bulunmaktadır. Bu canlılar besin zincirinin ilk halkalarını oluşturmaktadır. Bu halkalara verilecek zararlar sonucunda bir sonraki halkalarda da kötü etkilerin izlenmesi kaçınılmazdır. Çalışmaya göre yaz aylarında epilimnetik bölgenin sıcaklığı 1-7 °C arasında yükselme gösterdiği ve bu durumun Daphni-

a'nın vertikal göçlerini etkilediği tespit edilmiştir (2). Bu durum onlarla belli dönemlerde beslenecek olan canlıların besin bulmada bazı sıkıntılarla karşılaşmasına yol açmaktadır. Ayrıca fitoplanktonlar arasında da sıcaklık değerlerindeki yükselmeler nedeniyle ölümler meydana gelmektedir. Bu ölümler suyun CO₂ düzeyini ciddi oranda artırmaya devam etmektedir. Ayrıca su ekosistemindeki karbon döngüsü değişmektedir (8). Bütün metabolizmaları ile her şekilde suya bağlı olarak yaşayan sucul ekosistem bu artışlardan negatif olarak etkilenmektedir.

Sonuç

Günümüzde iklim değişikliği etkilerini azaltmak amacıyla *Kyoto Protokolü* birçok BM üyesi ülke tarafından imzalanmıştır. Bu protokolle iklim değişikliği önlenbilir ya da azaltılabilir bir olgu haline gelmiştir. Ancak protokolü imzalamayan daha birçok ülkede bulunmaktadır. Daha yaygın bir hale geldiğinde daha verimli olarak uygulanabilecektir.

Gelişen dünyada geri dönüşümsüz olarak kaybettiğimiz su kaynakları ve burada yaşayan su canlıları şüphesiz korunmaya muhtaçtır. Bu yönüyle gerek bireysel ve gerek kitlesel koruma hareketleri ile geleceğe yönelik adımlar atılması temenni edilmektedir.

KAYNAKLAR

- 1- <http://www.climatechangeeducation.org/> (Erişim Tarihi 20.10.2008)
- 2- Schindler, D. W. *Widespread Effects of Climatic Warming on Freshwater Ecosystems in North America*. DOI: 10.1002/(SICI)1099-1085(19970630)11:8<1043::AID-HYP517>3.0.CO;2-5
- 3- <http://www.sciencedaily.com/releases/2005/02/050222192624.htm> (Erişim Tarihi 20.10.2008)
- 4- <http://www.gulfstreamshutdown.com/> (Erişim Tarihi 20.10.2008)
- 5- Dennis P. Lettenmaier1, Andrew W. Wood1, Richard N. Palmer1, Eric F. Wood2 and Eugene Z. Stakhiv3 . *Water Resources Implications of Global Warming: A U.S. Regional Perspective . climatic change*. DOI: 10.1023/A:1005448007910
- 6-http://www.secretsofsurvival.com/survival/rising_sea_levels_global_warming.html (Erişim Tarihi 20.10.2008)
- 7- <http://www.kuresel-isinma.org/> (Erişim Tarihi 20.10.2008)
- 8- <http://en.wikipedia.org/> (Erişim Tarihi 20.10.2008)
- 9-<http://www.eudak.org/kureselisinma.htm> (Erişim Tarihi 22.10.2008)
- 10- <http://www.tudav.org/new/news.php?id=19> (Erişim Tarihi 22.10.2008)
- 11- Keskin, E., Alçiçek, Z. 2008. *Denizlerdeki Tehlike: Biyo-İstila*. Ziraat Mühendisliği Dergisi.Sayı: 350 Sayfa: 24.
- 12- <http://www.sciencedaily.com/> (Erişim Tarihi 22.10.2008)
- 13- www.unienerji.com/.../03/kuresel-iklim-sistemi/ (Erişim Tarihi 22.10.2008)
- 14- http://www.cevreonline.com/kuresel_isinma.htm (Erişim Tarihi 22.10.2008)
- 15- <http://www.iklim.cevreorman.gov.tr/> (Erişim Tarihi 22.10.2008)





Kırşehir ilinin tarımsal yapısı, mevcut durumu, sorunlar ve çözüm önerileri

→ **Araş. Gör. Hasan ŞANLI**
Doç. Dr. Hasan Hüseyin ATAR
Ahmet Faruk ŞANLI

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 06110, Dışkapı, ANKARA

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Su Ürünleri Bölümü, 06110, Dışkapı, ANKARA

Zonguldak Meteoroloji Bölge Müdürlüğü, ZONGULDAK

ÖZET

Kırşehir, bulunduğu coğrafi konum ve topoğrafik özellikleri nedeniyle önemli bir tarım şehridir. Ülkemizde yetiştirilen ürün deseni de dikkate alındığında önemli ürünlerin üretiminin Kırşehir olduğu ortaya çıkmaktadır. İlde bulunan 431.025 hektar olan tarım arazisinin, 366.073 hektarının sulanabilir özellikte olduğu belirlenmiş, ancak tarım arazilerinin % 84,93'ünün sulanabilir özellikte olmasına karşın, günümüzde sadece % 7,93'ünün sulanmakta olduğu saptanmıştır.

Bunun yanı sıra İlde hayvancılık henüz istenilen düzeye ulaşamamış olup, bu durum hayvansal ürünlerin arz ve talepleri arasında bir denge kurulamaması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Artan il nüfusu karşısında bu dengesiz durum gerekli önlemler alınmazsa da-

ha da artacaktır.

Kırşehir'de yetiştirilen bitkisel ürünlerin, hayvancılık faaliyeti ile birlikte yürütülmesine önem verilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan İlde yem ve endüstri bitkileri üretiminin artırılması ve bu ürünlerin düşük verim düzeyine sahip diğer ürünlerle münavebeli olarak üretimin yapılmasına öncelik verilmesi gerekmektedir.

1. Coğrafi Yapısı ve Yüzey Şekilleri

Kırşehir, İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak Bölümünde yer alır. Yüzölçümü, 6.570 km²'dir. İlin toprakları, ülke topraklarının % 0,8'ini, İç Anadolu Bölgesi topraklarının % 2,9'unu oluşturur ve yüzölçümü yönüyle Türkiye'de 53. sırada yer almaktadır. İl, 38° 50' - 39° 50' kuzey enlemleri, 33° 30' - 34° 50' doğu boylamları arasında bulunmaktadır. İlin güney uç

noktası, merkez ilçe Ulupınar kasabası, kuzey uç noktası Çiçekdağı İlçesinin Konurkale köyüdür. Batı uç noktası kaman İlçesi Büğüz köyü, Doğu uç noktası ise Mucur İlçesi Kılıçlı Köyüdür. Deniz seviyesinden yüksekliği 985 metredir. İlin kuş uçuşu olarak denize uzaklıkları; güneyde Akdenizde Anamur Burnuna 362 km; kuzeyde Karadeniz’ de Sinop’a 334 km’dir.

İl toprakları, güney ve güneybatıda Kızılırmak, batı ve kuzeybatıda Kılıçözü Deresi, kuzey ve kuzeydoğuda Delice Irmağı, doğuda Seyfe Gölü çöküntü alanı ile çevrili bulunmaktadır. İlin % 17,2’sini kaplayan dağlar, “Kırşehir Masif”i olarak adlandırılan ana plato üzerinde kuzeyden başlayıp güneybatıya ve güneydoğuya doğru açılarak toprakları engebeli hale getirmektedir. Bu engebelerin ortalama yüksekliği 1500-2000 m arasındadır. İl topraklarının kuzey kısmında Çiçekdağı, orta kesiminde Baran Dağı ve Kervansaray Dağı önemli yükseltilerdir. Kırşehir, ortalama yüksekliği 1000 m’ye ulaşan geniş bir yayla görünümündedir. Kırşehir Masif’i olarak da adlandırılan bu plato, birkaç dağ kütleleri ile engebelenmiş, Kızılırmak, Delice Irmak ve kolları tarafından yarılmış dalgalı bir düzlüktür. Bu plato üzerinde Seyfe Gölü kapalı havzası yer alır. Yüksekliği 1500 m’yi aşan dağların sayısı oldukça azdır. İl topraklarının % 64,5’i plato, % 17,2’si dağlık alan, % 18,3’ü ova ile kaplıdır.

Kırşehir topraklarının % 18,3’ünü ovalar; Malya (Seyfe) Ovası, Çoğun (Çuğun) Ovası, Güzler Ovası ve Diğer Küçük Ovalardır (Hamamözü, Değirmenözü, Acıöz ve Maniöz ovaları). Ovaların dışında ildeki diğer düzlükler; Kenar, Tatarilyas, Kuytuluk, Körkuyu, Gardaklıbel, Yalnızmezar, Göbek, Laleli, Güllüdağ, Ekizağıl ve Aksa-

kal yaylarıdır.

İlde bulunan vadiler; Kızılırmak Vadisi, Kırşehir Kılıçözü, Kaman Kılıçözü, Delice Irmak Vadisidir. İldeki akarsular; Kızılırmak, Kılıçözü (Kırşehir) Çayı, Kaman Kılıçözü ve Delice Irmak’tır. Türkiye’nin uzunluk bakımından en büyük (1.355 km) akarsuyu olan ve il sınırları içindeki uzunluğu 110 km’ye ulaşan Kızılırmak’tır. Genellikle jipsli araziden akarak gelen Kızılırmak’ın suları tuzlu ve acıdır. Fakat bu durum tarımda sulamayı olumsuz etkilememektedir. Kırşehir, Kızılırmak havzası üzerinde olmasına karşın, ova ve sulanan alan bakımından yeterli düzeye ulaşmamıştır. Yağmur ve kar suları ile beslenen, ortalama debisi 184 m³/sn olan Kızılırmak’ın rejimi düzensizdir. İlkbahar başlarında yükselmeye başlayan suları, ilkbahar sonunda en yüksek düzeye ulaşır. Sıcak ve kurak geçen yaz aylarında buharlaşmanın artmasıyla azalan suları temmuz ayında en düşük seviyededir. Kılıçözü (Kırşehir) Çayı sulama için elverişlidir ve çayın üzerinde sulama ve taşkın önleme amacıyla Çuğun Barajı, İğdeliöz, Kılıçözü ve Güzler sulama regülatörleri yapılmıştır. Düzensiz bir rejime sahip olan çayın suları yaz mevsiminde azalır, kış ve ilkbahar aylarında ise yağışlar ve eriyen kar suları nedeniyle zaman zaman taşkınlar olmaktadır. Delice Irmağı, Kızılırmak’ın en uzun koludur (426 km). Su rejimi düzensiz olan ırmaktan sulamada yararlanılmaktadır.

İlde doğal ve baraj gölü ile su göletleri bulunmaktadır. Doğal göller; Seyfe gölü, Obruk Gölü, baraj gölleri ise Hirfanlı baraj gölü, Çoğun (Çuğun) Baraj Gölü, Karao-va ve Kültepe Barajıdır. Bu arada Merkez İlçe, Ekizağıl ve Karaboğaz Göletleriyle Güzler Regülatörü vardır. Kaman İlçesinde, Karaka-

ya, Gökeşme, Darıözü, Medrese, Sarıömerli, Çiftlikbala, Ömerhacı ve Savcılı Göletleri; Çiçekdağı İlçesinde, Gölcük, Kırdök Göletleri ve Boztepe İlçesinde Harmanaltı Göletleri hizmete vermektedir.

Seyfe Gölü batısında bulunan Seyfe ve kuzeyinde yer alan Badıllı köylerinden çıkan pınarlar, dip kaynakları, drenaj alanı yüzeysel akışın ve göl alanına düşen yağışlarla beslenmektedir. Yörenin çok az yağış alması gölü besleyen derelerin yazın büyük ölçüde kuruması ve yüksek buharlaşmanın da etkisiyle su seviyesi yazın oldukça düşer ve büyük bir kesimi tuzlu bataklığa dönüşür. Göl çevresinde geniş meralar ve tarlalar yer almaktadır. Bu arazinin büyük bölümü, Malya Tarım İşletmesinin sınırları içinde kalır. Göl içinde balık yoktur, sadece kurbağa türleri ve su yılanlarına rastlanır. Ancak Seyfe Deresinde ve derenin göl içindeki yayılım alanında iki küçük balık türü yaşamaktadır. Göl ve çevresi 1990 tarihinde “ Tabiatı Koruma Alanı” ilan edilmiştir. Aynı zamanda 1. derecede “Doğal Sit” alanıdır. Göl ve çevresinde ötücü kuşlar dahil olmak üzere toplam 187 kuş türü tespit edilmiştir. Obruk Gölü, Nevşehir sınırı yakınında Obruk Köyünde bulunan, karstik oluşumlu bir göldür. Derinliği ve kirliliği nedeniyle suyundan yararlanılamamaktadır. Hirfanlı Baraj Gölü, Kaman’a bağlı Hirfanlı Köyü yakınında elektrik üretmek ve sulamada kullanmak amacıyla 1959 yılında tamamlanmış ve 8 Ocak 1960 yılında açılmıştır. Açıldığı yılda Türkiye’nin en büyük, bugün ise 4. barajı olan Hirfanlı’nın alanı 263 km² olup, baraj gölünün uzunluğu 75 km’dir. Bölgenin iklimini olumlu etkileyen baraj gölünde, kerevit, sazan, yayın gibi türlerden oluşan tatlı su balıkçılığı yapılmakta ve yöre insanına gelir kaynağı sağla-



maktadır. Çoğun (Çuğun) Baraj Gölü, Kırşehir ilinin kuzeybatısında, Çuğun Köyü sınırları içinde Kılıçözü Çayı üzerinde kurulu olan baraj gölü il merkezine 20 km uzaklıktadır. Sulama ve taşkın koruma amaçlı yapılan göl, 1970 yılında tamamlanarak, sulamaya 1976 yılında geçilmiştir. Baraj gölü ile 2.028 hektar alan sulanmaktadır. Ayrıca gölde başta aynalı saz olmak üzere tatlı su balıkları üretilmektedir. Karaova Barajı, sulama amacıyla 1997'de hizmete açılmış ve baraj suyu ile 4.760 hektar alan sulanabilmektedir. Kültepe Barajı, sulama ve taşkın önle-

yer almaktadır. Bu göletlerin etkisiyle baraja gelen su azalmış olup, ancak çok kısıtlı sulama yapılmaktadır. Su ihtiyaç sorunlarının çözümü amacıyla baraja, Kızılırmak'tan pompaj-planlama çalışmaları yapılmaktadır. Baraj sayesinde 23.509 hektar alan sulanabilmektedir. Bu barajın dışında sulama amacıyla 1998 yılında yapımı tamamlanan Sıdıklı Barajı da bulunmaktadır.

2. İklim ve Bitki Örtüsü

Kırşehir'de kışları soğuk ve kar yağışlı, yazları kurak ve sıcak geçen karasal iklim görülür. Thornthwait'in iklim sınıflamasına göre

caklık farkı fazla değildir. İlçeler arasındaki sıcaklık farkı 1°C derece civarındadır. Merkez ilçede yıllık ortalama sıcaklık 11,3 derece iken Kaman İlçesinde 10,9°C, Çiçekdağı İlçesinde ise 12,2 °C'dir. Kırşehir'in çevre illerle olan sıcaklık farkı 1°C dolayındadır.

Kırşehir'de 61 yıllık gözlem süresinde; 1954 yılı Ağustos ayında 39,4°C ile en yüksek sıcaklık, 1942 yılı Ocak ayında ise -28,0°C ile en düşük sıcaklık gerçekleşmiştir.

Yağış: Kırşehir'deki yıllık yağış ortalaması 350-400 mm arasındadır. Merkez İlçede 62 yıllık verilere göre yıllık yağış miktarı 378,1

Çizelge 1. Tarımsal Alanların İlçeler Üzerinden Sınıfsal Dağılımı (Ha) (2007)

İLÇELER	I. Sınıf (ha)	II. Sınıf (ha)	III. Sınıf (ha)	IV. Sınıf (ha)	V. Sınıf (ha)	VI. Sınıf (ha)	VII. Sınıf (ha)	VIII. Sınıf (ha)
MERKEZ	3.606	28.463	27.163	26.720	1.310	15.102	11.825	0
AKÇAKENT	1.550	1.429	11.109	3.591	135	5.626	1.474	0
AKPINAR	1.601	3.145	11.344	6.922	235	4.515	2.951	0
BOZTEPE	20.854	2.858	5.580	4.145	99	7.315	895	0
ÇİÇEKDAĞI	3.401	8.910	11.017	17.473	4.157	19.123	15.427	0
KAMAN	1.800	19.119	16.029	20.490	2.176	12.543	10.734	0
MUCUR	16.862	8.133	11.590	20.286	1.460	8.538	13.426	0
KIRŞEHİR (TOPLAM)	49.674	72.057	93.832	99.627	9.572	72.762	56.732	0

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

me amacıyla toprak dolgu tipinde yapılmış ve 1983 yılında işletmeye açılmıştır. Barajın kaynağında ve yan kolları üzerinde 5 adet gölet

Kırşehir, yarı kurak iklim özelliğine sahiptir.

Sıcaklık: İldeki dağlık ve ovalık alanlar arasında yıllık ortalama sı-

mm'dir. Yıllık yağış miktarı Kaman İlçesinde 455 mm, Çiçekdağı İlçesinde ise 322 mm olarak görülmüştür. Kırşehir'e komşu il mer-

Çizelge 2. Kırşehir İlinde Erozyon Alanları (2007)

İLÇELER	Zayıf Erozyonlu Alan (ha)	Orta Şiddetli Erozyona Maruz Alan (ha)	Şiddetli Erozyona Maruz Alan (ha)	Çok Şiddetli Erozyona Maruz Alan (ha)	Toplam Erozyona Maruz Alan (ha)
MERKEZ	3.264	6.295	5.047	1.571	16.177
AKÇAKENT	238	1.686	1.713	589	4.226
AKPINAR	427	2.605	2.070	442	5.544
BOZTEPE	1.719	1.094	567	565	3.945
ÇİÇEKDAĞI	902	2.934	3.079	1.599	8.514
KAMAN	2.429	4.770	3.902	1.175	12.276
MUCUR	1.706	4.855	2.026	1.336	9.923
KIRŞEHİR (TOPLAM)	10.685	24.239	18.404	7.277	60.605

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

kezlerinin yıllık yağış miktarları; Ankara'da 377,7 mm, Nevşehir'de 388 mm, Yozgat'ta ise 539 mm'dir.

Kırşehir'de yağışın en çok Aralık, Ocak, Nisan ve Mayıs aylarında düşmektedir. En az yağış Temmuz ve Ağustos aylarında olup, bu aylardaki yağış miktarı 4-6 mm dolaylarındadır. Bu değerlerden de anlaşılacağı gibi Kırşehir'in yağış rejimi tipi "Akdeniz Yağış Rejim Tipi" ne benzerdir. Çünkü yazın düşen yağış miktarı çok az, kış ve ilkbaharda yüksektir. Ancak yağış değerleri Akdeniz tipine göre çok düşüktür.

Kırşehir'de 62 yıllık ölçümlere göre; yıllık en az yağış miktarı 202 mm ile 1932 yılında, yıllık en fazla yağış miktarı 483 mm ile 1966 yılında gerçekleşmiştir. Yine 62 yıl içinde günlük en fazla yağış miktarı 66,0 mm ile Haziran ayında kaydedilmiştir. Uzun yıllar ortalamalarına göre yıllık ortalama yağışlı gün sayısı 92 olup yıllara göre 37-113 gün arasındadır.

Kırşehir'de 62 yıllık iklim verilerine göre yıllık ortalama karla örtülü gün sayısı 25'tir. 1930 yılında, yıl boyunca bir gün karla örtülü geçerken, 1949 yılında yıl boyunca 74 gün karla örtülü geçmiştir. Yıllık ortalama donlu gün sayı-

sı 96,8 iken, kırağılı gün sayısı 54, nem oranı % 63 olarak hesaplanmıştır. Güneşli günler sayısı yıllık 76-174 arasında değişir. Yıllık ortalama 6,5 gün sisli, 2 gün ise dolulu gün olarak geçmektedir.

Rüzgar: Kırşehir genellikle kuzey ve güney yönlü rüzgarların etkisinde olup yıllık ortalama rüzgar hızı 2,0 m/sn'dir. 42 yıl içinde yıllık ortalama kuzey yönlü rüzgar sayısı 202 olarak kaydedilmiştir. Fırtınalı gün sayısı ise yıl içinde ortalama 3-4 gündür.

3. Tarımsal Yapı

3.1. Arazi yapısı

Kırşehir ili 657.012 hektarlık yüzölçümünün %67,99'u (yani 431.025 hektarı) tarım arazisi sınıfındadır. İşlemeye uygun tarım arazisi olan I.,II.,III. ve IV. sınıfların toplamı 315.190 ha'dır (Çizelge 1)

I. sınıf tarım arazileri en fazla Boztepe İlçesinde bulunurken, en az alan Akçakent'tedir. I. sınıf tarım arazi bakımından Boztepe'yi Mucur ve Çiçekdağı izlemektedir (Çizelge 1).

Tarım alanlarının sorunlarının başında yer alan erozyon, bir yandan iklim özellikleri, topografya ve bitki örtüsünün durumu gibi doğal koşullara bağlı olarak gelişirken, diğer yandan insan müdahalesi ve

hızla artan nüfus baskısı gibi etkenlerle de artmaktadır. Nüfusun hızla arttığı ülkemizde kırsal alanda yetersiz ve miras yoluyla parçalanarak küçülmüş tarım arazilerinden geçimini sağlayamayan köylünün orman ve meraları çeşitli şekillerde tahrip etmesi, erozyona karşı önlem alınmadan tarıma açması ve dolayısıyla doğal dengiyi bozması, bu sorunun sosyal ve ekonomik boyutunun bir göstergesidir.

3.2. Arazi varlığı ve dağılımı

Kırşehir ilinin arazi varlığı, 633.994 hektar olup, bunun 431.025 hektarı tarım arazisinden oluşmaktadır. Geniş çayır-mera arazisine sahip olan ilde 132.460 hektar alan bu arazi sınıfındadır. İldeki orman alanlarının bozulması sonucu, bu arazi miktarı önceki yıllara göre azalarak 25.063 hektara düşmüştür (Çizelge 3).

Kırşehir ilinde bulunan 431.025 hektar tarım arazisinin 34.168 hektarı fiilen sulanmaktadır. Sulanan arazilerin 24.642 hektarı devlet sulaması, 9.526 hektarı ise halk sulaması şeklindedir (Çizelge 4).

İlin toprak ve topografik durumu dikkate alındığında 431.025 hektar olan tarım arazisinin 366.073 hektarının sulanabilir

Çizelge 3. Kırşehir İlinde Arazi Varlığı (2007)

İLÇELER	Orman ve Fundalık (ha)	Tarım Alanı (ha)	Tarım Dışı Arazi (ha)	Çayır ve Mera (ha)
MERKEZ	4,821	101,926	8,612	29,120
AKÇAKENT	2,637	23,914	4,560	9,346
AKPINAR	1,457	29,713	3,950	12,766
BOZTEPE	2,248	38,778	3,934	11,240
ÇİÇEKDAĞI	3,566	78,508	4,895	16,188
KAMAN	4,367	79,891	9,300	25,830
MUCUR	5,967	78,295	10,195	27,970
KIRŞEHİR (TOPLAM)	25,063	431,025	45,446	132,460

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.



Çizelge 4. İlçelere Göre Sulanan Tarım Alanlarının Sulama Biçimleri (2007)

İLÇELER	Devlet Sulamaları (ha)	Halk Sulamaları (ha)	Toplam Sulanabilir Tarım Alanı (ha)	Toplam Sulanan (ha)
MERKEZ	8.838	2.366	366.073	11.204
AKÇAKENT	4.230	1.820	0	6.050
AKPINAR	2.988	1.118	0	4.106
BOZTEPE	1.011	674	0	1.685
ÇİÇEKDAĞI	1.764	1.176	0	2.940
KAMAN	4.367	1.410	0	5.777
MUCUR	1.444	962	0	2.406
KIRŞEHİR (TOPLAM)	24.642	9.526	366.073	34.168

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

özellikle olduğu belirlenmiştir. Ancak tarım arazisinin %84,93'ü sulanabilir özellikte olmasına karşın günümüzde sadece %7,93'ü sulanmaktadır. Bu durum yıllık yağışın 350-400 mm civarında olduğu Kırşehir'de sulamanın yetersizliği ortaya koymaktadır. İlçeler itibarıyla Merkez ilçe ve Kaman ilçesi en fazla sulama alanlarına sahipken, Mucur ve Boztepe ilçelerinin arazileri en az sulanan arazilerdir.

İlin Merkez ve ilçelerine göre tarımsal alanların kullanımındaki amacına göre ilçeler üzerinden dağılımında en büyük alanı 114.189 hektar ile merkez ilçe alırken, bunu 82.891 hektar ile Kaman ilçesi takip etmektedir. Arazi kullanımı bakımından en küçük il-

çe ise 24.914 hektar ile Akçakent'dir. Tarla arazisinde 81.510 hektar ile en geniş alanı Kaman ilçesi teşkil ederken, bunu 79.041 hektar ile Merkez İlçesi takip etmektedir. Son yıllarda il ve ilçelerde yeni kurulan seralarla sebzeçilikte gelişmeler başlamış ve ürün çeşitliliği artmıştır. Mevcut araziler içerisinde 4.062 hektarı teşkil eden sebze arazisi yetersiz olup bu alanın genişletilmesine çalışılmaktadır (Çizelge 5).

3.3. Kırşehir İlinde tarımsal üretim yapısı 3.3.1. Bitkisel üretim

Kırşehir'de üretilen başlıca ürünler incelendiğinde tahıl üretiminin diğer üretim faaliyetlerine göre daha fazla olduğu belirlenmektedir (Çizelge 6). Bu bakımdan İlde

tahıl üretiminin en fazla olduğu ilçe Merkez (57.600 ha) olup, bunu Kaman (57.028 ha) izlemektedir. Bunun yanı sıra İlde endüstri bitkileri, yağlı tohumlar, yumru bitkileri ve sebze üretiminin istenen düzeyde olmadığı belirlenebilir.

Kırşehir'de başlıca tarla ürünleri arpa, buğday, mısır, yulaf ve çavdardır. Arpa'da ekim alanı bakımından en büyük ilçe Kaman (400.000 da) olup, bunu Merkez ve Mucur ilçeleri izlemektedir. Buğday üretim faaliyetinde de en yüksek ekim alanına sahip olan ilçe Çiçekdağı (260.000 da) olup, sırasıyla Mucur ve Merkez ilçeleri takip etmektedir (Çizelge 7).

Kırşehir İlinde Mısır üretimi yaygın olmayıp, özellikle hayvancılık açısından öneme sahip olan

Çizelge 5. Tarım Arazisinin Kullanılış Amacına Göre İlçeler Üzerinden Dağılımı (Ha) (2007)

	Bağlar (ha)	Meyvelikler (ha)	Sebzelikler (ha)	Tarla Alanı		Toplam (ha)	
				Ekilen (ha)	Nadas (ha)		
(KIRŞEHİR)	MERKEZ	826	968	1,605	79,041	31,749	114,189
	AKÇAKENT	121	177	33	24,435	148	24,914
	AKPINAR	110	334	144	27,125	3,000	30,713
	BOZTEPE	300	319	18	38,109	3,000	41,746
	ÇİÇEKDAĞI	15	412	215	70,000	8,866	79,508
	KARAMAN	150	1.200	1	81.510	30	82.891
	MUCUR	30	405	2.046	57.814	20.000	80.295

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

Çizelge 6. İlçelere Göre Başlıca Tarla Ürünleri ve Sebzelerin Ekiliş Alanlarının Dağılımı (2007)

		Başlıca Ürünler						Ekili Tarla Ve Sebze Arazisi (ha)	
		Tahıllar (ha)	Baklagiller (ha)	Endüstriyel Bitkiler (ha)	Yağlı Tohumlar (ha)	Yumru Bitkiler (ha)	Sebzeler (ha)		Yem Bitkileri (ha)
(KIRŞEHİR)	MERKEZ	57,600	12,000	2000	820	1040	1064.3	715	74,175
	AKÇAKENT	11,543.0	30	0	2.5	0	0	525	557.5
	AKPINAR	11,300	30	500	50	30	65	1515	13,490
	BOZTEPE	34,600	40	0	1100	0	2	830.1	36,572.10
	ÇİÇEKDAĞI	42,000	50	50	25	30	350	706	43,211
	KAMAN	57,028.0	7200	486	170	200	755.5	300	9111.5
	MUCUR	45,850	475	700	300	73	100	1610	49,108

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

Çizelge 7. İlçelere Göre Tarla Ürünleri Ekim Alanı, verim ve Üretim Miktarları (Tahıllar) (2007)

Ürünler		İLÇE (KIRŞEHİR)						
		MERKEZ	AKÇAKENT	AKPINAR	BOZTEPE	ÇİÇEKDAĞI	KAMAN	MUCUR
Arpa	Ekiliş (da)	303,000	29,800	70,000	85,000	160,000	400,000	200,000
	Verim(kg/dekar)	220	250	217	240	140	261	18
	Üretim (ton)	66,660	7450	15,190	20,400	22,400	104,400	3700
Buğday	Ekiliş (da)	244,000	85,000	43,000	250,000	260,000	170,000	253,000
	Verim(kg/dekar)	200	200	197	220	157	229	175
	Üretim (ton)	48,800	17,000	8471	55,000	41,000	38,930	44,275
Mısır	Ekiliş (da)	1500	0	0	0	0	350	200
	Verim(kg/dekar)	800	0	0	0	0	700	800
	Üretim (ton)	1200	0	0	0	0	245	160
Yulaf	Ekiliş (da)	1000	5	0	1000	0	85	3000
	Verim(kg/dekar)	250	150	0	170	0	250	215
	Üretim (ton)	250	0.75	0	170	0	21.25	645
Çavdar	Ekiliş da	20,000	100	0	10,000	0	200	2500
	Verim(kg/dekar)	210	200	0	200	0	250	250
	Üretim (ton)	4200	20	0	2000	0	50	625

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

ürünün üretimi Merkez, Kaman ve Mucur İlçelerinde yoğunluk kazanmıştır. 2007 yılında meydana gelen kuraklık nedeniyle ürünlerin verimlerinde önemli düşüşler olmuş Türkiye ortalaması 222 kg/da olan buğday üretiminde, Mucur ve Çiçekdağı İlçeleri bu değerden uzak kalmışlardır.

2007 yılı itibarıyla Kırşehir'de üretilen yaygın Baklagil çeşitleri fasulye, fiğ, mercimek ve nohut olmuştur. Özellikle nohut üretiminin

en fazla olduğu İlçe Merkez (10.000 ton) olup, bunu Kaman ve Mucur İlçeleri izlemektedir. Özellikle ilde son yıllarda üretimi önemli düzeyde artan Mercimekte ise üretimin en fazla Merkez İlçede (5.000 ton) olduğu, bunu sırasıyla Kaman, Mucur ve Çiçekdağı İlçelerinin izlediği belirlenmiştir (Çizelge 8).

Kırşehir'de endüstri bitkisi olarak en yaygın üretimi yapılan üretim faaliyeti şekerpancarıdır. Şekerpan-

carı tarımının en yaygın olarak yapıldığı ilçeler ise Merkez, Mucur, Mucur, Akpınar, Kaman ve Çiçekdağı'dır. En fazla ekim alanı Merkez İlçede (20.000 da) yapılmakta olup, dekara verim ise en yüksek Çiçekdağı'nda (5.750 kg/da) elde edilmiştir (Çizelge 9).

İlde yumru ve yem bitkileri olarak ekim yapılan ürünler; korunga, yonca, patates, sarımsak ve kuru soğandır. Merkez İlçede bu ürünlerin tamamının üretimi yapılmak-



Çizelge 8. İlçelere Göre Baklagillerin Ekim Alanı, Verim ve Üretim Miktarları (2007)

Ürünler		İLÇE (KIRŞEHİR)						
		MERKEZ	AKÇAKENT	AKPINAR	BOZTEPE	ÇİÇEKDAĞI	KAMAN	MUCUR
Fasülye	Ekiliş (da)	15.000	0	0	100	250	9.000	250
	Verim(kg/dekar)	120	0	0	100	50	100	125
	Üretim (ton)	1.800	0	0	10	12,5	900	31,25
Fig	Ekiliş (da)	2.500	5.200	15.000	6.283	6.000	1.000	7.000
	Verim(kg/dekar)	180	150	133	249	100	235	250
	Üretim (ton)	450	780	2.000	1.570	600	235	1.750
Mercimek (yeşil)	Ekiliş (da)	120	0	0	100	50	100	125
	Verim(kg/dekar)	41.666	0	0	0	5.000	30.000	12.000
	Üretim(ton)	5.000	0	0	0	250	3000	1.500
Nohut	Ekiliş (da)	100.000	300	300	300	0	60.000	3.000
	Verim(kg/dekar)	100	100	60	300	0	80	100
	Üretim (ton)	10.000	30	18	90	0	4.800	300

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

Çizelge 9. İlçelere Göre Tarla Ürünleri (Endüstriyel Bitkiler) (2007)

Ürünler		İLÇE (KIRŞEHİR)						
		MERKEZ	AKÇAKENT	AKPINAR	BOZTEPE	ÇİÇEKDAĞI	KAMAN	MUCUR
Şeker Pancarı	Ekiliş (da)	20,000	0	5000	0	500	4860	7000
	Verim(kg/dekar)	5000	0	3000	0	5750	4600	5000
	Üretim (ton)	100,000	0	15,000	0	2875	22,356	35,000

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

ta iken, Akçakent, Akpınar, Boztepe ve Çiçekdağı İlçelerinde belirli ürünler üretilmektedir. Bu bakımdan yetiştirilen ürün çeşitliliğinin artırılması ve özellikle toprağa azot bırakarak bu ürünlerin münavebe sistemine dahil edilmesine yönelik olarak çalışmalar yapılması gerekmektedir. Patates üretimi yapılan illerin Türkiye’de sınırlı sayıda olması ve bu illerle rekabetin sağlanabilmesi için iyi bir tarımsal arazi yapısına sahip Kırşehir’in Patates üretimini artırması ülkede talebin karşılanmasına yardımcı olabilecektir. Ekim alanı bakımından en fazla Merkez İlçede (9.000 da) üretim patates, ayrıca Mucur, Akpınar ve Kaman’da da üretim imkanı bulmuştur (Çizelge 10).

Kırşehir’de sert kabuklu meyve türlerinden badem ve cevizde üretim bulunmaktadır. Ceviz üretiminde meyve veren en fazla ağaca

31.841 adet ile Kaman İlçesi sahip iken, bunu 27.500 adet ile Merkez İlçe ve 5.050 adet ile ise Mucur takip etmektedir. Ceviz üretiminde önemli bir yere sahip olan Kırşehir özellikle ürünlerdeki aroma ile diğer illerdeki cevizlerden farklılık göstermektedir (Çizelge 11). Meyve veren yaştaki badem sayılarına bakıldığında ise 6.600 adet ile en fazla badem ağacının Merkez İlçede, bunu sırasıyla Kaman ve Mucur İlçelerinin izlediği belirlenmektedir (Çizelge 11).

İlde Dut ve Üzüm üretimi de önemli düzeydedir. Ancak Dut ve Üzüm üretiminin Merkez ve Kaman İlçelerinde yoğunlaştığı, bunun diğer İlçeler açısından da geliştirilmesi gerekliliği bulunmaktadır. Özellikle Nevşehir’e yakın olan İlin tarım arazinin niteliği açısından bu ürünlerin üretimi açısından önümüzdeki yıllarda önem

kazanabileceği değerlendirilmelidir. Bunun nedeni ise özellikle son yıllarda Nevşehir ilinde üzüm üretiminde önemli düşüşler olması ve üretimin talebi karşılayamaması olarak gösterilebilir.

3.3.2. Hayvansal üretim

Kırşehir İli, büyük ve küçükbaş hayvan sayısı bakımından diğer illere göre önemli olmasına karşın, birim başına üretim yeterli düzeyde değildir. Bunun başlıca nedenleri arasında mevcut hayvanlar içerisinde genetik yapı bakımından düşük verimli yerli ırklardan oluşması, çevre faktörleri ve bakım-besleme koşullarının yeterli düzeyde olmaması sayılabilir. İl hayvancılığının geliştirilmesi, mevcut meraların üzerindeki baskıyı azaltarak onların daha verimli hale gelmesine yönelik önlemlerin alınması ve hayvancılık işletmelerinde yem bitkileri yetiştiriciliğine

Çizelge 10. İlçelere Göre Tarla Ürünleri (Yumru Bitkiler ve Yem Bitkileri) (2007)

Ürünler		İLÇE (KIRŞEHİR)						
		MERKEZ	AKÇAKENT	AKPINAR	BOZTEPE	ÇİÇEKDAĞI	KAMAN	MUCUR
Korunga	Ekiliş (da)	300	0	50	773	0	500	8000
	Verim(kg/dekar)	500	0	500	1000	0	720	300
	Üretim (ton)	150	0	25	773	0	360	2400
Patates	Ekiliş (da)	9000	0	300	0	0	200	500
	Verim(kg/dekar)	4000	0	2000	0	0	3500	2000
	Üretim (ton)	36,000	0	600	0	0	700	1000
Sarmısak (kuru)	Ekiliş (da)	400	0	0	0	0	100	10
	Verim(kg/dekar)	600	0	0	0	0	1500	500
	Üretim (ton)	240	0	0	0	0	150	5
Soğan (kuru)	Ekiliş (da)	1000	0	0	0	300	400	200
	Verim(kg/dekar)	1500	0	0	0	4250	200	1000
	Üretim (ton)	1500	0	0	0	1275	80	200
Yonca	Ekiliş (da)	1300	0	100	887	45	1000	1000
	Verim(kg/dekar)	6000	0	1000	500	2750	245	1000
	Üretim (ton)	7800	0	100	443.5	123.75	245	1000

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

Çizelge 11. İlçelere Göre Meyve Ürünleri (Sert Kabuklular) (2007)

Ürünler			İLÇE (KIRŞEHİR)						
			MERKEZ	AKÇAKENT	AKPINAR	BOZTEPE	ÇİÇEKDAĞI	KAMAN	MUCUR
Badem	Ağaç Sayısı	Meyve Veren Yaşta		0	0	0	0	4.592	450
		Meyve Vermeyen Yaşta	200	0	0	0	0	1.531	50
	Üretim ton	85.8	0	0	0	0	32.14	13.5	
Ceviz	Ağaç Sayısı	Meyve Veren Yaşta	27.500	0	0	0	200	31.841	5.050
		Meyve Vermeyen Yaşta	900	0	0	0	0	120.924	20
	Üretim ton	1.100	0	0	0	160	955.23	505	

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

önem verilmesi ile çözülebilir. Hayvan popülasyonlarında yüksek verimli ırkların ve melezlerinin giderek artırılması ve hastalıklarla mücadele gerekmektedir.

İlde hayvancılıkta henüz istenilen düzeye ulaşamamış ve bu durum hayvansal ürünler arz ve talebi arasında bir denge kurulmaması sonucunu doğurmuştur. Gi-

derek artan il nüfusu karşısında bu dengesiz durum gerekli önlemler alınmazsa daha da artacaktır. 1996-1999 yılları arasında büyükbaş hayvan sayısı sürekli düşmektedir. 1996 yılında 62.759 adet olan ilin toplam sığır sayısı 1999 yılında 54.122 adete düşmüştür. 1996-1999 yılları arasında toplam olarak 8.637 adet sığır azalmıştır. Buna

karşın, 2000 yılı Tarım Bakanlığı desteklemeleri nedeniyle bu sayı 64.872'e ulaşmıştır. Küçükbaş hayvancılıkta özellikle koyun ve keçilerde düşüşler görülürken, 1996 yılında toplam 195.022 adet olan koyun ve keçi mevcudu, 1999 yılında 126.991'ye düşmüş, 2000 yılındaki olumlu yapıyla bu sayı 127.107 olmuştur (Çizelge 13).



Çizelge 12. İlçelere Göre Meyve Ürünleri (Üzümsü Meyveler) (2007)

Ürünler			İLÇE (KIRŞEHİR)						
			MERKEZ	AKÇAKENT	AKPINAR	BOZTEPE	ÇİÇEKDAĞI	KAMAN	MUCUR
Dut	Ağaç Sayısı	Meyve Veren Yaşta	8.550	0	0	0	0	544	0
		Meyve Vermeyen Yaşta	200	0	0	0	0	96	0
	Üretim ton		14.535	0	0	0	0	5.44	0
Üzüm (Dekar)	Ağaç Sayısı	Meyve Veren Yaşta	35.200	5	0	0	1.650	108.020	0
		Meyve Vermeyen Yaşta	0	5	0	0	0	412.940	0
	Üretim ton		160	0	0	0	45	6.500	0

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

İlde sağılan hayvan sağıları bakımından 2005 yılında 89.885 baş hayvan bulunmakta iken, bu sayı 2007 yılında 85.789'a gerilemiştir. Buna karşın 2005 yılında 9.231 ton olan süt üretimi 57.027 tona yükselmiştir. Bunun nedeni ise süt veriminde meydana gelen artışlarla olmuştur (Çizelge 14).

Çizelge 13. Hayvan Mevcudunun Gelişimi (Güneş, E., 2004)

Yıllar	Büyükbaş Hayvan		Küçükbaş Hayvan			Kanatlı
	Sığır	Manda	Koyun	Keçi	Toplam	
1996	62.759	382	177.942	14.080	195.022	341.670
1997	61.571	217	178.785	14.530	193.315	331.000
1998	57.919	176	138.356	9.576	47.932	380.000
1999	54.122	184	119.548	7.443	126.991	527.000
2000	64.872	194	121.802	5.305	127.107	579.000

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

Kırşehir'de kesilen hayvan sayısı bakımından elde edilen et üretimi 2005 yılında 17.918 baş iken, 2007 yılında 2.727 ton olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında kırkılan Merinos Irkı koyun sayısı 3.4563 baş olup, bu sayı 57.569 baş olmuştur. Bu rakam 5.887 ton olmuştur (Çizelge 15).

Çizelge 14. Türlerine Göre Sağılan Hayvan Sayısı (Baş) ve Süt Üretimi (Ton)

Hayvan Cinsi	Sağılan Hayvan Sayısı			Süt Üretimi ton		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Koyun	56,850	64,430	53,944	2843	3223	2697
Kıl Keçisi	3580	2956	2070	234	193	136
Manda İneği	10	352	119	104	352	119
Tiftik Keçisi	306	380	365	12	15	14
İnek	29,045	31,969	29,291	6038	60,051	54,061
Toplam	89,885	100,087	85,789	9231	63,834	57,027

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

Çizelge 15. Türlerine Göre Kesilen Hayvan Sayısı (Baş) ve Et Üretimi (Ton)

Hayvan Cinsi	Et Üretimi ton			Kesilen Hayvan Sayısı		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Dana	2.135	2.004	2.575	9.589	10.547	13.552
Deve Ve Deve Yavrusu	0	0	0	0	0	0
Domuz	0	0	0	0	0	0
Koyun	103,5	537	521	5.745	24.438	23.684
Kuzu	6,8	6	132	376	413	8.745
Kıl Keçi Ve Oğlağı	0,2	0	0	13	14	33
Manda Ve Manda Yavrusu	1,5	1	0	6	7	0
Siğir	480,5	2.117	2.659	2.189	9.201	11.555
Tiftik Keçi Ve Oğlağı	0	0	0	0	0	0
Toplam	2.727,5	4.665	5.887	17.918	44.620	57.569

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

elde edilen ürün miktarı 4.502 ton olmuştur. 100.077 adet Yerli ırk koyundan ise 140.100 ton ürün elde edilmiştir. Kırkılan kıl keçisi ise 3.323 baş, tiftik keçisi sayısı ise

961 baştır. Bu bakımdan elde edilen üretim kıl keçisinde 2.668 ton iken, tiftik keçisinde 1.442 ton olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 16).

3.3.3. Kırşehir İli

tarımsal üretim değeri

İlin bitkisel üretim değeri içerisinde tarla ürünlerinin oranı % 75,7 olup, bunun % 53,9'unu tahıllar oluşturmaktadır. Tarla ürünle-

Çizelge 16. Türlerine Göre Kırkılan Hayvan Sayıları ve Yapağı, Kıl ve Tiftik Üretimi

İlçe	Koyun				Kıl Keçisi		Tiftik Keçisi	
	Merinos		Yerli		Elde Edilen Ürün ton	Kırkılan Hayvan Sayısı	Elde Edilen Ürün ton	Kırkılan Hayvan Sayısı
	Elde Edilen Ürün ton	Kırkılan Hayvan Sayısı	Elde Edilen Ürün ton	Kırkılan Hayvan Sayısı				
MERKEZ	650	500	48.549	37.345	1.197	1.484	1.355	903
AKÇAKENT	0	0	7.508	5.775	631	789	0	0
AKPINAR	0	0	31.321	16.401	0	0	0	0
BOZTEPE	3.852	2.963	18.418	14.168	162	203	87	58
ÇİÇEKDAĞI	0	0	8.108	6.237	616	770	0	0
KAMAN	0	0	17.268	13.283	62	77	0	0
MUCUR	0	0	8.928	6.868	0	0	0	0
KIRŞEHİR (TOPLAM)	4.502	3.463	140.100	100.077	2.668	3.323	1.442	961

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

ri içerisinde ise endüstri bitkileri %23,7 ile en yüksek payı alırken, baklagiller % 11,7, , yağlı tohumlu bitkiler % 5,8 ve yumru bitkiler % 4,9 oranında pay almaktadır. İlin bitkisel üretim değeri içerisinde meyveler % 14,9 ve sebzeler % 9,4 oranında yer almaktadır. Hayvan-

sal üretim değerinin ise önemli bölümünü süt (%45,6) ve etten (% 43,1) oluşturmaktadır (Çizelge 17).

4. Tarımda Örgütlenme ve Kredi Durumu

İlde özellikle tarımsal kooperatifleşme bakımından son yıllarda önemli gelişmeler olmuştur. 2007

yılı itibariyle Merkez ve Kaman İlçelerinde 19 kooperatif bulunmakta iken bu sayı Çiçekdağı'nda 12, Boztepe'de 10, Mucur'da 8, Akpınar'da 7 ve Akçakent'te 4'tür (Çizelge 18). İlde kooperatifleşme faaliyetlerinin dah çok toprak su kooperatifleri, pancar ekicileri ko-



Çizelge 17. Kırşehir İlinde Tarımsal Üretim Değerinin Dağılımı (%) (2000) (Güneş, E., 2004)

Bitkisel Üretim Değeri	Ürün Grupları	Oran (%)
Tarla Ürünleri		75,7
	Tahıllar	53,9
	Baklagiller	11,7
	Endüstri Bitkileri	23,7
	Yağlı Tohumlar	5,8
	Yumru Bitkiler	4,9
Sebzeler		9,4
Meyveler		14,9
Hayvansal Üretim Değeri		
Süt		45,6
Et		43,1
Deri		0,7
Yapağı, Kıl, Tiftik		0,8
Yumurta		8,9
Bal-Balmumu		0,9

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

operatifleri, hayvancılık kooperatifleri, su ürünleri ve tarım kredi kooperatifleri bünyelerinde olduğu belirlenmiştir.

Yıllar itibariyle Kırşehir İli tarımsal kredi kullanımına bakıldığında en fazla kredinin kısa vadeli işletme kredisi şeklinde kullanıldığı belirlenmiştir. 2006 yılında ise 5.992.074 Milyon TL hayvancılık kredisi kullanıldığı, yine aynı yıl

537.284 Milyon TL bitkisel üretim kredisi, 10.000 Milyon TL ise su ürünleri kredisi kullanılmıştır. Orta ve uzun vadeli kredilerde ise en fazla talebin tarım araç ve gereklere olduğu saptanmıştır (Çizelge 19).

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye’de tarımsal işletmelerin küçük ve dağınık olması, bunların üretim değerlerinin iste-

nen düzeyde olmasını ve optimal işletme büyüklüğüne ulaşılmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu işletmeler çok küçük olduklarından pazara yönelik üretimde bulunamamakta ve bunun sonucunda sadece kendi tüketimleri için üretim önemli olmakta, bu koşullarda gelirleri de düşük olmaktadır. Gelir seviyesi düşük olan küçük ve dağınık işletmeler, kredi almada

Çizelge 18. Tarımsal Amaçlı Kooperatifler (2007)

		İLÇELER						
		MERKEZ	AKÇAKENT	AKPINAR	BOZTEPE	ÇİÇEKDAĞI	KAMAN	MUCUR
Toprak Su Koop.	Koop. Sayısı	5	0	0	2	0	3	2
	Ortak Sayısı	395	0	0	128	0	318	119
Pancar Ekicileri Koop.	Koop. Sayısı	1	0	0	0	0	0	0
	Ortak Sayısı	26.213	0	0	0	0	0	0
Hayvancılık Koop.	Koop. Sayısı	5	3	5	7	9	9	3
	Ortak Sayısı	466	171	460	413	535	437	227
Su Ürünleri Koop.	Koop. Sayısı	1	0	0	0	0	1	0
	Ortak Sayısı	7	0	0	0	0	12	0
Tarım Kredi Koop.	Koop. Sayısı	7	1	2	1	3	6	3
	Ortak Sayısı	3.221	882	797	450	1.452	1.798	1.818
Toplam	Koop. Sayısı	19	4	7	10	12	19	8
	Ortak Sayısı	30.302	1.053	1.257	991	1.987	2.565	02.164

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

Çizelge 19. Kırşehir İli Tarımsal Kredilerinin Yıllara ve Kaynaklarına Göre Dağılımı

		2003	2004	2005	2006
Kısa Vadeli İşletme Kredileri	Bitkisel Üretim Kredileri YTL (milyon TL)	136.646	97.768.072	0	537.284
	Hayvancılık Kredileri YTL (milyon TL)	463.343	1.885.837.716	0	5.992.074
	Sertifikalı Tohumluk Kredileri YTL (milyon TL)	26.880	0	0	0
	Su Ürünleri Kredileri YTL (milyon TL)	1.611	0	0	10.000
	Tarım Kredi Kooperatiflerine Açılan Krediler YTL (milyon TL)	426.888	0	0	0
Orta Ve Uzun Vadeli Yatırım Kredileri	Özel Tarımsal Krediler YTL (milyon TL)	3.306	0	0	0
	Bitkisel Yatırım Kredileri YTL (milyon TL)	3.306	0	0	0
	Hayvancılık Yatırım Kredileri YTL (milyon TL)	10.124	0	0	0
	Su Ürünleri Yatırım Kredileri YTL (milyon TL)	0	0	0	0
	Tarım Araç Ve Gereç Kredileri YTL (milyon TL)	39.282	85.000.000	0	348.299
	Tarım Kredi Kooperatiflerine Açılan Yatırım Kredileri YTL (milyon TL)	0	0	0	401.140
	Tarımsal Amaçlı Köy Kalkınma Kooperatiflerine Açılan Krediler YTL (milyon TL)	30.000	0	0	0

Kaynak: Kırşehir Tarım İl Md.

gerekli teminatı gösteremediklerinden kredi kullanımları güçleşmektedir. Ayrıca bu durumun önlenmesi için özellikle Kırşehir tarım işletmelerinin dağınık yapısının Avrupa Birliği veya yurtiçi kaynaklarla finanse edilecek projelerle değerlendirilmesi gerekmektedir.

İlde yetiştirilen bitkisel ürünlerin hayvancılık faaliyeti ile entegre edilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan yem bitkileri üretimine önem verilmesi ve bu ürünlerin düşük verim düzeyine sahip ürünlerle münavebeli olarak üretimin yapılmasına öncelik verilmesi gerekmektedir.

Ayrıca üretimi ülke açısından da büyük öneme sahip ceviz üretim faaliyetinde yeni üretim alanları yaratılmalı, bu bakımdan toprak analizleri yapılarak dikim yapılacak araziler tarım İl/ilçe Müdürlüklerinin desteği ile belirlenmelidir. Son yıllarda özellikle Kaman ve Mucur İlçelerinde yapılmakta olan Ceviz dikimleri denetime tabi tutularak alan düzenlemesinin yapılmasına gidilmesi en uygun çözüm olacaktır.

Bunların yanısıra ülkenin tahıl üretiminin yapıldığı önemli illerden biri olan Kırşehir’de, son yıllardaki

kuraklık nedeniyle büyük verim kayıpları olmuştur. Bu verim kayıplarının önümüzdeki yıllarda olmaması için ekimi yapılacak arazilerin özellikle taban suyu seviyesi yüksek, motopomp ile sulama imkanı olabilecek ya da yıllık yağış ortalaması fazla yerlerde yapılmasına olanak verecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Ülkemiz açısından önemli bir coğrafi konumda bulunan Kırşehir İli özellikle bulunduğu konum açısından Pazar olanaklarını iyi kullanılmalıdır. Bu bakımdan üreticilerin kooperatifler yardımıyla örgütlenmesi büyük önem kazanmıştır. Ayrıca alternatif üretim olanaklarının da üreticiyi bilinçlendirerek yaygınlaştırılması gerekmektedir. Son yıllarda yaygınlaşan ancak Pazar olanakları nedeniyle yapılaşmasını tam olarak tamamlayamayan Devekuşu çiftliklerinin olanakları artırılmalıdır. Devekuşu üretim faaliyetinin İlde yaygınlaştırılmasına yönelik yapılacak araştırmalara kaynak oluşturulmalı, Üniversite, kamu ve özel teşebbüslere yönelik projeler geliştirilmelidir.

Üniversitenin İlde yapılanma aşamasını tamamlamaya çalıştığı

dönemde Ziraat Fakültesi kurulmasının zaman kaybetmeden oluşturulması sağlanmalıdır. Tarımsal yapı bakımından komşu illerle kıyaslanmayacak derece öneme sahip ürünleri bünyesinde bulunduran Kırşehir’in tarımsal açıdan istenen düzeye ulaşması kaçınılmaz olmalıdır. Bunun için İlde bulunan Tarım İl/ilçe Müdürlükleri, Üniversite, Kamu ve Özel kuruluşlar birlikte çalışmalı ve tarımsal kalkınma gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKLAR

DİE, 2001. *Tarımsal Yapı(Üretim, Fiyat, Değerleri)*, Ankara.

Duran, D. 2001. *Kırşehir’de Tarım Reformunun Önemi, Ziraat Mühendisliği Dergisi*, Yayın No:333, 46-48, Ankara.

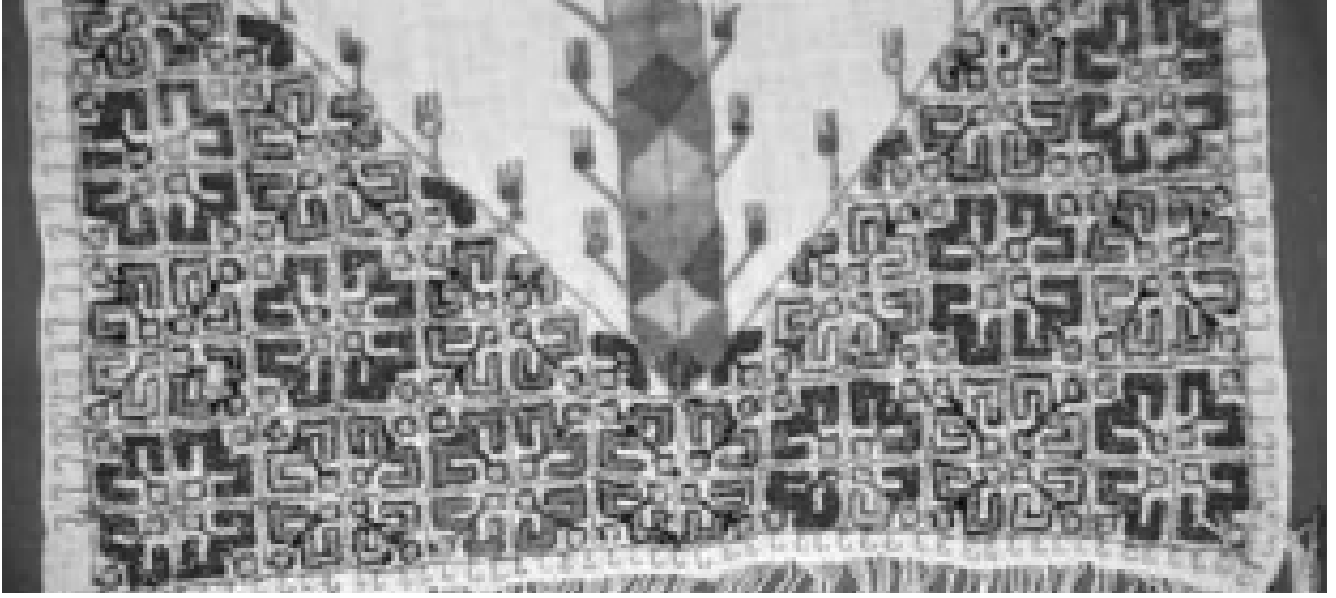
Güneş, E., 2004. “*Tarım İşletmelerinde Kredi taleplerinin Doğrusal Programlama Yöntemiyle Belirlenmesi “Kırşehir İli Merkez İlçesi Tarım İşletmeleri Araştırması”*, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayın No:121, ISNB-975-407-156-X, 79 s., Ankara.

TCZB, 2001. *Tarımsal Kredi Miktar Dağılımı Dokümanları*, Ankara.

TCZB, 2004. <http://www.ziraat.com.tr>

TKB, 2004. *Kırşehir İl Müdürlüğü İl Master Planı*

TKB, 2008. *Kırşehir İl Müdürlüğü Kayıtlarından Derlenen Veriler*



Kültür mirası olarak Isparta El Sanatları

→ **Filiz Nurhan ÖLMEZ**

Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, Doğu Kampüsü Merkezi Derslikler, ISPARTA

Özet: Sadece tarihi eserler, antik tekstiller, çini, seramik gibi buluntular kültür mirası olarak kabul edilmemelidir, eskiden uğraşılan, günümüzde eserlerden örnekler yada az kalmış ustaları bulunan el sanatları da kültür mirasımız olarak kabul edilmelidir. Çünkü el sanatları da tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değerdeki eserler arasındadır ve gelecek kuşaklara hem örnekleri hem de yapım teknikleri itibarıyla aktarılmalıdır. Isparta'da el sanatlarının ve zanaatların tarihi çok eski devirlere dayanmaktadır. Yapılan el sanatları ürünlerinde yaşam biçimi olan göçebe hayatın yansımalarını görmek mümkündür. Eskiden günümüze kalan örneklerden ve tarihî kalıntılardan da Isparta halkı için el sanatlarını önemini kavramak mümkündür. Bu makalede Isparta'nın zengin el sanatları ve zanaatları kültüründen yola çıkılarak, bu alanlarda ortaya konulan ürünlerin kültürel miras olarak kabul edilmesinin gerekliliği üzerinde durularak, konuyla ilgili örnek girişimler belirtilecek, kültürel miras olarak el sanatlarını vo-

larizasyonu irdelenecek ve öneriler dile getirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel miras, el sanatları, zanaat, Isparta

GİRİŞ

Bir toplumu toplum yapan özelliklerin başında kültürel değerleri ve gelenekleri gelmektedir. Toplum bu özelliklerini koruyamadıkça sağlıklı bir gelişme olanağı bulamaz. Koşulların, değer yargılarının ve sosyo ekonomik yapıların değiştiği, toplumsal yapının yeni biçim ve düzenlemeler gösterdiği bir dönemde; her yapıt geçmişten geleceğe bir köprü görevi üstlenmektedir.

Değişim sürekli ve gelişimin bir sonucudur. Toplumların geçmişteki kültür değerlerini, yaşam tarzını, sosyal ve ekonomik düzeylerini yansıtan el sanatları ve zanaatlar, zaman içerisinde bu şartların değişiminden etkilenmişlerdir. Değişime bağlı olarak özgün işlevini yitiren el sanatlarını korurken, çağdaş kullanımlara uyarlanmaları ve bunun sonucunda da kullanılmaları söz konusudur.

Endüstrileşme öncesinden

sonrasına kadar, modern küresel ekonominin tüm sektörleri içerisinde, el sanatlarının varlığı önemli bir yer tutmuştur. Diğer meslek gruplarının tersine, el sanatları üretimi yani zanaatçı üretim, nakit ekonomisine erişimi sınırlı olan bir meslek gurubu olmuştur. Bu özelliği nedeniyle el sanatları üreticileri için, bir emek (işgücü) özerkliği kendiliğinden gelişmiştir. Ancak gelişen teknolojinin paralelinde daha az emek ile daha iyi ürün elde etme imkanları arttıkça emek yoğun üretimin hareket alanı daralmıştır. El sanatları üretimi genellikle ev tipi üretim yada usta çırac- ilişkisi üretimine dayalı olduğundan, kadın işgücünün üretime katılımı ve kuşaklar arası çatışma ile ilişkili olarak da önemli sorular ortaya çıkmış ve el sanatları bir meslek grubu olmaktan zamanla uzaklaşmıştır. Üreticileri bu meslekleri terk ettiklerinden el sanatları ürünleri zamanla ya azalmış yada tamamen ortadan kalkmıştır. Ancak günümüzde küresel ekonominin bir sonucu olarak gelişen postmodern tüketici hassasiyetiyle birlikte el sanatları ürünleri, bazı alıcılar için "büyük bir cazibesi olan geleneksel bir tüketici malı" formuna dönüşmüştür (Scrase 2003). Başka bir deyişle el sanatları ürünleri, kırılmış, parçalara ayrılmış ve teknolojiye ayak uydurmuş bir dünyada, geçmişi geleceğe bağlayan maddi kültür mirası unsurları olarak karşımızda durmaktadır.

El sanatlarının yeniden ele alınmasında karşılaşılan problemlerin başında kültürel değişim kavramı ile mekânsal ve sosyal sürekliliğin sağlanması gelmektedir. Temel olarak "sosyal süreklilik, toplumsal yapı karakterini oluşturan sosyo-kültürel, ekonomik, demografik yapının gelişimi ve değişiminin yanı sıra çevresel değerleri oluşturan yerel kimliğin korunması" şeklinde tanımlanmaktadır (Göçer 2003). Tarihi sürekliliğin sağlanması, kişilere ve topluma sağlıklı bir tarih bilinci kazandırılması için yerel el sanatlarının korunmaları gerekmektedir. Kişinin

sağlıklı olarak toplumsallaşabilmesi, kültürün sürekliliği bilincinin edinilebilmesi için, yaşadığı çevre ona tarihsel geçmişin işaretlerini, simgelerini aktarabilmelidir (Tekeli 1989). Ancak, sadece geçmiştekinin korunması, tarihi varlığı, kanıtlamak anlamına gelmektedir. Çağımız insanının en önemli görevi; bugünü ve yarını inşa ederken, geçmişi ve geleneği insanoğlu için vazgeçilmez değerler açısından hatırlamak, bunların özünü çağdaş bir yorum ile günümüze aktarabilmek olmalıdır (Özer 1989).

Türkiye Doğu ile Batının sayısız eski, çeşitli uygarlıklarının sentezleriyle yoğrulmuş son derece zenginleşmiş bir kültür ülkesidir. Hatta gün ışığına çıkarılmış olanların dışında hâlâ keşfedilmeyi bekleyen daha nice kültürleri de bağrında saklamaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden biri Türkiye'nin kendi kültürel ve doğal varlık mirasına yeterince sahip çıkamamış olmasıdır. Kültür ve doğal varlıklarının niteliğini ve niceliğini, sistematik olarak belli bir program çerçevesi içinde araştırarak, belirleyip, belgelemek gerekmektedir. Kültürel kimliğimiz bu bireşimin bir sonucudur. Buna karşılık sayısını ve neleri kapsadığını bile bilmediğimiz kültürel ve doğal varlık mirasımız, hemen her vesileyle ya yok olmakta ya da yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.

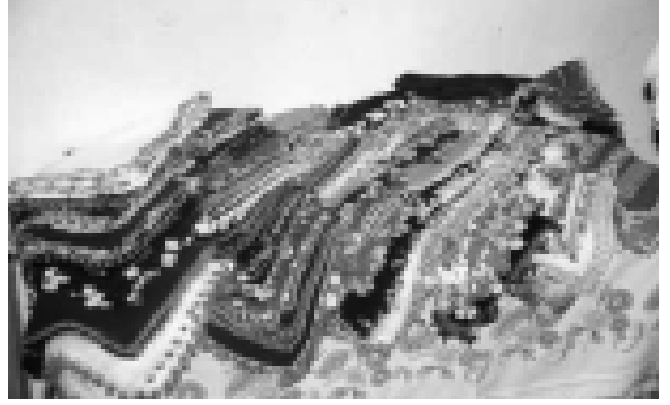
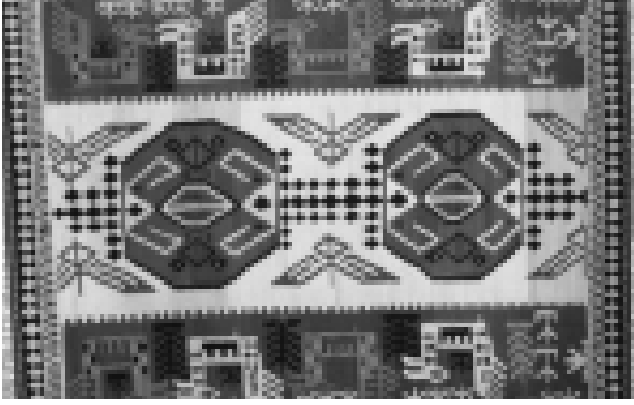
El sanatları mirasımız, aynı zamanda evrensel kültür ve doğal varlık mirasının vazgeçilmeyecek önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu mirasın gelecek kuşaklara eksiksiz aktarılması bir yükümlülüktür ve ilgili kurumlar bu yükümlülüğü taşımanın bilincinde olmalıdır.

Türkiye, kültürel miras yönünden zenginliğini, bu mirası koruma ve iyileştirmeye yönelik çalışma alanlarında ne yazık ki gösterememektedir. Tarih Vakfı bu noktadan hareketle, gerek bireysel gerekse ulusal veya uluslararası sivil inisiyatifler ve fon kuruluşları ile işbirlikleri geliştirerek; Türkiye'nin kültürel mirası ile kamuoyu bilinci

oluşturmayı amaçlayan projeler üretmek, toplantı, atölye çalışmalarını düzenlemek, çeşitli yardımcı/alternatif ders kitapları, yayınlar ve eğitim programları oluşturarak, sivil toplumun ve ilgili mercilerin dikkatini çekmeye yönelik faaliyetler düzenlemektedir.

Kültür mirası "insanlık tarihinin başlangıcından bu yana daha kaliteli bir yaşam sağlamak için, insanın yaratıcılığı ve toplumlararası etkileşimler sonucunda ortaya çıkan kültürel değerlerin birikimi" olarak tanımlanmaktadır. Sadece tarihi eserler, antik tekstiller, çini, seramik gibi buluntular kültür mirası olarak kabul edilmemelidir, eskiden uğraşılan, günümüzde eserlerden örnekler yada nadiren ustaları bulunan el sanatları da kültür mirasımız olarak kabul edilmelidir. Çünkü bu tür el sanatları da gelecek kuşaklara hem örnekleri hem de yapım teknikleri itibarıyla aktarılmalıdır. Isparta'da da el sanatlarının tarihi çok eski devirlere dayanmaktadır. Yapılan el sanatları ürünlerinde yaşam biçimi olan göçebe hayatın yansımalarını görmek mümkündür. Eskiden günümüze kalan örneklerden ve tarihî kalıntılardan da Isparta halkı için el sanatlarının önemini kavramak mümkündür. Örneğin işlemler eski dönemlerde çadır, eyer takımları, elbiselere uygulanmıştır. 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya gelen Türkler bu zengin sanat ve uygarlık kültürlerini de beraberinde getirmişlerdir. Isparta bölgesine yerleşen Türk boyları burada karşılaştıkları örnekleri ve yöntemleri kendi anlayışlarıyla bağdaştırmışlardır. Orta Asya'nın göçebe kültür işlemeciliğini ve sanatlarını burada geliştirerek sürdürmüşlerdir.

Eskiden Isparta'da dikiciler, mesciler, pabuççular, yemenciler, çizmeciler, çarıkcılar, semerciler, mumcular, yağcılar, sabuncular, urgancılar, kendirciler, cezveciler, bakırcılar, kavafçılar, demirciler, çilingirciler, oymacılar, marangozlar, bıçakçılar, hasırcılar, nalbantlar, saraççılar, keçeciler vb. gibi sa-



nat kollarının olduğu bilinmektedir.

Ancak bu sanatların çoğu kaybolmuş, günümüzde azalarak devam eden halıcılık, dericilik, keçecilik, semercilik, nalbantçılık, ayakkabıcılık, marangozluk, demircilik, bıçakçılık, bakırcılık, kalaycılık, sobacılık son temsilcilerinin elinde yürütülmektedir. Bu sanat kollarını devam ettirecek çırakların olmayışı da kaybolmayı hızlandıran ayrı bir faktördür.

Bu sanat dallarının önceleri arastaları, sokakları, pazarları var iken günümüzde yalnızca ayakkabıcıların ve tuhafiyecilerin siteleri bulunmaktadır. Bugün devam etmekte olan marangozluğa rağmen eski ahşap süsleme sanatları, oyma ve nakışçılık da kaybolan diğer sanat kollarıdır. El sanatlarından yün ve kıldan imal edilen çuval, heybe, aba, çadır ve çulha gibi dokumalar ile işlemler zamanın gelişen ihtiyaçlarına ayak uyduramayarak ortadan kaybolmaya başlamışlardır.

ISPARTA'DA EL SANATLARI

Isparta ili, Akdeniz Bölgesi'nin kuzeyinde yer alan Göller bölgesinde yer almaktadır. İl, 300 20' ve 310 33' doğu boylamları ile 370 18' ve 380 30' kuzey enlemleri arasında bulunmaktadır. 8.933 km²'lik yüzölçümüne sahip olan Isparta ili, kuzey ve kuzeybatıdan *Afyon ilinin* Sultan- dağı, Çay, Şuhut, Dinar ve Dazkırı, batıdan ve güneybatıdan *Burdur ilinin* Merkez, Ağlasun ve Bucak, güneyden *Antalya ilinin* Serik ve Manavgat, doğu ve güneydoğudan ise *Konya ilinin* Akşehir, Doğanhisar ve Beyşehir ilçeleri ile çevrilmiştir (<http://www.isparta.gov.tr>). Isparta

bu konumuyla Konya ve Afyon gibi Anadolu ve Osmanlı Sanatı'nın temsilcisi olan iki ilin, Burdur gibi Teke yöresi kültürünü taşıyan bir ilin ve Antalya gibi turistik bir şehrimizin ortasında yer alan bir geçiş bölgesidir. Geçiş bölgesi niteliğinin de etkileriyle birçok el sanatını bünyesinde barındıran Isparta'da günümüzde halen uğraşılan el sanatları şunlardır;

Halıcılık

Isparta halıcılığı eski bir tarihe sahiptir. 12. yüzyıldan itibaren çok önemli Türkmen nüfusunu barındıran Isparta ve çevresinde, meşhur Türkmen halılarını dokuyarak, komşu ülkelere ihraç edebilen eski bir ticari dokuma geleneği bulunmaktadır.

Isparta halı dokumacılığı, ilk defa 1891 yılında Babanzade Mustafa Zihni Paşa zamanında teşkilatlanarak köylere kadar yayıldığı görülmektedir. Ancak bu çalışma uzun ömürlü olmamıştır. Daha sonra Etirelizade Mehmet Efendi, doktor Bodasaki ve tarihçi Böcüzade Süleyman Sami, Cumhuriyet öncesi Isparta halıcılığını geliştiren ve bölgeye yerleştiren kişilerdir. Bu kişiler, Isparta'da sürgün bulunan Hacı Usta ile İzmir'de bulunan Isparta'lı Agapoğlu ve mahdumlarıyla ilişki kurarak, Isparta'da Şark Halı Kumpanyasını kurmuştur. 1890'lı yıllardan 1930'lara kadar bölgede Şark Halı Kumpanyasının organizasyonu ile üreticilere yün ipi, boya ve desen verilerek, en ücra köylere kadar halıcılık götürülmüştür. Bu dönemde üretilen halıların desenleri ticari albeniye göre Uşak, Here-

ke, İran halılarından uyarlanmıştır (Koç 1983, Böcüzade Süleyman Sami 1983).

Üretilen halı desenlerine dokuyan kimseler halının desen kompozisyonlarına göre bir takım isimler vermişlerdir. Bunlar: Kandahar, Üzümlü, Saatli, Hançerli, Bademli, Şimşekli, Ağaçalı, Beşir, Elvan, Goblen, Goncalı, Çelenkli gibi isimlerdir (Küçükerman 1990).

Halıcılığın yaygınlaşmasıyla köylerde, evlerde, ıstar denilen halı tezgahları yapılarak kurulmuştur. Halı ipinin geleneksel metotlarla elde edildiği Ş.Karaağaç, Y.bademli, Aksu, Eğirdir ve Sütçüler'de yaşayan Yörük ve Türkmenler ilkbahar Mayıs ayında ve sonbahar Eylül ayında koyunyünlerini kırkıp yıkarlar. Eğirme işini erkekler de yapar. Kirmende eğrilen ip "gelep" denilen yumak haline getirilir. Daha sonra suni ve kök boyalarla boyanır.. Eskiden dokuma ve diğer iplerin boyaması kök boya ile yapılırken, günümüzde suni boyamacılık yaygınlaşmıştır. Bunların hiçbirisini yapmayanlar iplik satış mağazalarından istedikleri halı ipini alırlar. İki tip düğüm tarzı vardır; İran ve Türk düğümü. Isparta halılarında genel olarak 1 dm²'de 30-35, (1 m²'de 85800) düğüm olduğu görülür. İmalattan dokunup gelen halıya "ham halı" denir ve ham halılar yıkanmak üzere yıkamahaneye getirilir. Yıkanan halı şayet ipek halı ise sırt yani pürüz lambası ile hafif ütülenir. İlaç yıkama işi bittikten sonra halı önden ve arkadan buharlı ütülerle ütülenir. Hav bir tarafa yattığından ön taraftan bakılınca renkler koyu

geri taraftan bakılınca renkler açık görülür. Halk dilinde bu halıya "yanar döner" denir. Isparta halılarına boyutlarına göre geleneksel adlar verilir. (40x40, 40x130 cm) Paspas, (75x130) Seccade /Namazlık, (100x200) Divan/Arşın Çeyrek, (120x180, 120x210) Seccade, (80x300) Yolluk, (150x260) Kelle, (200x300) Taban, (250x350) Büyük Taban olarak adlandırılır. Isparta halılarında, genel olarak Gülistan, Serpme, Kompozisyon, Osmanlı, Goblen, Çin, Üzümlü, Dönümlü, Köşegöbek gibi desenler kullanılmaktadır. Isparta'da dokunan halılarda genellikle lâcivert, kiremit kırmızısı, cam göbeği mavi, kirlili sarı, sarıyeşil, yağ yeşili bejrenge tonları ile kırık beyaz kullanılmaktadır. Bu arada indigo mavi ve genellikle motif kenarlarını güçlendiren siyaha yakın koyu kahve renklerine de sıkça rastlanmaktadır. Taban ve yolluk olarak dokunan düz renkli halılar da mevcuttur.

Halılarda kullanılan motif, renk ve yüzey düzenlenmesinde yörenin tüm özelliklerin en güzel bir biçimde görmek mümkündür. Serbest gruplanan güller, menekşeler, mine çiçeklerden oluşan düzenlemelerde yıllardır değişmeyen Isparta imajını belirleyen halı örnekleri bugün pek çok evde odaları, salonları süslemektedir. Yörede, 2.250.000 m²'ye kadar çıkan Isparta Halısı üretimi günün şartlarına göre azalarak hemen hemen dokunmasından vazgeçilmiştir. Isparta halısı yerine piyasa talepleri doğrultusunda çeşitli tiplerde imalat yapılmakta olup, son senelerde Milâs halısı dokutulmaktadır. Isparta'da el halılarını dokuyan üretici kişiler, özellikle il merkezinde bulunan Halı Sarayına Pazartesi, Çarşamba ve Cuma günleri gelerek, ürettikleri halıları pazarlama imkânı bulabilmektedirler. Yörede, küçük tezgâhlarda dokunan minyatür el halıları da bulunmaktadır.

Kilim Dokumacılığı

Kilimciliğin Isparta'da en yaygın olduğu yerler Yörük köyleridir. Bununla birlikte Türkmen köylerinde

de kilim dokumalarına rastlanır. Yalvaç ilçesi Aşağı ve Yukarı Tırtar köyleri, Aksu, Sütçüler, Eğirdir düz dokumaların yaygın olarak yapıldığı yörelerdir. Genellikle yer yaygısı, sofraya bezi, namazla, yastık, ekmek mendili, çadır, heybe, çanta ve çuvalar da dokunduğu görülür. Ancak modern kullanımda örtülerin yaygınlaşması ve kilim dokuyacak gençlerin bu işe rağbet etmemesi gibi sebeplerden kilim dokuması giderek azalmaktadır. Kilim dokunan yörelerde, dokumayı daha çok otuz yaşın üzerindeki kadınlar yapmaktadır. Dokunacak kilimin ipi yün ise aynı yukarıda halı ipinin elde edilmesindeki işlemler yapılır. Kıldan dokunan kilimlerin ipi ilkbaharda kırılan keçilerin kilinin "tarak" denilen 25x60 cm. civarında bir tahtanın ucuna geçirilen, ucu sivri ince saç demirlerinde taraklanır, ayrışması yapılır. Kendi ihtiyaçlarını karşılamak ya da çeyiz olarak değişik boyutta ve değişik kullanım amaçlı düz dokumalar üretilir. Dokumalar dik, duvara dayalı şekilde kurulmuş, ıstar denilen tezgâhlarda dokunur.

Çözüğünün hazırlanmasından sonra dardağan veya gürgen ağacından yapılan ahşap kirkitlerin yanısıra sapı ahşap dişleri metal olan Isparta tipi kirkitler ile dokuma yapılır. Uygulanmak istenen motiflerin kaç çözgü teline yerleştirileceği yılların tecrübesi ile bilinmektedir. Yörede kilimler ilikli, iliksiz, eğri atkılı ve sarma kontürlü teknikleriyle dokunur. Kilim dokumalarının enleri 100 cm, boyları 180 cm civarında değişir. Atkı yüzü zemin üzerine sık motifli, bez ayağı zemin üzerine seyrek motifli cicim uygulamalarına da rastlanır. "Soyfana" olarak adlandırılan bu dokumalar eni 90 cm. boyu 250 cm tek kanat olarak üretilen, sonradan ortadan çadır dikilişiyle dikilip çift kanat haline getirilen yer yaygılarıdır. Yastık (50x70 cm), heybe (40x40 cm), torba (35x35 cm) gibi uygulamalarda cicim tekniğinin tercih edilmektedir. "Farda" ismini verdikleri yine çift kanat olarak üretilmiş kontürlü zili tekniği ile

dokunmuş yer yaygılarına az da olsa rastlanır. Yörede önceden bitkisel boya ile boyama yapılırken günümüzde suni boyama tercih edilmektedir.

Yörük köylerinde dokumalar cenazelerde tabutların üzerine de sarılır ve bu dokuma daha sonra köyün camisine bırakılır. Düğünlerde, kız evinden gelin alınması sırasında atın üzerine, arabaların ön taraflarına torba, heybe, yastık boyutunda dokumalar asılmakta ve bunlar gelin alan kişiye; at ya da araba sahibine, hediye edilir. Yörede, kilim motiflerine "yanış" denilmektedir.

Kirtmeli Kilim, Toplu Namazlık, Kırmızı Namazlık, Taraklı, Kırmızı Taraklı, Koç Boynuzu, Alaylı dokumaların desenlerine göre aldıkları isimlerdir. Ayak (Çarpan Ayak), Keklik Ayağı, Sevdim Doluştım, Çatak, Armut (Mihrap), Karga Burun, Kara Boğaz, Aklısı, Çolaksu, Ayna, Kuş (Oğlancık), Kurbağa, Top, Koç Boynuzu, Taraklı, Tavşan Topuğu, Eli Belinde, Balıklı Bıtrık, Karnı Yarık, Patlıcanlı, Çingilli, Cıynak, Halı Kapağı gibi yanışlar yöresel isimlendirme ile dokunan motiflerdir (Şeker 1998, Kabayel 1999).

Çarpana Dokumacılığı

Köylerde yapılan bir diğer el sanatı da "çarpana"dır. Kare biçiminde bir kaç tahtacıktan ya da kalın meşinden yapılan çarpananın köşelerine birer delik delinir. Çözgü ipleri bu deliklerden geçilir. Dokunacak yassı ipin enine göre kare parça çoğaltılır. Bu karelerden biri aşağı, biri yukarı çekilerek ağacın geçeceği durum ortaya çıkarılır. "Kılıç" denilen tarakla argaç sıkıştırılarak istenilen yassı ip dokunmuş olur. Kare parçalar birbirine çarpıla çarpıla çalıştığı için buna "çarpana" adı verilmiştir. Çarpanada dokunan ipler öncelikle devenin havudunu, eşeğin palanını, atın eğerini hayvana bağlamada kullanılır. Bundan başka kadınların bellerine kuşandıkları, kemerler, kolonlar da çarpanada dokunur. Buna "olukma" denir. Yassı, oluk gibi olduğu için bu adı almıştır.



Oyacılık

Yörede, kadınların geleneksel olarak yaptıkları el işlemleri arasında oya işlemleri yaygın bir durumdur. Yöreye has olarak en çok çiçek motifleri işlenmektedir. Oylar yapıldığı araçların isimlerine göre "iğne oyası", "tiğ oyası", "firke te oyası", "mekik oyası" olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca, kullanılan malzemeye göre de "boncuk oyası", "mum oyası", "iplik oyası" gibi adlar da verilir. Isparta'da en yaygın olarak yapılan oya çeşidi tiğ oyasıdır. Uluborlu İlçesi bu oyların yapıldığı sanki bir merkez bölgedir. Tiğ ve merserize iplikle yapılan oyların her rengine rastlamak mümkündür. Özellikle kenarına dikilecek yazmalarla renk uyumu içerisinde olması düşünülerek yapılan oyların motifleri erik, gül, gelinlik, patates çiçeği, karanfil, iğde çiçeği, çilek, yasemin, hercai menekşe, papatya, nar çiçeği, fındık çiçeği, maydanoz yaprağı, leylak, dut yaprağı, kardelen, kir menekşe, çarkı feleği, dalgan çiçeği, biberli, çoğunluğu oluşturmaktadır. Bununla birlikte serçe gözü, kaz ayağı, tavşan dudak, kelebek, paket taşı, gökkuşağı, inci demeti, berber aynası, tintin ve kaşgöz motifleri de işlenir. Görüldüğü gibi motiflerin çoğunluğunu çiçek, meyva, ağaç gibi bitkisel motifler oluşturmakla beraber hayvanların çeşitli özelliklerini belirten motiflere de rastlanır. Genç kızların oyalı yazma hazırlamasının yanı sıra gelenek olarak oğlan evi tarafından da hazırlanmakta ve düğüne davet edilenlere hediye olarak verildiği de görülmektedir. Çeyiz için hazırlanan oyların satışa yönelik yapıldığı da olur.

Tiğ oylarının yanı sıra mekik oyları, mekik ve naylon ip kullanılarak yapılır. Yörede mekik oylarına yelpaze, top mekik, elti eltiye küstü, kuzulu koyun, mezar taşı gibi mahalli isimler verilir. Yörede az oranda iğne oyası da yapılmaktadır. Boncuk oyları diğer oylar gibi yazma kenarları için değil tülbent kenarı için hazırlanmaktadır. Subay sırması, Karnıkara, kaz ayağı, do-

mates, kiraz, buzlu cam, kara dut gibi isimlendirilen çeşitleri vardır.

Çorap örmeciliği

Çoraplar diz alı ve diz üstü olacak şekilde 20-35 cm uzunluğunda bir çift şişle örülen giyim elemanıdır. Küçükbaş hayvancılığın yaygın olduğu köy ve kasabalarda çorap örmeciliği halen yapılmaktadır. Son yıllarda değişen ihtiyaçlar doğrultusunda "patik" adı verilen kısa çoraplarda örülmektedir.

İşlemecilik

Yörede; özellikle Şarki Karaağaç ve Yalvaç İlçeleri'nde, geleneksel Türk işlemleri yapıldığı görülmektedir. Ancak bunu yapanların hemen hemen çok azaldığı da tespit edilmiştir. Genç kızların bu işlemleri bilmediği, elde olanların da anadan kıza sandık eşyası aktarımı ile yaşatıldığı görülür. Eskiden çeyiz geleneğinin bu işlemlere önemli ölçüde katkısı olduğu bilinmektedir. Düğünlerde işlemeli ev eşyalarının sergilenmesi ve sergilenen eşyalardaki işlemlerin gelin kız tarafından yapılmış olması büyük önem taşımıştır. Genç kızların bu geleneğe kendi el emeği, göz nuru ile katılması, boş zamanlarını değerlendirilmesi ve gelecekteki yuvasına hazırlanması geleneksel davranış görünümündeydi. Özellikle Şarki Karaağaç yöresinde geleneksel işleme iğnelerinden "pesent" yöresel adıyla "dilim iğne", balık sırtı, sim bastı, civan kaşı, muşabak, düz, verev, yöresel adıyla "eğri" ve "doğru hesap iğneleri", "kesme ajur", "susma", "tel kırma" uygulanmıştır. Bu iğneler; giyimlere ve çeşitli örtülere özellikle, peşkir, çevre ve kuşaklara uygulanmıştır. Motifler kenarlara "baş" adı verilen şekilde tek tek yerleştirilmiş ya da güvey çevresi olarak dört kenar tamamen işlenmiştir. İşlemlerde geleneksel Türk nakışlarının tipik özellikleri görülmektedir. Desenlerde stilize, yani sadeleştirme uygulanmış, renklerde gölgeye yer verilmemiştir. Tek motif uygulamasında, her motif ayrı bir renkle işlenmiştir. "Sim bastı" adı ile yer yer verevine sarılmış sim kareler uygu-

lanmıştır. Şekiller, leblebi, pelit yaprağı, cennet süpürgesi, sümbül, kazan kulpu, kahve şakı, fıstıklı yarım ay, takke, çömlekli, arpa, ağ (tırtıl), sarhoş yolu şaşırđı şeklinde adlandırılmıştır. Ayrıca İslâmiyet'te kutsal sayılan örümceğe de motifler arasında yer verildiği görülmektedir.

Keçecilik

Isparta ilinde keçeciliğin yapıldığı tek yer Yalvaç ilçesidir. Yalvaç'ta sayıları giderek azalan 8 keçe imalatçısı bulunmaktadır. Keçeden kepenek, yolluk, duvara asmak için minyatür keçeler, yelek gibi eşyalar yapılarak kullanılır. Kullanılan araçlar yay ve kirış, tokmak, kalıp, sakçı, tokaç, terazi, bıçak, süpürge, hallaç makinesi, tepme makinesi, ocak ve su kabıdır. Hasırdan oluşan kalbın (1.8x10 m) üzerine boyanmış şerit keçe şeklindeki parçalar ile "naaş/nakış" denilen motifler döşenir. Bu motiflerin üzerine şifon makinesinde atılmış kuzu yünleri "cırpı" denilen aletle serilir. Hasır kalıba döşenen yünlerin üzerine tas ve süpürge yardımıyla su serpildikten sonra hasır kalıp rulo şeklinde toplanır, iple sıkı sıkıya bağlanır ve tepme makinesine konulur. Tepme makinesi bunu 1 saat teper. Ham keçe haline gelen yünün kenarları pürçüklü olur. Bu pürçüklü kenarları düzeltmek için "Kapaklama" denilen bir işlem yapılır. Bunun için hasır kalıp açılır. Pürçüklü kenarlar tersine kıvrılarak, hasır kalıp tekrar rulo şeklinde toplanır ve iple bağlanır. Bu vaziyette hasır kalıp tekrar tepme makinesine konularak, 2 saat tepilir. Tepme makinesinden çıkarılan hasır kalıp bu sefer pişirme makinesine konularak, en az 2-4 saat kaynamış su ile pişirilir. Pişirme işlemi bittikten sonra keçe kalıptan çıkarılarak kuruması için asılır. Keçelerde kullanılan motifler koyungözü, kıvrırma, tavan arası, üçleme, dörtleme, sığır sidiği, ayıkulağı gibi motiflerdir. Keçelerde kullanılan renkler genellikle siyah, mavi ve kırmızı renkleridir (Arslan 1999).

Saraçlık

Yalvaç ilçesinde yapılan bir el sanatıdır. Günümüzde bu işle uğra-

şan 4 usta kalmıştır. Konya'nın Akşehir İlçesinde öğrenilip Yalvaç'a getirilen bu iş kolu 1950'li yıllarda faaliyete başlamıştır. Saraciye, at, eşek, koşum takımlarının yanı sıra, yular, tasma denilen ve deri ürünü olan eşyaları kapsar (Koyuncu 2003).

Semercilik

Yalvaç ilçesinde uğraşılan bir el sanatıdır. Semer kırsal kesimde ve engebeli dağlık arazilerde yaşayan insanların hayvanları için kullandıkları bir tür taşıma aracıdır. Bu iş kolunda son yıllarda 3 usta kalmıştır. Bu ustalarda üretimlerini sadece sipariş üzerine yapmaktadırlar (Koyuncu 2003).



Nalbantlık

Günümüzde, kitle ulaşım araç-gereçlerinin yaygınlaşması, tarım araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması gibi nedenler ile nal yapımı yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Yörede, özellikle Yalvaç ilçesinde sayıları giderek azalan 2 nal imalatçısı bulunmaktadır.

Demircilik

Merkez ilçe de Yalvaç İlçesinde sıcak demircilikle uğraşılmaktadır. Sıcak demircilik yapan 3'ü Merkez'de 2'si Yalvaç'ta olmak üzere toplam 5 usta kalmıştır. Tarım aletleri, pulluk, tırmık, ev araçları, nacak, keser, çapa, bel, gibi ürünler imal edilmektedir (Koyuncu 2003). Demircilikle uğraşan esnaf, çırak bulamadıklarından, 5-10 yıl içerisinde bu sanatı yapacak kimsenin kalmayacağından şikayet etmektedirler.

Yaylı At Arabacılığı

Yalvaç ilçesinde minyatür at arabası yapan iki imalatçı bulunmaktadır, imalattan çok tamirine



yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Modern hayat içinde kullanımı giderek kalkan at arabalarının minyatür hale getirilerek otel, lokanta, bahçe vb. gibi sivil mimari yapılarda dekoratif bir araç haline geldiği görülmektedir. Yaylı at arabacılığı Kültür Bakanlığını destekleriyle varlığını sürdürmeye çalışmaktadır (Koyuncu 2003).

Diğer el sanatları

Yörede, geleneksel metotlarla halen yapılmaya devam eden yorgancılık, ayakkabı imalatçılığı, dericilik, bıçakçılık, kalaycılık, bakırcılık, çömlekçilik, sobacılık gibi el sanatları-zanaatları da bulunmaktadır. Özellikle İl merkezi ile Yalvaç ilçesinde deri işlemeciliği sanayileşmeye doğru giden zanaatlar arasındadır. Deriden çanta, kemer, anahatarlık, cüzdan, toka, sigaralık gibi malzemeler işlenerek yapılmaktadır. Bunun yanı sıra il merkezinde bulunan Ayakkabıcılar Sitesinde halen el ile ayakkabı imalatı yapılmaktadır (Koyuncu 2003). Keçiborlu'da el dokuma halıcılığı kırsal kesim kadınlarının uğraş alanlarından birisini teşkil etmektedir. Bazı köylerde giyim ve çeyiz uğraşları halen devam etmektedir. Elde edilen koyun yünleri bitkisel veya kimyasal boya ile boyanarak, kadınlar tarafından kirman (tengirek) ile ip haline getirilir. Hazırlanan ipler el sanatları uğraşlarında kullanılır. Ayrıca köylerde yapılan el sanatları ve dokumacılık faaliyetleri özel sektör tarafından değerlendirilerek dış turizmin hizmetine sunulmaktadır. Özellikle Senir Kasabasında dokunan ipek el halıları ve Kaplanlı Köyünde dokunan yöresel dokuma kelimler turistlere pazarlanmaktadır.

Ayrıca Kozluca Köyünde yapılan çam bardak ve hamur tekneleri gibi ahşap el işlemeli eserler de yine turistik değer taşımaktadır.

KÜLTÜREL MİRAS OLARAK EL SANATLARININ VOLARİZSYONU NA YÖNELİK ÖRNEK ÇALIŞMALAR

Kültürel ve doğal varlık mirasımızın her yönüyle tartışılabilmesi, doğruların bulunabilmesi açısından bu alanda yeni bir yapılanmaya gidilmesinin kaçınılmazlığı da uzun zamandan beri ilgili kuruluşlarca gözlemlenmektedir. Bu konuda çalışan ve önemli faaliyetleri bulunan Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), başta yasal olarak sorumluluğunu Kültür Bakanlığının taşıdığı, Türkiye'nin toprak üstü ve toprak/ su altı kültürel mirasından kaynaklanan kültürel zenginliğinin araştırılıp belgelenmesini, başka bir deyimle ivedilikle kültür envanterinin çıkarılmasını bir ön koşul olarak görmüştür.

Kendi şemsiyesi altında, öncelikle Kültür Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, üniversitelerin konuyla ilgili bölümleri, bilim insanları, müzeciler ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliğiyle Türkiye Kültür Sektörü projesinin başlatılabilmesi için TÜBA tarafından iki komisyon kurulmuştur. Birinci komisyon bir "Kültür Sektörü" projesinin oluşturulmasına yönelik 10 yıllık geleceği öngörücü, uzun erimli bir program ve bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda TÜBA "Kültür Sektörü" (TÜBA-TÜKSEK) projesi sistematik olarak bazı belirli alanları kapsayacak şekilde ele alınmıştır.

Bunlar; "kültür envanterinin çıkarılması", "çağdaş müzecilik", "eğitim", "restorasyon", "kültür varlıklarıyla ilgili mevzuatın irdelenmesi ve çağdaşlaştırılması", "kültür turizmi", "kültür sanayii oluşturma", "konvansiyonel ve informatik programlama (veri tabanı/ bilgi bankası) / tanıtım/ yayın" gibi alanlardır. Bir yandan envanter dışında kalan Kültür Sektörünü oluşturacak "çağdaş müzecilik", "eğitim", "restorasyon" "mevzuatın irdelenmesi ve çağdaşlaştırılması",



"kültür sanayii" gibi ana alanlar için, konunun uzmanları tarafından ayrıntılı raporların hazırlanmasına başlanmıştır. Bir yandan da ivediliğinden ve öneminden dolayı çalışmalar "kültür envanteri" alanları için yoğunlaştırılmış; kültür envanterinin çıkarılmasının planlanmasına, belgeleme yöntemlerinin belirlenmesine ağırlık verilmiş, ilkeler saptanmıştır.

Kültür envanterinin çıkarılması gereken çalışma alanları doğal çevreyi de içerecek şekilde, "Arkeolojik Belgeleme", "Kentsel Arkeolojik Belgeleme", "Kentsel Belgeleme", "Köy/ Kırsal Belgeleme", "Etnografik Belgeleme", "Tarih ve Sözlü Tarihle Belgeleme" olarak belirlenmiştir. Başlatılan kültür envanteri belgeleme çalışmalarının biri Güneydoğu Anadolu'da Şanlıurfa'nın Birecik ve Suruç ilçelerinde, diğeri İç Batı Anadolu'da Denizli'nin Buldan ilçesindedir (Buldan bezi üzerine).

Ayrıca Isparta'da el sanatlarının volarizasyonuna, Tarih Vakfı'nın Eyüp Oyuncakçılığını Canlandırma Projesi [15.01.2005] örnek olarak verilebilir. Tarih Vakfı ve İş-Kur, bir yandan Fener-Balat semtlerindeki kadınlara iş eğitimi vererek iş bulma olanaklarını yükseltirken, bir yandan da unutulmaya yüz tutmuş olan geleneksel Eyüp Oyuncakçılığı'nı canlandıracak bir projeyi yapmayı amaçlamışlardır. Eyüp Oyuncakçılığını Canlandırma Projesi Avrupa Birliği'nin maddi desteği ile gerçekleştirilmiştir (<http://www.tarihvakfi.org.tr/icerik.asp?icerikId=253>).

Farklı bir girişim olarak Tarih Vakfının organize ettiği "Josephine Powell Koleksiyonundan Kilim Örnekleri Sergisi [01.09.2003]" örnek gösterilebilir. Kilimler, çadırlar ve Anadolu göçerlerinin sanatsal başarılarını örnekleyen diğere el dokumalarından oluşan zengin bir tarihi koleksiyon 1 – 14 Eylül 2003 günleri Darphane-i Amire'de sergilenmiştir. Tarih Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Orhan Silier yaptığı açılış konuşmasında önemli bir tarihçimiz, etnolog ve folkloristimiz olan

Pertev Naili Boratav'ın arşivini Tarih Vakfı'na bağışlamasına denk düşen bir tarihte elbirliğiyle Anadolu Kültürel Mirası Araştırma Merkezi'ni oluşturmaya giriştiklerini belirtmiştir. "Öyle bir yer olsa ki kilimleri, dokumaları, tahta işleri ama aynı zamanda dansı, yemeği, insanların Anadolu'nun halk kültürünü, değişik objeleri, maddi ve maddi olmayan birikimlerini tatabileceği, örneğin akşam saatlerinde gerçek otantik dans gruplarının danslarını izleyebileceği, ardından yemeklerini yiyebileceği, aldatılma tehlikesi olmadan halk el sanatları ürünlerini alabileceği, kütüphanesinde çalışabileceği bir merkez olsa ve bu merkez bizim yarınki kültürel varlığımıza kapalı olmayan bir yer olsa" ifadelerine yer vermiştir.

Orhan Silier'in ardından konuşma yapan Yaşar Kemal ise kilimlerin kültürümüzün en önemli kaynaklarından biri olduğunu belirterek, Türkiye'de bin kilimlik bir müze kurulmasını istemiştir. Kilimlerin yok olduğunu, eskidiğini ve artık ustalarını da yitirdiğini belirtmiştir. Türkiye'de 1957'de ilk kilim sergisini Alman Kültür Sarayı'nda açtığını belirten Kemal, "Neden kilim? Ta binlerce yıl önceden geliyor, Picasso'nun tablolarında ortaya çıkıyor: "Benim resimlerim kadar güzel bir şey arıyorsanız o da kilimlerdir" dedi. Nedir kilim, nasıl geliyor? Bir motif hazırlanıyor ve o motif kaç milyon insanın elinden geçiyor. Milyon diyorum 15 insan değil. Büyük bir resmi alalım elimize, -Rönesans'tan kalma bir resmi ele alalım- 1 milyon insan uğraşmıştır. Her halde 100 milyon Türkmen uğraşmıştır bir motifle. Yani en son haline geliyor. Yani ben gençliğimde yazdığım yazılarda da bu değer anlaşılсын istedim. Niye bu kadar iyi? Çünkü bir motifle bir insan uğraşmıyor, binlerce insan çalışıyor. Kimse aldırıyor. Kimse farkında değil. Okullara folklor dersi konmalıdır" demiştir (<http://www.tarihvakfi.org.tr>).

El sanatları volarizasyonu ile ilgili "Türkiye Ulusal Projeleri"nden

bazıları ise şunlardır (<http://www.discoverturkey.com/ortakmiras.html>);

- 1.Osmanlı Çizgileri-Osmanlı Renkleri Belgesel: TRT
- 2.1000 Anadolu Kadınından 1000 Avrupalı Kadına: GESAV
- 3.Altın Harfler: Sakıp Sabancı Koleksiyonundan Osmanlı Hat Sanatı: Louvre Müzesi, Sabancı Üniversitesi
- 4."Osmanlı Medeniyeti" kitabı: Kültür Bakanlığı
5. Avrupalı Çocuklara 50.000 Selam: GESAV
- 6.Anadolu Belleği: GESAV
- 7.Geleneksel Türk El Sanatları Yaz Kursları: Kültür Bakanlığı
- 8.Kültürel Miras Belgesel Film Gösterimi: Kültür Bakanlığı
- 9.Korunan Kentler Tokat: "Selçukludan Osmanlıya Uzanan Yol" Panel ve Sergisi: ÇEKÜL Vakfı
10. Geleneksel Türk el sanatları kursları: Nevşehir, Bursa, Manisa, İstanbul, Isparta, Ankara, Tekirdağ'da, geleneksel el sanatlarımızdan; çömlekçilik yapımı dokuma bağlama teknikleri seramik, gümüş takı, keçe üretimi, mum batık yazmacılık, giyim tasarımı, kilim dokuma (Yeni tasarım) kilim dokuma (geleneksel), Terra cotta, Ebru kursları açılması, Kültür Bakanlığı, GESAV

SONUÇ VE ÖNERİLER

El sanatları ve onların eskiden günümüze kalmış istisnai örnekleri kültür mirası kapsamına alınmalı ve korunmalıdır. Kültür mirası olarak el sanatlarının volarizasyonunda amaç;

1. Taşınır ve taşınmaz miras çerçevesinde yer alan çevre, sitler, peyzaj ve sanat eserlerinin yanı sıra kültürel, sosyal, geleneksel, ahlaki, dini ve manevi değerlerin de ön plana çıkarılmasıdır,
2. Kültürel, doğal ve tarihi miras bilincinin yükseltilmesidir, ortak miras yoluyla iletilen kültürel ve doğal değerlerin daha kapsamlı biçimde yayılmasını sağlamaktır,
3. Isparta kültürel kimliğini korumak ve tanıtmak amacıyla gelecek nesillere gerekli sorumluluk

duygusunu verebilmek için ortak miras eğitimini zenginleştirmektedir.

Bu amaçlar doğrultusunda Isparta'da;

- düşünceler, kişiler, tecrübeler ya da malzemeler arasında sanat temeline dayalı etkileşimi ortaya çıkaran ve Avrupa kültürleri ya da kültür peyzajları arasındaki yakınlıkları ya da benzerlikleri vurgulayan projeler;

- ortak mirasın pek iyi tanınmayan yönlerini meydana çıkaran projeler;

- biyolojik zenginlik ve doğal çeşitliliğe önem veren geleneksel ya da çağdaş kültürleri tanıtan projeler;

- kamu ve özel sektör kuruluşlarının kampanyaya katılmalarını özendirici projeler;

- halkın bilinçlenmesine yardımcı olacak projeler;

- ortak mirasın tanıtılmasında mümkün merteye yeni buluş ve yaklaşımlara yol açan projeler geliştirilmelidir.

Kültür mirası olarak el sanatlarının yeniden canlandırılması için "Isparta El sanatları müzesi" kurulmalıdır. Günümüzde prestijli müzelerin koleksiyonlarında yer alan, tek başına müzelerin konseptini oluşturan kültür mirası materyaller vardır. Azalarak devam eden geleneksel el sanatlarından halıcılık, kilimcilik, semercilik, keçecilik, saraççılık, oya ve nakış işlemleri yörede yaygındır. Kullanmak için yapılmasının yanı sıra çeyize koymak ve gelir elde etmek için yapılan el dokuma ve işlemleri daha çok tarla ve bahçe işlerinin azaldığı kış döneminde yapılmaktadır. Dericilik, keçecilik, saraççılık, semercilik ve nalbantçılık gibi el sanatlarının günümüzde artık sadece Yalvaç ilçesinde, bıçakçılığın ise yalnızca il merkezi ile Uluborlu ilçesinde yapıldığı görülmektedir. Önemli olan husus bu kültürü mirasının farkına varılması ve bir an önce değerlendirilmesidir. Tüm el sanatları bakırcılık, semercilik, keçecilik, halıcılık gibi bir temayla sınırlandırılmış olsun olmasın, kendi form ve içeriği

açısından minimum standartlarda birleştirilmelidir.

El sanatları çok iyi tanımlanmış bir coğrafi uygulama alanına sahip olmalıdır. Coğrafi yerleşimi itibarıyla Isparta'nın endüstriyel el sanatları havuzu olarak konumlanması ve bölgenin bir referans noktası olması gerekmektedir. El sanatlarında çağdaş kültürel üretim potansiyeli Isparta'da mevcuttur. Isparta'da el sanatları kendi kültürel yaşamının bir parçasıdır. Sadece bölgesel, sosyal ve ekonomik bağlamda entegre olmaya ihtiyacı vardır.

El sanatlarının volarizasyonu ile ilgili olarak uzun vadede hükümet politikalarının kapsamı; el sanatları mirasının ekonomik görünümü konusunda çeşitli bakış açıları toplamak ve kent merkezlerinin mevcut gelişimlerini kolaylaştırmak, el sanatları faaliyetlerinin karlı hale getirecek araçları incelemek, kırsal ekonomileri desteklemek ve bölgesel bir düzeyde benimsenmiş adımları uygulamak olmalıdır. Bu doğrultuda eğitim faaliyetleri, seminer ve kongreler ile el sanatları ve turizm, el sanatları mirası ve bölgesel gelişme, yok olan el sanatlarının yeniden canlandırılması ve el sanatları ile uğraşılan yörelerin ekonomik olarak yeniden canlanması, teknolojik gelişmelerin ve yeniliklerin el sanatlarına uyarlanabilirliği konusunda gerekli fizibilite çalışmalarının yapılması konusunda yöre halkı ve yerel yönetimler bilinçlendirilmelidir. Bunun için müzeler, tekstil sanayi, turizm sektörü, saraççılar, zanaatkarlar, kamu kurumları, kültür bakanlığı, sanayi bakanlığının koordineli çalışmalarıyla geniş katılımlı organizasyonlar düzenlenmelidir. "Isparta Gül Halı Turizm Festivali" gibi organizasyonlar bu tip çalışmalar içerisine çekilmelidir. "Isparta El Sanatları Birliği" kurulmalı ve üretim, satış, pazarlama konularını tek bir çatı altında toplamalıdır.

Tüm Isparta ilçeleri, kasabaları, köyleri bir tekstil mirası materyaline sahiptir. Tekstil sanatları ürünleri (kumaş, halı, kilim ve diğer düz

dokumalar, keçe, oyacılık vb gibi kendisiyle birlikte geldiği orijini karakteristiği olan desenleri motifleri, teknikleri, stilleri, üzerinde taşır. Ulaştığı her coğrafi noktada kendiliğinden bir kültürel alışveriş sağlar. İpek, pamuk, yün, keten gibi liflerin üretimi yerel ve bölgesel bir kimlik kazanılmasına yardımcı olacaktır. Hayvancılıkla uğraşılan Isparta için "yün iplik üretim merkezi" olarak gelişip böyle bir kimlikle dünyaya açılmasın? Ya da niçin Isparta ipek üretiminin ve ipekli el dokumacılığının merkezi konumuna gelmesin?

KAYNAKLAR

- Arslan, P., 1999. "Yalvaç ve Keçecilik". SDÜ. GSF. GTES. Basılmamış YLT.
- Böcüzade Süleyman Sami, 1983. "Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi". Suat Seren Editörlüğünde, Serenler Yayını. İstanbul.s.252
- Gerçek, F., 1999. "Türk Müzeciliği". 1. baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Göçer, P., Ö., 2003. "Devingen Toplum Etnik Mekanlar İster". Arredemonto Mimarlık Dergisi, Sayı 2003/02, İstanbul.
- Kabayel, H., 1999. "Yalvaç İlçesi Aşağı ve Yukarı Tırtar Köyü Düz Dokumaları". SDÜ. GSF. GTES. Basılmamış YLT.
- Koç, M., 1983. "Tüm Yönleriyle Isparta". Türk Köyü Yayınları. S-164-169
- Koyuncu, Ş., 2003. "Yalvaç'da Günümüz El Sanatları". SDÜ. GSF. GTES. Basılmamış YLT.
- Küçükerman, Ö., 1990. "Batı Anadolu'daki Türk Halıcılık Geleneği İçinde İzmir Limanı ve Isparta Halı Fabrikası". Sümerbank Genel Müdürlüğü Yayını. Ankara.s.15-16
- O'Neill, T., 2002. "Korunan Miras", National Geographic, Ekim 2002, s. 144-159.
- Özel, S., 1998. "Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması", Kurtiş Matbaacılık, İstanbul
- Özer, B., 1989. "Olumlu ve Olumsuz Uygulanışlarıyla Mimari Yaratmada Tarih ve Geleneğin Yeri", Yapı Dergisi, Sayı 35, S:36-38, İstanbul.
- Scrase, T., J., 2003. "Precarious production: globalisation and artisan labour in the Third World". Third World Quarterly, Vol 24, No 3, pp 449-461,
- Şeker, İ., 1998. "Sütçüler, Aksu, Eğirdir Yöresinde Düz Dokumalar". SDÜ. GSF. GTES. Basılmamış YLT.
- Tekeli, İ., 1989. "Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler", Türkiye II. Dünya Şehircilik Günü Kollojumu, Ankara.
- Göğebakan, Y., 2004. "Dünya Doğal Ve Kültürel Mirası Listesinde Türkiye". İnönü Ün. Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt: 5 Sayı: 8 Dönem: Güz,



Ülkemiz Ayçiçeği Ekim Alanı ve Üretiminin Bölgelere Göre Dağılımı

→ **Dr. M. Demir KAYA**
Araş.Gör. Sibel DAY

Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü, Şehit Cem Ersever cad. No:9-11 Yenimahalle-ANKARA

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü, Dışkapı-ANKARA

ÖZET

Ülkemizde en önemli yağ bitkisi ayçiçeğidir. Toplam yağ arzımızın %48'i ayçiçeğinden karşılanmaktadır. Ancak, mevcut ayçiçeği ekim alanlarında yapılan üretim, ihtiyacımızı karşılayamamaktadır. Bu nedenle, 2007 yılında ayçiçeği tohumu, yağı ve küspesi ithalatı için toplam 410 milyon dolar döviz ödenmiştir. İthalatın azaltılması için ayçiçeği ekim alanları genişletilerek üretimin artırılması gerekmektedir. Ayçiçeği ekim alanlarının %68'i Marmara Bölgesinde yer almaktadır. Bunu sırasıyla %12.6 ile İç Anadolu, %7.9 ile Akdeniz, %5.5 ile Ege, %4.5 ile Karadeniz, %0.7 ile Doğu Anadolu ve %0.5 ile Güneydoğu Anadolu Bölgeleri izlemektedir. 2005 yılından itibaren Akdeniz Bölgesinde ayçiçeği ekim alanındaki 4 kat ve üretimindeki 5 katlık artış dikkat çekmektedir.

1. GİRİŞ

Ülkemiz, hemen her türlü bitkinin yetişmesine olanak sağlayacak değişik ekolojik alanlara sahip olmasına rağmen, yağlı tohumlu bitkilerin üretimi yetersizdir. **Halen ham yağ ihtiyacımızın yaklaşık**

%70'i tohum ve ham yağ olarak ithalattan karşılanmaktadır. 2007 yılında ham yağ, yağlı tohum ve küspesi ithalatına toplam 1.7 milyar dolar döviz ödenmiştir. Bu değer toplam ithalatımız yaklaşık %1'ini, tarımsal ithalatımızın da yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır [1, 2].

Ayçiçeği, bitkisel ham yağ arzımızın yaklaşık %48'ini karşılamaktadır. Ülkemizde tüketilen bitkisel sıvı yağların da %72'si ayçiçeğinden elde edilmektedir [3]. Ancak, ayçiçeği yağ arzının %60'ı ithal edilen ayçiçeği tohumu ve yağından karşılanmaktadır. 2007 yılı itibarıyla ithalatta ayçiçeği yağı, tohumu ve küspesine ödenen miktar toplam 410 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir [1].

Ayçiçeği ülkemizin hemen her bölgesinde kuru veya sulu koşullarda yetiştirilebilen ve tanelerinde yüksek oranda kaliteli yağ içeren, yağlı tohumlu bitkiler arsında ekim alanı ve yağ üretimi bakımından ilk sırada yer alan önemli bir yağ bitkisidir [4, 5]. İthalat yoluyla ayçiçeği tohumu, yağı ve küspesine para akıtılmasının bir an önce durdurulması için ayçiçeği ekim alanlarının

Çizelge 1. Türkiye’de bölgelere göre ayçiçeği ekim alanlarının (da) dağılımı

Yıllar	BÖLGELER							Toplam
	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	
2000	4.039.470	274.000	113.650	611.050	264.820	55.210	61.800	5.420.000
2001	3.911.310	252.080	165.570	521.000	213.100	44.180	34.680	5.141.920
2002	3.936.680	246.960	214.730	632.350	286.540	76.120	106.620	5.500.000
2003	3.975.330	217.430	176.510	693.280	238.870	43.280	105.300	5.450.000
2004	3.887.990	280.050	191.430	709.090	233.490	61.200	136.750	5.500.000
2005	3.927.050	342.470	381.290	697.090	237.610	45.210	29.280	5.660.000
2006	3.996.212	322.111	462.556	737.383	263.827	41.955	29.956	5.854.000

Kaynak: TÜİK, 2008

Çizelge 2. Türkiye’de bölgelere göre çerezlik ayçiçeği ekim alanlarının (da) dağılımı

Yıllar	BÖLGELER							
	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	Anadolu
2004	60.040	115.000	115.450	380.990	4.290	24.230	-	700.000
2005	59.440	134.360	160.980	379.430	4.630	21.160	-	760.000
2006	52.851	132.110	149.239	387.718	5.056	27.026	-	754.00

Kaynak: TÜİK, 2008

ve üretiminin artırılması gerekmektedir.

Ayçiçeğinde üretim artışı ekim alanını artırarak ve/veya birim alan verimini artırarak gerçekleştirilebilir [6]. Ülkemizde tarım alanları son sınıra dayanmıştır ve genişleme şansı yoktur. Hatta bazı tarım arazileri, tarıma uygun olmaması nedeniyle, tarla tarımına uygun değildir. Ülke toprakları artmayacağından ekim alanlarını artırarak üretimi artırma şansımız yoktur. Ancak, mevcut tarım alanlarında ekilen ürünlerden dönüşüm sağlanarak ayçiçeği üretimi artırılabilir.

Birim alan tane verimini artırmada ise başta hibrit çeşit kullanımı, sulama ve gübreleme ayçiçeğinin verimini 400-450 kg/da’a kadar çıkarabilmektedir [6, 7, 8].

2. Bölgelere Göre Ayçiçeği Ekim Alanları

Ülkemizde 2000-2006 yılları arasında ayçiçeği ekim alanlarının bölgelere göre dağılımları Çizelge 1 ve Çizelge 2’de gösterilmiştir.

2000-2006 yılları arasında bölgelere göre ayçiçeği ekim alanlarının dağılımı Çizelge 1’de gösterilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu

(TÜİK) 2004 yılından itibaren çerezlik ayçiçeği istatistiklerini de kaydetmektedir. Bu nedenle, bölgelere göre çerezlik ayçiçeği ekim alanlarının 2004-2006 yıllarına ait değerleri Çizelge 2’de verilmiştir. Çizelge 1’de görüldüğü gibi, ayçiçeği ekim alanı bakımından ilk sırada Marmara Bölgesi yer almaktadır ve toplam ekim alanlarının %68’ini oluşturmaktadır. Marmara Bölgesini sırasıyla İç Anadolu, Akdeniz, Ege, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri izlemektedir. 2000 yılından itibaren ekim alanlarında en büyük artış Akdeniz

Çizelge 3. Türkiye’de bölgelere göre ayçiçeği üretiminin (ton) dağılımı

Yıllar	BÖLGELER							Toplam
	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	
2000	625.990	38.512	20.392	59.143	46.137	5.966	3.860	800.000
2001	519.815	31.112	27.567	41.565	26.570	4.334	3.245	654.208
2002	628.443	33.096	38.541	81.026	49.130	8.868	10.896	850.000
2003	675.365	17.091	19.511	54.274	22.708	3.702	7.349	800.000
2004	665.886	42.683	36.675	84.902	48.349	8.657	12.848	900.000
2005	709.525	52.185	74.540	87.265	42.990	5.876	2.619	975.000
2006	799.748	48.262	100.208	104.758	54.575	6.998	3.451	1.118.000

Kaynak: TÜİK, 2008



Çizelge 4. Türkiye’de bölgelere göre çerezlik ayçiçeği üretiminin (ton) dağılımı

Yıllar	BÖLGELER							Toplam
	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	
2004	8.759	21.199	21.581	43.408	923	4.130	-	100.000
2005	8.879	22.698	29.653	44.515	821	3.434	-	110.000
2006	7.961	22.337	26.341	44.969	841	5.551	-	108.000

Kaynak: TÜİK, 2008

Çizelge 5. Türkiye’de bölgelere göre ayçiçeği verim (kg/da) dağılımı

Yıllar	BÖLGELER							Toplam
	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	
2000	154.9	140.6	179.4	96.8	174.2	108.1	62.5	147.6
2001	132.9	123.4	166.5	79.8	124.7	98.1	93.6	127.2
2002	159.6	134.0	179.5	128.1	171.5	116.5	102.2	154.5
2003	169.9	78.6	110.5	78.3	95.1	85.5	69.8	146.8
2004	171.3	152.4	191.6	119.7	207.1	141.5	94.0	163.6
2005	180.7	152.4	195.5	125.2	180.9	130.0	89.4	172.2
2006	200.1	149.8	216.6	142.1	206.9	166.8	115.2	190.9

Kaynak: TÜİK, 2008

Bölgesinde gerçekleşmiştir. 2000 yılında Akdeniz Bölgesinde 113 bin da ekim alanı bulunan ayçiçeğinin, 2006 yılında ekim alanı 462 bin da’ya yükselmiştir. Ayrıca, İç Anadolu Bölgesinde 120 bin da, Ege Bölgesinde de yaklaşık 50 bin da’lık bir artış görülmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde ayçiçeği ekim alanları ise nispeten azalmıştır.

Çerezlik ayçiçeği ekim alanı 754 bin da ile toplam ayçiçeği ekim alanlarının %12.8’ini oluşturmaktadır. En fazla ekim İç Anadolu Bölgesinde yapılmaktadır ve toplam çerezlik ayçiçeği ekim alanlarının %51’ine sahiptir. (Çizelge 2). Akdeniz Bölgesi 150 bin da ve Ege Bölgesi 132 bin da ile önemli çerezlik ayçiçeği ekimi yapan bölgelerdir.

Çizelge 6. Türkiye’de bölgelere göre çerezlik ayçiçeği verim (kg/da) dağılımı

Yıllar	BÖLGELER							Ortalama
	Marmara	Ege	Akdeniz	İç Anadolu	Karadeniz	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	
2004	145.9	184.3	186.9	113.9	215.2	170.4	-	142.9
2005	149.4	168.9	184.2	117.3	177.3	162.2	-	144.7
2006	150.6	169.1	176.5	116.0	166.3	205.4	-	143.2

Kaynak: TÜİK, 2008

3. Bölgelere Göre Ayçiçeği Üretim Miktarları

Ülkemizde 2000-2006 yılları arasındaki ayçiçeği üretim miktarlarının bölgelere göre dağılımları Çizelge 3 ve Çizelge 4’de gösterilmiştir.

Bölgelerin ayçiçeği üretim miktarları incelendiğinde (Çizelge 3), ekim alanlarına paralel olarak üretim miktarının değiştiği görülmektedir. Marmara Bölgesi toplam üretimin %71’ini tek başına karşılamaktadır. Bunu sırasıyla %9.4 ile İç Anadolu, %9 ile Akdeniz, %4.9 ile Karadeniz, %4.3 ile Ege, %0.6 ile Doğu Anadolu ve %0.3 ile Güneydoğu Anadolu Bölgeleri izlemektedir.

Genelde, tüm bölgelerimizde ayçiçeği üretimi 2000 yılına göre 2007 yılında artmıştır. Ancak yaklaşık 5 kat ile en büyük üretim artışı Akdeniz Bölgesinde gerçekleşmiştir. Bu duruma özellikle 2005 yılından itibaren ayçiçeği ekim alanındaki artış neden olmuştur.

Çerezlik ayçiçeği üretimi 108 bin ton ile toplam ayçiçeği üretiminin %9.7’sini oluşturmaktadır. En fazla çerezlik üretim İç Anadolu Bölgesinde yaklaşık 45 bin ton ile gerçekleşmiştir (Çizelge 4). Akdeniz Bölgesinde 26 bin ton ve Ege Bölgesinde 22 bin ton üretimle önemli çerezlik ayçiçeği üreticisi bölgeler arasında yer almıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde çerezlik

ayçiçeği ekimi ve üretimi bulunmamaktadır.

4. Bölgelere Göre Ayçiçeği

Verimleri

Ülkemizde 2000-2006 yılları arasındaki ayçiçeği verimlerinin bölgelere göre dağılımları Çizelge 5 ve Çizelge 6'da gösterilmiştir.

Çizelge 5. Türkiye'de bölgelere göre ayçiçeği verim (kg/da) dağılımı

Ayçiçeği ortalama verim değerleri Çizelge 5'de özetlenmiştir. 2000 yılında ortalama ayçiçeği verimi 147 kg/da iken, 2006 yılında 191 kg/da'ya yükselmiştir. Ortalama verim bakımından en yüksek değer 216.6 kg/da ile Akdeniz Bölgesinden elde edilmiştir. Akdeniz Bölgesini 206.9 kg/da ile Karadeniz ve 200.1 kg/da ile Marmara Bölgeleri izlemiştir. En düşük verim değeri ise 115.2 kg/da ile Güneydoğu Anadolu Bölgesinde belirlenmiştir.

Çizelge 6'da bölgelerin çerezlik ayçiçeği verimleri görülmektedir. Özellikle ekim alanlarının ve üretimin yoğun olduğu İç Anadolu Bölgesinde verimin diğer bölgeler arasında en düşük seviyede kaldığı dikkati çekmektedir.

5. SONUÇ

Yukarıdaki çizelgelerden ve açıklamalardan anlaşılacağı üzere, ayçiçeği üretimi ülkemizin her bölgesinde az veya çok yapılmaktadır. Ancak, ayçiçeği ekimi ve üretiminde Marmara Bölgesi en önemli yeri almaktadır. Toplam ayçiçeği üretiminin %70'den fazlası bu bölgede gerçekleşmektedir. Ancak bölgede halen 600 bin hektar buğday, 400 bin hektar ayçiçeği ekilmektedir. Ayçiçeği ekiminin bu bölgede daha fazla yapılmasını teşvik edecek destek ve teşvikler uygulanarak ayçiçeği ekim alanları artırılabilir. Bölge verimi bakımından da sadece Akdeniz Bölgesinden 15-20 kg/da daha az verim alınmaktadır. 2005 yılından itibaren, Akdeniz Bölgesinde ayçiçeği ekimi ve üretimindeki artış dikkat

çekicidir. Daha önce ayçiçeği üretimini artırmada Akdeniz Bölgesinin potansiyel olduğu bildirilmiştir [6]. Ayçiçeği ekiminin bölgede yaygınlaşmasında Karadenizbirlik'in büyük katkısı olmuştur. Bu bölgede özellikle taban olmayan eğimli arazilerde şubat-mart aylarında ayçiçeği ekimi yapılmakta ve temmuz ayında hasat edilmektedir. İlkbahar yağışları yeterli olduğundan sulama yapılmamaktadır. Hasadın erken yapılması ile çiftçiler ürünlerini yüksek fiyattan satabilmekte, düşük üretim masrafları ile yüksek verim alabilmekte, ayçiçeğine verilen pirim, mazot ve gübre desteğinden yararlanabilmektedirler. Ayrıca, bölgede II. ürün olarak ayçiçeği ekimi de yapılmaktadır. Benzer şekilde GAP bölgesinde sulu koşullarda ana ürün olarak başarıyla yetiştirilmektedir. Bu nedenle GAP bölgesinde de ayçiçeği için büyük bir potansiyel mevcuttur [9].

Son yıllarda İç Anadolu Bölgesinde ayçiçeği ekim alanları da artmaktadır. Her ne kadar bölgede çerezlik ayçiçeği ekimi yaygın da yağlık ayçiçeği üretimi de yapılmaktadır. Özellikle ayçiçeği tohumculuğu yapan firmaların izolasyon masafesini sağlamak için tohumluk üretiminde tercih ettiği bir bölgedir. Bunun dışında bölgede halen büyük bir potansiyel ekim alanı mevcuttur. Yağlık ayçiçeği fiyatlarının iyi olması durumunda, üretimin artacağı düşünülmektedir. Bunun dışında, Karadeniz Geçit Bölgelerinde (Amasya, Çorum, Tokat) ayçiçeği ekim alanlarının genişletilmesi imkânı bulunmaktadır [10].

Ege Bölgesi ayçiçeği tarımı için uygun ve önemli bir potansiyele sahiptir. Bölgede buğday-arpa hasadını takiben ayçiçeği tarımının daha geniş olarak yer alabilir. Ayrıca Ege Bölgesinin iç kesimlerinde (Kütahya, Afyonkarahisar, Uşak, Denizli) şeker pancarı ve tütün üretim alanlarındaki daralma ile ortaya çıkacak

alanlarda ayçiçeği üretimine önem verilmesi, 800-900 bin tonu aşan yağ açığımızın kapatılmasına önemli katkılar sağlayabilir.

Sonuç olarak, yağlı tohum ve bitkisel yağ fiyatları küresel ısınmanın neden olduğu kuraklık ve bitkisel yağların biyodizel üretiminde kullanılması nedeniyle, hızla artmaktadır. Yakın bir gelecekte paramız olsa dahi yağ veya yağlı tohum alacak pazar bulma imkânı zorlaşacaktır. Bu neden yağlı tohum, özellikle ayçiçeği üretimimizi artırmamız şarttır. Son yıllarda ayçiçeğine uygulanan pirim ile mazot ve gübre destekleri, üretimde artış sağlamasına rağmen, mevcut potansiyelin değerlendirebilecek seviyelere ulaşamamıştır.

KAYNAKLAR

1. Dış Ticaret Müsteşarlığı Kayıtları, 2008
2. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Kayıtları, 2008
3. Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği www.bysd.org.tr
4. Gürbüz, B., M.D. Kaya ve A. Demirtola. 2003. Ayçiçeği Tarımı. Hasad Yayıncılık. 100 s.
5. Arıoğlu, H. 2000. Yağ Bitkileri Yetiştirme ve Islahı. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları, Genel yayın no: 220, 204 s. Adana.
6. Kaya, M.D. 2003. Orta Anadolu'da ayçiçeği yetiştirme tekniği. Türk-Koop. Ekin Dergisi, Yıl:7, Sayı: 24, s: 20-25.
7. Kolsarıcı, Ö., A.Gür, D. Başalma, M.D.Kaya ve N. İşler. 2005. Yağlı tohumlu bitkiler üretimi. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005 Ankara, Cilt I, s:409-429.
8. Kaya, M.D. 2006. Farklı gelişme dönemlerinde uygulanan sulamaların ayçiçeği (*Helianthus annuus L.*)'de verim ve verim öğelerine etkileri. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
9. Güllüoğlu, L., H. Arıoğlu, T. Söğüt ve B. Zaimoğlu. 2003. GAP bölgesinde yağlı tohumlu bitkilerin üretim potansiyellerinin belirlenmesi üzerine araştırmalar. GAP 3. Tarım Kongresi Bildirileri, s:539-542. Şanlıurfa.
10. Özçelik, H., M. Dok, Ş. Gizlenci ve M. Acar. 2007. Karadeniz sahil ve iç geçit bölgelerinde ayçiçeği üretiminin geliştirme imkanları. I. Ulusal Yağlı Tohumlu Bitkiler ve Biyodizel Sempozyumu 28-31 Mayıs Samsun, Bildiri Kitabı, s:358-365.



Türkiye'nin Yağlı Tohum Üretim ve Ticaret Potansiyeli ile Dünyadaki Yeri

Gönül GÜMÜŞÇÜ
Ahmet GÜMÜŞÇÜ

→ *Bahri Dağdaş Uluslar arası Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Ereğli Yolu, Karatay, Konya Selçuk Üniversitesi, Çumra Meslek Yüksek Okulu, 42500, Çumra, Konya*

GİRİŞ

Dünya nüfusundaki artışa paralel olarak, insanların beslenmelelerinde önemli rol alan hayvansal ürünler dışında bitkisel ürünlerin de üretiminin arttırılmasına yönelik çabalar aralıksız sürmektedir. İnsan beslenmesinde çok önemli olan karbonhidrat, protein ve yağ vazgeçilmez temel besin kaynaklarıdır. Bunlardan her insanın günlük olarak almak zorunda olduğu yağların büyük bir kısmının kaynağı da bitkilerdir.

İnsan beslenmesinde ve sanayide önemli bir yeri olan yağlar genel olarak hayvansal ve bitkisel yağlar şeklinde iki grupta incelenirler. Bunlardan hayvansal yağların üretiminin hem sınırlı hem de maliyetinin yüksek olması, bitkisel yağların önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Günümüzde dünya üzerinde tohumlarında, meyvesinde veya meyvelerinin etli kısmında sabit yağ içeren çok sayıda bitki türü mevcuttur. Bunlardan bir kısmı tamamen lokal olarak ve çok sınırlı

bir miktarda üretilirken, birkaç tane türün dünya çapında çok ekonomik seviyelerde üretimi yapılmaktadır.

İnsan beslenmesinde çok önemli olan proteinlerin kişi başına günde dünya ortalamasına göre 75 g, yağ ise 78 g alındığı (2001-2003 yılları) belirlenmiştir. Bu değerler ülkemiz için protein 96 g ve yağ 90 g olarak gerçekleşmiştir. Dünya ortalamasına göre yüksek gibi görünen bu değerler gelişmiş bazı ülkeler ile kıyaslandığında ne kadar yetersiz beslenen bir ülke olduğumuz açıkça görülecektir. Fransa'da protein 118 g/kişi/gün, yağ 170 g/kişi/gün; İsrail'de protein 124 g, yağ 149 g; İspanya'da protein 113 g, yağ 154 g olarak gerçekleşmiştir (Anonymous 2006).

Özellikle dünya çapında, soya, palm, kolza, pamuk çiğidi, yerfıstığı, ayçiçeği ve susam gibi bitkiler ilk sıralarda yerini almaktadır. Bu sayılan bitkilerden yalnızca palm ülkemiz ekolojisinde yetiştirilmeye uygun değildir. Diğer sayılan türler

Çizelge 1. Türkiye 2005, 2006 ve 2007 yılları yağlı tohum üretim miktarları, üretimdeki payları ve yıllık değişim oranları (Anonim, 2007a)

	Miktar (ton) 2005	Pay %	Miktar (ton) 2006	Pay %	Değişim %	Miktar (ton) 2007	Pay %	Değişim %
Yağlı tohumlar	1 130 158	1.85	1 312 593	2.21	16.1	1 048 519	2.03	-20.1
Soya	29 000	0.05	47 300	0.08	63.1	35 938	0.07	-24.0
Yerfıstığı	85 000	0.14	77 454	0.13	-8.9	87 575	0.17	13.1
Ayçiçeği (toplam)	975 000	1.60	1 118 000	1.89	14.7	863 034	1.67	-22.8
Ayçiçeği (yağlık)	865 000	1.42	1 010 000	1.70	16.8	-	-	-
Ayçiçeği (çerezlik)	110 000	0.18	108 000	0.18	-1.8	-	-	-
Susam	26 000	0.04	26 545	0.04	2.1	22 957	0.04	-13.5
Aspir	215	0.00	395	0.00	83.7	1 814	0.00	359.2
Kolza	1 200	0.00	12 615	0.02	951.3	28 100	0.05	122.8
Keten (tohum)	86	0.00	84	0.00	-2.3	79	0.00	-6.0
Kenevir (tohum)	13	0.00	13	0.00	0.0	22	0.00	69.2
Haşhaş (tohum)	13 644	0.02	30 187	0.05	121.2	9 000	0.02	-70.2

az veya çok ülkemiz yağlı tohum üretiminde yerini almıştır. Ayrıca ülkemizde zeytin de geniş çapta üretimi yapılan önemli türlerdendir (Arioğlu, 2000).

Zeytin üretimi konusunda ülkemizin İspanya ile rekabet edebilmesi gerekmektedir. İspanya 330 milyon zeytin ağacı ve 1 milyon 250 bin tonluk zeytinyağı üretimi ile dünya zeytinyağı üretiminin yüzde 51'ini karşılamaktadır. Ülkedeki zeytinyağı tüketimi ise kişi başına 14-15 litre kadardır. Topraklarında 120 milyon zeytin ağacını barındıran Türkiye'de ise zeytin yağı üretimi 72 bin ton civarında ve zeytinyağı tüketimi ise kişi başına 1 litre kadardır. Dünya'daki zeytin yağı üretiminde İspanya ilk sırada yer alırken, ikinci sırayı İtalya, bu ülkeyi Yunanistan takip etmektedir. Türkiye ise ülke sıralamasında 5-6'ncı sırada yer almaktadır. Sofralık zeytin üretiminde ise Türkiye İspanya'nın ardından ikinci sırada yer almaktadır (Yıldırım 2007).

TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA YAĞLI TOHUM VE BİTKİSEL YAĞ ÜRETİM DURUMU

Türkiye 2006 yılı üretim istatistiklerine göre, yağlı tohumlardan

ayçiçeği %14,7 oranında artarak yaklaşık 1 milyon ton olurken, yerfıstığı yaklaşık 77 bin ton ile %8,9 oranında azalmıştır. Zeytin üretimi ise bir önceki yıla (2005) göre %47,2 oranında artış göstermiştir (Anonim, 2006a).

Ülkemizde 2007 yılında yağlı tohumlardan ayçiçeği üretiminin %22,8 oranında azalarak yaklaşık 863 bin ton olması beklenirken, yerfıstığında ise yaklaşık 87 bin ton ile %13,1 oranında artış öngörülmektedir. Zeytin üretiminde ise %34,8 oranında azalış beklenmektedir (Anonim, 2007a).

FAO verilerine göre Türkiye'nin 2004 yılı yağlı tohum üretimi; soya fasulyesi 50 bin ton, yerfıstığı 80 bin ton, ayçiçeği 900 bin ton, kolza 5 bin ton ve pamuk çiğidi 1,4 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Anonymo-us 2006).

Ülkemizin yağlı tohumlu bitkiler açısından üretim durumu çizelge 1'de özetlenmiştir. Çizelgeye dikkat edilirse, 2005 yılı yağlı tohum üretim miktarı tüm tarımsal üretimde % 1.85 gibi bir pay alarak 1.130.158 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu değerler sırayla 2006 yılında % 2.21 payla 1.312.593 ton ve 2007 yılında

ise %2.03 payla 1.048.519 ton olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılından 2007 yılına kadarki değişim göz önüne alındığında 2006 yılında %16.1 oranında bir artış gözlenirken; 2007 yılında % 20.1 oranında bir düşüş gözlenmiştir. Bunun asıl nedeni ülkemizde yaşanan genel kuraklık nedeniyle sadece yağlı tohumlu bitkilerde değil, aynı zamanda hemen hemen diğer tüm tarımsal ürünlere yansıyan aşırı verim kaybıdır. Özellikle dikkat edildiğinde, ürün bazında soya, ayçiçeği, susam, keten ve haşhaşa ciddi maddede kayıplar ve verim düşmesi ortaya çıkmıştır.

Dünya genelinde büyük çapta üretimi yapılan yağlı tohumlu bitkilerin durumuna bakıldığında; 2004 yılı verilerine göre ilk sırayı 206.408.000 ton ile soya fasulyesi almaktadır. Bunu 46 milyon ton ile kolza ve 43 milyon ton ile pamuk çiğidi takip etmektedir. Ülkemiz için çok önemli olan ayçiçeğinin dünya üretimi ise 26,5 milyon ton civarlarında gerçekleşmiştir. Ülke bazında soya fasulyesinde ABD 85 milyon tonluk üretimle ilk sırayı almakta, daha sonra Brezilya yaklaşık 50 milyon tonluk üretimle ikinci, Ar-



jantin 31,5 milyon tonla üçüncü sırayı almaktadır. Kolza, pamuk çiğidi ve yerfıstığı üretiminde dünyada söz sahibi olan ülke Çin'dir. Kolzada 13 milyon ton, yerfıstığında 14 milyon ton ve pamuk çiğidinde 12,6 milyon tonluk üretimle dünyada ilk sırada yer almaktadır (Anonymous 2006).

2001-2003 yılları arasında dünyada ve Türkiye'deki bitkisel yağ üretim, ihracat, ithalat ve tüketim miktarları karşılaştırıldığında; dünyada bitkisel yağ üretimi 101,7 milyon ton, yapılan toplam ihracat miktarı yaklaşık 48 milyon ton, ithalat miktarı yaklaşık 46 milyon ton ve tüketim ise 69,7 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Burada dünya genelinde yapılan üretim tüketimi rahatlıkla karşılayabilecek düzeyde gibi görünmektedir. Halbuki ülkemizdeki duruma göre bitkisel yağ üretimi 910 bin ton, ihracat miktarı 225 bin ton, ithalat miktarı 792 bin ton ve tüketim yaklaşık 1,3 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Anonymous 2006). Görüldüğü gibi üretimin tüketimi karşılaması bir tarafa yapılan ithalat miktarı neredeyse tüketim miktarına yakın bir seviyededir. Bunun önüne geçilebilmesi için çok yönlü tedbirler alınmalıdır.

TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA YAĞLI TOHUM VE BİTKİSEL YAĞ TİCARETİ

Yapılan istatistikî çalışmalara göre, Türkiye ihracatında 2007 yılı

rakamları 2006 yılına oranla % 26.6 artış kaydetmiştir. 2007 Ocak-Kasım döneminde; 2006 yılının aynı dönemine göre ihracat % 26.6 artarak 97,431 milyon Dolar, ithalat ise % 21.5 artarak 153,768 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2006 Ocak-Kasım döneminde 49,597 milyon dolar olan dış ticaret açığı, 2007 yılı Ocak-Kasım döneminde % 13.6 oranında artarak 56,338 milyon dolara yükselmiştir. 2007 Ocak-Kasım döneminde de Avrupa Birliği'nin (AB) ihracattaki ağırlığı devam etmektedir. Geçen yılın aynı dönemine göre AB ülkelerine yapılan ihracat % 27.9 artarak 55,091 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Toplam ihracat içinde AB ülkelerinin payı % 56.5, Türkiye Serbest Bölgelerinin payı % 2.8, Diğer ülkelerin payı ise % 40.7 olmuştur.

2007 Ocak-Kasım döneminde en fazla ihracat yapılan ülke 11,035 milyon dolarla Almanya olmuştur. Geçen yılın aynı dönemine göre bu ülkeye gerçekleştirilen ihracat % 26.1 artmıştır. 2007 Kasım ayında Almanya'ya yapılan ihracat % 28.3 artarak 1,208 milyon dolar olmuştur. Kasım ayında Almanya'yı sırasıyla İngiltere (936 milyon dolar), İtalya (829 milyon dolar), Fransa (639 milyon dolar), Rusya (486 milyon dolar) ve İspanya (423 milyon dolar) izlemiştir.

2007 Ocak-Kasım döneminde; ithalatın % 40.2'si Avrupa Birliği ül-

kelerinden yapılmıştır (61,781 milyon dolar). AB'ye dahil olmayan diğer Avrupa ülkelerinden 30,917 milyon dolar, Asya ülkelerinden 42,215 milyon dolar ve Türkiye Serbest Bölgelerinden 1,130 milyon dolar ithalat yapılmıştır.

2007 Kasım ayında en fazla ithalat yapılan ülke Rusya'dır (2,366 milyon dolar). Bu ülkeyi Almanya (1,862 milyon dolar), Çin (1,352 milyon dolar), İtalya (922 milyon dolar) ve Fransa (747 milyon dolar) izlemiştir (Anonim 2007b).

Çizelge 2. Türkiye'nin 2006-2007 yılı sektörler göre ihracat değerleri ve payları (Anonim, 2007b).

Çizelgeden de anlaşılacağı gibi, ülkemizin tarım ve ormancılık sektöründeki ihracat miktarları 2006 yılının sadece Kasım ayında 432 milyon dolar, Ocak-Kasım döneminde ise yaklaşık 3,1 milyar dolar olmuş; 2007 yılının Kasım ayında 519 milyon dolar, Ocak-Kasım döneminde yaklaşık 3,4 milyar dolar kadar olmuştur. Sektörün toplam ihracattaki payına dikkat edilirse; 2006 yılı Kasım ayında % 5, Ocak-Kasım döneminde % 4,1; 2007 yılı Kasım ayında % 4,6 ve Ocak-Kasım döneminde % 3,4 olarak gerçekleşmiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere, tarım ve ormancılık sektöründe yaşanan bazı darboğaz ve sıkıntılar, ürünlerin ihracatına yansımış; ihracat payları belirgin bir şekilde azalmıştır.

Çizelge 2. Türkiye'nin 2006-2007 yılı sektörler göre ihracat değerleri ve payları (Anonim, 2007b).

Sektörler	Kasım				Ocak-Kasım			
	2006		2007		2006		2007	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
İHRACAT (milyon \$)								
Toplam	8.641	100	11.268	100	76.931	100	97.431	100
Tarım ve Ormancılık	432	5	519	4,6	3.128	4,1	3.337	3,4
Balıkçılık	19	0,2	11	0,1	113	0,1	145	0,1
Madencilik ve Taşocakçılığı	102	1,2	157	1,4	1.023	1,3	1.503	1,5
İmalat	8.033	93	10.530	93,5	72.190	93,8	91.830	94,3
Diğer	55	0,6	51	0,5	477	0,6	616	0,6

Türkiye'nin tarımsal ürünlere yönelik ithalat durumu incelendiğinde, 1979-1981 döneminde 267 milyon \$ olan bu değer 1989-1991 döneminde çok hızlı bir artış göstererek yaklaşık 1,8 milyar \$ rakamına ulaşmıştır. O zamandan itibaren de sürekli katlanarak artmış, 2003 yılında 4,2 milyar \$ ve 2004 yılında ise 4,7 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır. Halbuki bundan yıllar önce ülkemiz, kendi kendini besleyen nadir ülkelerden birisi konumundaydı. Bir çok faktör sayesinde şu anda tarımsal ürünlerin bir çoğu yönünden dışarı bağımlı bir ülke haline gelmiş durumdadır (Anonymous, 2006).

Bu duruma paralel olarak tarımsal ürünlerin ihracat durumları göz önüne alındığında, 1979-1981 döneminde 1,9 milyar \$ olan değer, yıllar itibarıyla çok artış göstererek 2003 yılında 4,8 milyar \$ ve nihayet 2004 yılında yaklaşık 6 milyar \$ gibi bir değere çıkmıştır (Anonymous, 2006). Bu durum, dünyada üretim teknolojileri ve yeni tekniklerin geliştirilmesi sonucu yaşanan verim artışına paralel olarak üretim miktarındaki artışla açıklanabilir. Bir çok üründe olduğu gibi ülkemizde yetiştirilebilen yağlı tohumlu bitkilerde de kayda değer verim artışları sağlanmıştır.

Dünyada ve Türkiye'de tarımsal ürün ticaretinde gıda olarak tüketilen ürünlerin payları da önemli bir kriter olarak ortaya konabilir. Dünya çapında 1979-1981 dönemlerinde tarımsal ürün ithalatında gıda ürünlerinin payı % 67, 2004 yılına kadar fazla değişmeden kalmış ve % 69 olarak gerçekleşmiştir. Tarımsal ürün ihracatında ise rakamlar aynı kalmış, 1979-1981 döneminde % 67 olan pay, 2004 yılında % 69 olmuştur. Halbuki ülkemizde, tarımsal ürün ithalatında gıda ürünlerinin payı 1979-1981 döneminde % 69.95 iken sürekli azalmış ve 2004'de % 46.72 olarak gerçekleşmiştir. Tarımsal ürün ihracatın-

da da genel bir artış gözlenmiş ve 1979-1981 döneminde % 66.49 olan pay, 2004'de % 83.66 olmuştur (Anonymous 2006).

Tarımsal ithalat ve ihracat miktarlarının toplam ithal ve ihracat kalemleri arasındaki yeri de çok önemlidir. Dünyada tarımsal ithalatın payı toplam ithalat içerisinde 2004 verilerine göre % 7, tarımsal ihracatın payı da % 7 olarak gözlenirken; Türkiye'de tarımsal ithalat % 4.78, ihracat ise % 9.44 gibi bir pay almıştır.

TÜRKİYE'NİN ÜRÜN BAZINDA YAĞLI TOHUM VE BİTKİSEL YAĞ İTHALAT DURUMU

Türkiye'nin yağlı tohum ithalat miktarları 2003, 2004 ve 2005 yılı verilerine dayanarak incelendiğinde; hardal tohumu 2003 yılında yaklaşık 202 ton, 2004 yılında 156 ton ve 2005 yılında ise 6.631 ton ithal edilmiş; ödenen döviz miktarları da 2003 yılında 212 bin \$, 2004 yılında 144 bin \$ ve 2005 yılında ise 1,9 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Ülke bazında en çok hardal tohumu ithal ettiğimiz ülkelerin başında Ukrayna ve Kanada gelmektedir.

Ülkemiz açısından çok stratejik öneme sahip olan ayçiçeğinin üretim miktarının yetersiz olması aynı zamanda üretilen yemeklik yağın da yetersiz olması sonucunu doğurmuştur. Diğer yağlı tohumların da yetersiz olması nedeniyle zorunlu olarak ülke içerisindeki bitkisel yağ açığının kapatılması dışardan ham veya işlenmiş olarak satın alınması ile giderilebilmektedir. Türkiye'nin ayçiçeği tohumu ithalatı da büyük miktarlarda gerçekleşmektedir. Buna göre 2003, 2004 ve 2005 yılı verileri değerlendirildiğinde; toplam ithalat miktarları sırayla 541 bin ton, 482 bin ton ve 491 bin ton olmuş, buna karşılık 153,3 milyon \$, 157,4 milyon \$ ve 161,7 milyon dolar döviz ödenmiştir. Ayçiçeği tohumunu ülke bazında en çok dışarı-

ya ihrac edenlerin başında Bulgaristan, Rusya ve Romanya gelmektedir. Sadece ayçiçeği tohumuna yılda bu kadar döviz ödenmesi ülke açısından çok acı bir tablodur. Bunun önüne geçebilmek için, kamu ve özel sektör araştırma kuruluşları ile Tarım Bakanlığının koordineli olarak çok iyi stratejiler geliştirmesi ve düzenli bir tarım politikasının uygulanması gerekmektedir.

Buna paralel olarak ayçiçeği yağı ithalatı da çok önemli seviyelerdedir. Rakamsal olarak ifade etmek gerekirse; 2003 yılında 92,6 bin ton, 2004 yılında 78,3 bin ton ve 2005 yılında 201,3 bin ton ayçiçeği yağı alınmış ve karşılığında 2003 yılında 54 milyon \$, 2004 yılında 51 milyon \$ ve 2005 yılında 133,6 milyon dolar döviz ödenmiştir. Ayçiçeği yağı satın alınan ülkelerin başında da Ukrayna ve Rusya gelmektedir. Görüldüğü gibi sadece ayçiçeği yağı ve ayçiçeği tohumunun yalnızca 2005 yılında ülkeye maliyeti yaklaşık 300 milyon \$ civarındadır. Bu rakamın ülke içerisinde değerlendirilmesi durumunda tarımsal bir çok sorun ortadan kaldırılabilir. Ancak tabii bu çok yönlü çalışmalarla ortadan kaldırılabilecek bir durumdur. Sadece tarım sektörü içerisinde giderilebilecek bir sorun değildir.

Çizelge 3'de bu makalede anılan yağlı tohumların ve bitkisel yağların 2003, 2004 ve 2005 yıllarına ait ithalat miktarları ile karşılığında ödenen döviz miktarları hem dolar hem de euro cinsinden verilmiştir.

Türkiye pamuk üretiminde dünyada söz sahibi ülkelerden birisidir. Ancak özellikle yemeklik yağ üretimine yönelik çığının değerlendirilmesinde yine yetersiz kalınmaktadır. Pamuk lifi üretimi yeterli olmasına rağmen çığit üretimi ülke ihtiyacını karşılamaktan uzak kalmaktadır. Bu yüzden dışardan eksiğin kapatılması yoluna gidilmektedir. 2003, 2004 ve 2005 yılı ithalat miktarları sırayla 3,6 bin ton, 83,8



Çizelge 3. Bazı yağlı tohum ve bitkisel yağların son üç yıldaki ithalat miktar ve değerleri

	2003			2004			2005		
	Miktar (ton)	1000 \$	1,000 €	Miktar (ton)	1000 \$	1,000 €	Miktar (ton)	1000 \$	1,000 €
Ayçiçeği tohumu	540852	153335	133653	481703	157376	129354	491052	161680	127583
Ayçiçeği yağı	92548	54047	47923	78302	50576	41111	201324	133640	107929
Susam tohumu	66098	43121	38613	79189	59037	47556	85311	63477	51080
Susam yağı	975	9,7	8	0,4	2	1	2	11	9
Soya yağı	831454	226525	201267	681964	226828	183140	1154504	328533	265221
Pamuk ç iğidi	3578	713	628	83814	19576	15907	125635	21271	17589
Haşhaş tohumu	233	231	203	349	626	501	43	529	405
Kolza tohumu	17	56	49	5714	1578	1232	55603	17285	14269
Kolza yağı	1,1	6,9	6	0,9	7	5	0,06	2	1
Yerfıstığı tohumu	288	237	210	3966	3578	2859	30808	24896	19389
Yerfıstığı yağı	3,9	28	24	4,6	17	13	3,5	14	11
Keten tohumu	101	33	29	328	159	128	3189	1563	1267
Keten yağı	5980	4268	3694	6890	5136	4137	2630	3386	2717
Zeytinyağı	1106	1940	2047	27	90	72	107	233	192
Toplam	1543230	484534	428354	1422246	524586	426016	2150208	756520	607662

bin ton ve 125,6 bin ton olurken, ödenen döviz miktarları 713 bin \$, 19,6 milyon \$ ve 21,3 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi her geçen yıl artan eksikin kapatılabilmesi için artan miktarlarda ithalat yapılmaktadır. En çok pamuk ç iğidi satın aldığımız ülkelerin başında, Yunanistan, Suriye ve Avustralya gelmektedir.

Susam tohumu ithalat miktarları 2003 yılında 66 bin ton, 2004'de 79 bin ton ve 2005'de 85 bin ton olmuş; ödenen döviz miktarları da sırayla 43 bin \$, 59 bin \$ ve 63,5 bin \$ olarak gerçekleşmiştir. Dünyada susam tohumu üretimi ve ticareti konusunda söz sahibi olan ülkelerin başında Etiyopya, Hindistan ve Pakistan gelmektedir. Ülkemizin de en çok susam tohumu aldığı ülkeler bunlardır.

Susamdan elde edilen yağ ve fraksiyonlarının ithalatı da söz konusudur. 2003 yılında 975 kg, 2004 yılında 380 kg ve 2005 yılında 1.935

kg susam yağı ve bileşenleri alınmış; sırayla 9.645 \$, 2.317 \$ ve 11,5 bin \$ ödenmiştir.

Türkiye'ye girişi, ayçiçeğine nazaran yeni olan soya üretimi hem tohum hem de yağ olarak yetersiz olması nedeniyle, soya yağı da önemli miktarlarda dışardan alınmaktadır. 2003, 2004 ve 2005 rakamlarına bakıldığında; ithalat miktarları sırayla 831,5 bin ton, 682 bin ton ve 1,2 milyon ton olmuş, karşılığında 226,5 milyon \$, 227 milyon \$ ve 328,5 milyon \$ ödenmiştir. En çok soya yağı satın alınan ülkeler ABD, Brezilya ve Arjantin olmuştur.

Türkiye'de uzun yıllardır kültürü yapılan yerfıstığının da zaman zaman hem kabuklu, hem kabuksuz tohumu alınmakta, hem de yağı alınmaktadır. Kabuklu ve kabuksuz tohumun 2003 yılında alım miktarı 288 ton, 2004'de yaklaşık 4 bin ton ve 2005'de yaklaşık 31 bin ton olmuş; ödenen döviz miktarları da sı-

rayla 237 bin \$, 3,6 milyon \$ ve 24,9 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. En çok yerfıstığı tohumu alınan ülkelerin başında Çin ve Özbekistan gelmektedir.

Yerfıstığı yağı yönüyle rakamlara bakıldığında 2003, 2004 ve 2005 yılında ithalat miktarı 3,9 ton, 4,6 ton ve 3,5 ton olmuş; karşılığında 27,7 bin \$, 16,7 bin \$ ve 14,5 bin \$ ödenmiştir. Daha çok Almanya ve Belçika'dan satın alınan yerfıstığı yağı, aslında bu ülkelerin temel ürünleri olmasa da, dışardan aldıkları tohumları işleyerek bu şekilde re-export yapabilmektedirler.

Haşhaş üreten önemli ülkeler arasında yer almamıza rağmen, diğer ürünlerde olduğu gibi haşhaş konusunda da yetersiz kalmakta ve dışardan eksikler kapatılmaya çalışılmaktadır. Türkiye'nin haşhaş tohumu ithalatı 2003 yılında 232,5 ton, 2004'de 348,7 ton ve 2005'de 43,5 ton olmuş; ödenen döviz miktarı da sırayla 230 bin \$, 626 bin \$ ve 530

bin \$ olarak gerçekleşmiştir. Ülke-
mizin en çok haşhaş tohumu aldığı
ülkelerin başında Hollanda ve Sri
Lanka gelmektedir. Bunlardan Sri
Lanka haşhaş üretimini yapmakta-
dır, ancak Hollanda haşhaş tarımı
konusunda yetersiz olmasına rağ-
men re-export yoluyla bu tür ürün-
leri de pazarlayabilmektedir.

Ülkemizde henüz yaygınlaşma-
yan bir ürün olan kolza da zaten ye-
tersiz üretime sahip olduğu için zo-
runlu olarak dışardan bir miktar
alınması gerekmektedir. Özellikle
son yıllarda biyodizel üretiminde en
çok adı geçen ürün olması ve Tarım
ve Köy İşleri Bakanlığının üretiminde
teşvik primi uygulaması kolzaya
olan ilgiyi de arttırmıştır. Türkiye
kolza ithalatı 2003, 2004 ve 2005 yıl-
ları itibariyle sırayla 17 ton, 5,7 bin
ton ve 55, 6 bin ton olmuş, ödenen
döviz miktarı 56 bin \$, 1,6milyon \$
ve 17,3 milyon \$ seviyesinde ger-
çekleşmiştir. Dünyada en çok satın
aldığımız ülkelerin başında Fransa,
Almanya ve Ukrayna gelmektedir.

Kolza yağının hardal yağı ile bir-
likte alınması da söz konusu oldu-
ğundan, dünya ticaretinde bazen
ikisi bir anılmaktadır. Hardal yağı
ile beraber kolza yağının alım mik-
tarları 2003, 2004 ve 2005 yılları iti-
barıyla 1 ton, 880 kg ve 64 kg gibi az
miktarlarda olmuş; döviz olarak 7
bin \$, 6,6 bin \$ ve 2,3 bin \$ öden-
miştir. Yine Hollanda ve Almanya bu
yağları satın aldığımız ülkelerin baş-
ında yer almaktadır.

Keten tohumunda bulunan yağ
daha çok sanayiye yönelik kullanıl-
sa da son zamanlarda yemeklik
olarak değerlendirilmesi gündeme
gelmektedir. İçermiş olduğu yağ
asitleri miktarı nedeniyle bir ayçi-
çeği veya kolza yağı gibi olmasa da,
yapılacak çalışmalarla yemeklik
olarak rahatlıkla kullanılabilir. Keten tohu-
munun ithalat rakamları ise 2003,
2004 ve 2005 yılları için sırayla 101

ton, 328 ton ve 3.188 ton olmuş, bu-
na karşılık 33 bin \$, 159 bin \$ ve 1,6
milyon \$ döviz ödenmiştir. En çok
keten tohumu satın aldığımız ülke-
ler Kanada ve Ukrayna olmuştur.

Aynı şekilde keten tohumu yağı-
nın da ithalatı söz konusudur. 2003,
2004 ve 2005 yılı değerleri; 6 bin
ton, 6,9 bin ton ve 2,6 bin ton, öde-
nen döviz miktarı da 4,3 milyon \$,
5.1 milyon \$ ve 3,4 milyon \$ olarak
gerçekleşmiştir. En çok keten yağı
satın alınan ülkeler ABD, Belçika ve
Almanya olmuştur.

Ülkemizin dünyada söz sahibi
olduğu ürünlerin başında gelen
zeytin konusunda da bazı problemler
mevcuttur. Sofralık zeytin konu-
sunda çok iyi durumda olan Tür-
kiye maalesef zeytin yağı üretiminde
yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle
çok fazla olmasa da bazı yıl-
lar dışardan saf zeytinyağı alın-
maktadır. Ürün bazında saf zeytin-
yağı ithalat miktarlarına bakıldı-
ğında 2003 yılında 1.106 ton, 2004
yılında 27 ton ve 2005 yılında 107,5
ton alınmış; sırayla 1,9 milyon \$,
91 bin \$ ve 233 bin \$ döviz öden-
miştir. En fazla KKTC, İspanya ve
Suudi Arabistan'dan saf zeytin yağı
alımı olmuştur.

SONUÇ

Sonuç olarak ülkemiz ekolojisi,
ayçiçeği başta olmak üzere, susam,
yerfıstığı, kolza, pamuk, soya, haş-
haş ve keten gibi birçok yağ bitkisi-
nin üretimine çok elverişlidir. Aynı
zamanda zeytin ağacı varlığı bakımından
dünyada ilk sıralarda yer
almaktadır. Zeytin hem kültürü ya-
pılan hem de doğal vejetasyonda
zaten var olan bitkilerden birisi ol-
ması nedeniyle ülke ekonomisine
katkısı göz ardı edilemez. Ancak sa-
yılan tüm bu ürünlerde yetiştiricilik
açısından, hem yetiştirme teknikle-
ri hem teknoloji kullanımı ve belki
de en önemlisi tüm üreticileri kap-
sayacak bir şekilde tarım politikası

geliştirilemediğinden, diğer bir çok
üründe olduğu gibi yağlı tohum üre-
ticilerinde de üretime yönelik bir çok
problem vardır. Ürettiği ürününü sa-
tabilme veya işleyecek tesislere gö-
türebilme imkanı tüm üreticilere
sağlanabilse, tabii bir çok üretici da-
ha fazla gelir getiren yağlı tohum
üretimine geçecektir. Ancak ülke
ekonomisi ve alt yapı imkanları itiba-
riyle tüm üreticilere yansıtacak ted-
birlerin alınması da şu an için müm-
kün gözükmemektedir.

Kamu ve özel sektör araştırma
kuruluşlarından özellikle yağlı to-
humlu bitkilerin ıslahı ile uğraşan
bir çokları mevcuttur. Bunlar son
yıllarda kayda değer çok güzel ça-
lışmalar yapmış, ülkeye hem kalite-
li hem de stabil ürün kazandırmış-
lardır, kazandırmaya da devam et-
mektedirler. Ancak bu süreç uzun
soluklu olup, bir çok disiplinin bir
arada uzlaşmalı ve koordineli bir
şekilde çalışması ile olumlu bir şe-
kilde devam ettirilebilir. Ülke eko-
nomisi ve üreticinin gelir durumu-
nun iyileştirilebilmesi için, sadece
üretici veya ıslahçıların değil, eko-
nomi uzmanları ve hatta tüketicile-
rin de çok bilinçli bir şekilde olaya
yaklaşması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Anonim. 2006a. *Haber Bülteni, Bitkisel Üretim. Başbakanlık, Türkiye İstatistik Kurumu.*

Anonim. 2006b. *İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ticari Değerler, Ankara.*

Anonim. 2007a. *Haber Bülteni, Bitkisel Üretim II. Tahmini. Başbakanlık, Türkiye İstatistik Kurumu.*

Anonim. 2007b. *Haber Bülteni, Dış Ticaret İstatistikleri, Kasım 2007. Başbakanlık, Türkiye İstatistik Kurumu.*

Anonymous. 2006. *FAO Statistical Yearbook. FAO Statistics Division, Rome.*

Arioğlu, H. Halis. 2000. *Yağ Bitkileri Yetiştirme ve Islahı. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Genel Yayın No: 220, Ders Kitapları Yayın No: A-70. Adana.*

http://www.tarimmerkezi.com/haber_detay.php?hid=12977



Doğa Koruma Kavramı Çerçevesinde Milli Park Olgusu

→ Yrd. Doç. Dr. Bahriye GÜLGÜN
Müveyla SAYMAN
Arş. Gör. Erden AKTAŞ

*E.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı
Bölümü, 35100 Bornova, İzmir.*

Peyzaj Yüksek Mimarı

*E.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı
Bölümü, 35100 Bornova, İzmir.*

ÖZET

Ülkemizde gerek bilimsel çalışmalar, doğal ve estetik güzellikler açısından, gerekse tarihi ve kültürel açıdan ulusal ve uluslararası endemik doğal kaynak değerlerine sahip alanlar; halkın rekreasyonel ihtiyaçlarını karşılaması, bitki örtüsü ve yaban hayatı bakımından zengin olması ve yaşam ortamı oluşturması, bilim ve eğitim alanında önem taşıyan, varlığı tehlikede veya kaybolmaya yüz tutmuş tür ve ekosistemleri barındırması, ayrıca doğal ve kültürel olaylar sonucu meydana gelen seçkin örnekleri içermeleri nedeniyle, yasalarla koruma altına alınan bu tabiat parçaları, milli parklar adı altında ülkemizde de son derece önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, doğa koruma ve milli park olgularından, ve ülke-

mizde özellikle son yıllarda tescil edilen milli parklar ve bunların özelliklerinden kısaca bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Doğa koruma, milli parklar, korunan alanlar

KORUMA ALANLARININ ÖNEMİ

Dünyadaki nüfus artışı ve çeşitli kullanım alanlarının giderek yayılması ile ilgili istatistikler incelendiğinde yakın bir gelecekte yeryüzünün (açık denizler, buz ve kum çölleri hariç) hiçbir yerinin doğal halde kalmayacağı ortaya çıkmaktadır. Tüm kullanılabilir alan; tarım, otlak, yerleşim ve sanayi yeri olarak insan hizmetinde olacaktır. Dolayısıyla, yeryüzünde bazı doğal alanların kalabilmesi, şimdiden belirlenecek milli parklar ve diğer koruma alanlarının kurulmasına bağlıdır (1).

DOĞA KORUMA KAVRAMI

Tarihte bilinen ilk koruma kavramı, M.Ö. 252 yılında Hindistan imparatoru Asoka'nın; hayvanların, balıkların, ormanların korunması için bir ferman çıkarmasıyla başlamıştır. 1084' de ise İngiliz Kralı William - I, koruma amacına yönelik bir arazi etüdünün yapılmasını emretmiştir (2).

"Domesday Book" adıyla yayınlanan bu kitap, Büyük Britanya'da; ormanlar, balıkçılık, tarım alanları, av rezervleri, verimli toprakların evrimini içeren, ülkenin yönetimi ve gelişmesi için gerçekçi planlar hazırlamaya temel oluşturmuştur. Yine bundan 2000 yıl önce Roma'da meyve ağaçlarının korunması için önlemler alınmıştır. 1343'te, Almanya'nın Dortmund kentinde tarım alanlarının ve otlakların ağaçlandırılması belirli yasalara bağlanmıştır (2).

Bohemia prensi, 1858 yılında 2000 ha. bakir orman alanını park olarak ilan etmiştir. 1864' te Sekoya ağaçlarını korumak amacıyla Yosemite Ormanları, Kaliforniya Hükümeti tarafından devlet parkı olarak ayrılmıştır (3).

Dünyada ilk ve en çok tanınan doğa koruma alanı, ABD' de, 1872 yılında tescil edilen Yellowstone Milli Parkıdır (1).



Resim - 1 Yellowstone Milli Parkı (4).

Yellowstone Milli Parkının ila- niyle da bilinçli doğa koruma fikri tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır.



Resim -2 Yellowstone Milli Parkı (5).

FARKLI KÜLTÜRLERE GÖRE MİLLİ PARK OLGUSU

1879' da Avusturalya' da Royal, 1885' de Kanada' da Banff, 1897' de Yeni Zelanda' da Tongariro ve 1898' de Meksika' da El Chico Milli Parkları kurulmuştur. Avrupa' nın ilk milli parkı 1909 yılında İsveç'te, Afrika' nın Zaire Virunga Milli Parkı ise 1925' te Belçika Kongosu' nda ilan edilmiştir (6).

Milli Park düşüncesinin temelleri, 1933 yılında - Londra' da Afrika' nın flora ve faunasının korunması kongresinde, alınan kararla atılmış ve milli park; " Flora ve fauna koruması yanında, kamunun yararlanması, dinlenmesi, eğlenmesi yönünden estetik, jeolojik, prehistorik, arkeolojik ve bilimsel değer taşıyan doğal varlıkların korunması için ayrılan alandır" şeklinde tanımlanmıştır (3).

19. yüzyıldaki bu gelişmeler doğrultusunda, doğa koruma ve milli park kavramı, ülkelere göre farklı yorumlar bulmuştur. Norveç' e göre; içinde insan ve yerleşim alanı bulunmayan, günlerce gezile-

biyen, sessiz bir doğa arazisidir. İsveç' e göre; yalnızlık içinde, dinlenme olanağı veren, sınırsız ormanlardır. Almanya'ya göre; milyonlarca insanın ziyaret ettiği, dinlenme ve eğlenme olanağı bol doğa ve kültür arazisidir. Eski Sovyetler Birliği' ne göre; bilimsel çalışma amacıyla kurulmuş kültür arazisidir ve turizme kapalıdır. Tanımlardan anlaşıldığı gibi her ulusun kendi doğal ve sosyal yapısına uygun olarak belirledikleri milli park kavramı ve kamuya yarama nitelikleri farklıdır. Fakat ana düşünce, doğal varlıkların korunması ve kamu yararına geliştirilmesi ilkelere dayanmaktadır (3).

Bugün dünyada korunan alanlarla ilgili koruma statülerine ve doğa koruma mekanizmalarına bakıldığında biyolojik çeşitliliğin ve doğal kaynak değerlerinin, korumanın iki yolu olduğu görülmektedir. Bunlar; alan dışında (ex-situ) koruma ve yerinde (in-situ) korumadır. Bu alanlar ülkelerin kendi mevzuatları ve kurumsal yapılarına bağlı olarak statülendirildiği gibi uluslar arası boyutta da kabul gören yerinde (in-situ) koruma kategorilerinden olan IUCN Koruma Alanları kategorileri, UNESCO Biosfer Rezervleri ve Dünya Miras Alanları ile RAMSAR Alanları gibi statülerle de tanımlanabilmektedir. Avrupa Birliği tarafından ise Natura 2000 alanları ağı oluşturularak kaynak değerlerinin korunması ve sürdürülebilir kullanımına yönelik gerçekleştirilen çalışmalar desteklenmektedir (7).

MİLLİ PARK TESİS VE YÖNETİM KRİTELERİ

1948 yılında kurulan IUCN (The World Conservation Union – Uluslararası Doğa Koruma Birliği) tarafından, ilk kez 1969 yılında dünyadaki milli parkların tesis ve yönetimi konusunda ortak yaklaşımlar geliştirme gayretiyle bazı kriterler ortaya konmuştur. Bu kriterler zaman içinde değişen gereksinimler doğrultusunda, CNPPA (Commission on National Parks and Protected Areas – Milli Parklar ve Koruma Alanları Komisyonu) tarafından revize edilerek güncellenmektedir (8).

1992 yılında toplanan IV. Milli Parklar ve Koruma Alanları Kongresi'nde kabul edilen şekliyle milli park tanımında; ekosistemlerin ekolojik bütünlüğünün korunması yanında turistik ve rekreasyonel kullanımların temel yönetim amaçları arasında yer aldığı vurgulanmaktadır (8).

Türkiye'de doğa korumanın tarihçesine bakıldığında, 1937 yılında çıkarılan 3116 ve 3167 Sayılı Kanunlar, ülkemiz doğa ve yaban hayatının korunmasında yürürlüğe giren ilk yasalardır. 1956 yılında kabul edilen 6831 Sayılı Orman Kanunu'nun 25. maddesi ile; nadir özellik ve güzellik arz eden sahaların Milli Park rejimine alınması sağlanmıştır (7).

İlk Milli Parkımız olan Yozgat Çamlığı, 300 yıl önce özel bir şahıs tarafından korumaya alınmış ve 1945'te Ziraat Bakanlığı'nın emri ile devletleştirme dışında bırakılarak Yozgat Belediyesine verilmiştir. (6).



Resim-3 Yozgat Çamlığı Milli Parkı (9).

1958 yılında Yüksek İcra Vekilleri heyetinin kararı ile Milli Park haline getirilmiş, Bakanlar Kurulu Kararı ile kullanma ve İrtifak hakkı Orman Genel Müdürlüğüne verilmiştir (6).



Resim 4 Yozgat Çamlığı Milli Parkı (10).

2873 sayılı " Milli Parklar Kanunu" nun, 09.08.1983 tarih ve 18132 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmasına kadar geçen süreçte ise 17 adet milli park ilanı yapılmıştır (11).

Milli Parklar Kanunu ile yurdumuzdaki milli ve milletler arası düzeyde değerlere sahip milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesi, özellik ve karakterlerinin bozulmadan korunması, geliştirilmesi ve yönetilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu kanunda yer alan Milli Park tanımından; bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, din-

lenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları kast edilmektedir (11).

ABD'de milli parkların korunması ve yönetimi, 1916 yılında kurulan ve İçişleri Bakanlığına bağlı olarak çalışan Milli Parklar Servisi (US National Park Service – USNPS) tarafından yürütülmektedir. Bu servisin yönetim anlayışı; milli park değerlerinin korunması ve sürdürülebilir bir biçimde ziyaretçiler tarafından rekreasyonel ve turistik amaçlarla kullanılması temeline dayanmaktadır (8).

Ülkemizde ise, Milli Park alanlarındaki planların gerektirdiği her türlü hizmet ve faaliyetler ile koruma, yönetim, işletme, tanıtım, sportif, eğlenme ve dinlenme hizmetleri için gerekli her türlü alt yapı, üst yapı ve diğer tesisler Orman (Çevre ve Orman) Bakanlığınca yapılıp veya yaptırılıp, yönetilip ve işletilmekte veya işletilmektedir (12).

Gerek ABD gerek bu alanda gelişmiş diğer bir ülke olan Kanada'daki milli parklar, bir takım ortak özellikler taşımaktadır;

-Alanın mülkiyeti devlete aittir.

-Yönetim, merkezi ağırlıklıdır.

-Milli park yönetimi dışarıdan bazı kuruluşlarca desteklenir ve bu kuruluşlar vasıtasıyla turistik aktiviteler gerçekleştirilir.

-Belirli zamanlarda ziyaretçi ve bilimsel programlar geliştirilir.

-Ziyaretçi yönetimi çok katı ve ciddidir (8).

Türkiye'de ise milli park olarak ilan edilecek alanların devletleştir-

rilmesi, 2873 Sayılı Kanununun 5 maddesi uyarınca; "Milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanı sınırları içinde kalan yerlerdeki gerçek ve tüzel kişilere ait taşınmaz mallar ile her türlü tesisler, hazırlanacak planın gerçekleşmesi için, gerekli görüldüğünde, 6830 sayılı İstimlak Kanunu hükümlerine göre, Tarım ve Orman (Çevre ve Orman) Bakanlığınca kamulaştırılır" şeklindedir (11).

Ayrıca Milli Parklar Yönetmeliği çerçevesinde; Milli Park ilan edilecek sahaların büyüklüğü, kaynak değerleri kesafeti yönünden, özel haller ve adalar dışında en az 1000 hektar olmalı ve bu alan bütünüyle koruma ağırlıklı zonlardan meydana gelmelidir. İdari ve turistik amaçlı geliştirme alanları bu asgari saha bütünlüğü dışında kalmalıdır (11).

Milli park kapsamına giren yerlerdeki ormanlarda, makilik, fundalıklarda ve diğer arazi kullanma şekillerinde, orman amenajman planlarına dayanılarak, tabiat varlıklarının korunmasını, geliştirilmesini ve devamlılığını sağlayacak teknik faaliyetler yapılır (12).

Tabii çevre ve ekosistemlerin korunması ve iyileştirilmesi yönünden teknik ve bilimsel gereklere göre, Orman (Çevre ve Orman) Bakanlığınca düzenlenecek rapora dayanılarak hazırlanacak özel amenajman planları uyarınca belirli yerlerde ve belirli sürelerde, avlanma ve otlatma faaliyetlerine izin verilmektedir (12).

Ülkemizde 2007 yılı içerisinde 2

milli park daha tescil edilmiş olup, toplam sayı 39'a ve Türkiye genelinde milli park alanı da 877.771 Ha.'a ulaşmıştır (13).

2005 YILI VE SONRASINDA TESCİL EDİLEN MİLLİ PARKLARIMIZ VE GENEL ÖZELLİKLERİ

Gala Gölü Milli Parkı

Edirne ili, Enez ve İpsala ilçeleri arasında bulunan Gala ve Pamuklu Göllerini içerisine alan 6.090 Ha. toplam alana sahip Gala Gölü Milli Parkı; 2005/8547 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 5 Mart 2005' te Resmi Gazetede yayımlanması ile Milli Park olarak tescil edilmiştir (14).



Resim 5 Gala Gölü Milli Parkı (15).

Milli Parkta yapılan çalışmalarda, çoğu ekonomik öneme sahip 20 balık, 28 sucul bitki, 134 kuş ve 71 Rotifera türü tespit edilmiştir (16).



Resim 6 Gala Gölü Milli Parkı (17).

Sulak saha, göl ve orman eko-

sistemlerini ve bu ekosistemlerde barınan çeşitli canlı türlerini ihtiva etmesi, nesli tehlikeye düşmüş veya nadir türleri, özellikle tepeli pelikan (Pelecanus crispus), çeltikçi (Plegads falcinellus) ve küçük karabatak (Phalacrocorax pygmeus) gibi nesli son derece azalmış türleri barındırması, kaynak değerlerini oluşturmaktadır (13).

Sultansazlığı Milli Parkı

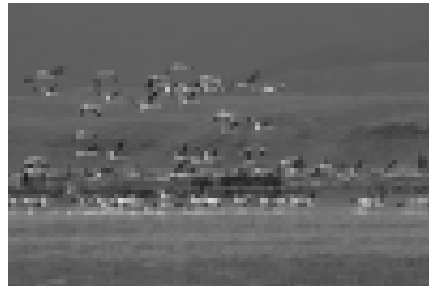
Kayseri İli, Yeşilhisar, Develi ve Yahyalı ilçeleri arasında, yer alan Sultansazlığının kuzeyinde bölgenin en yüksek volkanik dağı Erciyes bulunur (18).



Resim 7 Sultansazlığı Milli Parkı (19).

1988 yılında Tarım ve Köyşleri Bakanlığı tarafından Tabiatı Koruma Alanı olarak, 1993 yılında Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 1. Derece Doğal Sit Alanı olarak ilan edilmiştir (20).

Toplam alanı 24.523 Ha. olan Sultansazlığı, 17 Mart 2006 tarihinde yayınlanan Resmi Gazete ile de Milli Park olarak tescil edilmiştir (13).





Resim 8 Sultansazlığı Milli Parkı (21).

Tatlı ve tuzlu su ekosistemlerinin bir arada bulunduğu nadir bir ekosistem oluşu, nesli tehlikeye düşmüş veya düşebilir türlerin de yer aldığı 301 kuş türünün beslenme, barınma ve kuluçka alanı oluşu, Avrupa'da turna, flamingo, akbalıkçıl, kaşıkçı kuşlarının bir arada kuluçkaya yattığı tek alan oluşu, kaynak değerlerini oluşturmaktadır (13).

Tek Tek Dağları Milli Parkı

Şanlıurfa ili, merkez ilçesi, Harran ilçesi ve Akçakale ilçelerinde toplam 19.335 Ha. alanı kapsayan Tek Tek Dağları Milli Parkı 21 Haziran 2007 tarihinde Milli Park Olarak tescil edilmiştir (22).

Mezopotamya'nın en eski yerleşim yerlerinden biri olan Şanlıurfa, akarsulara yakın olması, ticaret yollarının kesiştiği noktada yer almasından ötürü tarihi boyunca stratejik bir öneme sahip olmuştur (22).

Merkeze bağlı Örencik Köyü Göbeklitepe'de 2001 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucu kentin tarihinin M.Ö. 9500'e Çanak Çömleksiz Neolitik döneme kadar uzandığı görülmüştür. Tek Tek dağlarının bulunduğu coğrafyada birçok medeniyet yaşamıştır. Eyyubiler, Memluklar, Türkmen Aşiretleri, Timur Devleti, Akkoyunlular Dulka-dirbeyliği, Safeviler ve sonrasında 1516'da Osmanlı sınırları içine katılmıştır (22).

Milli Park alanı içerisinde tarihi

ve arkeolojik açıdan önemli alanlar bulunmaktadır (22). Bunlar, Han-el Ba'rur Kervansarayı, Şuayb Şehri Harabeleri ve Soğmatar Harabeleri'dir (22).



Resim 9 Soğmatar Harabeleri (23).

Soğmatarda kökü Harran Sin kültürüne dayanan Sabizm ve Baştanrı Marilaha'nın kültür merkezi olduğu bilinen örende sözde baştanrıya ve mukaddes gezegenlere (Güneş, Ay, Satürn, Jüpiter, Mars, Venüs, Merkür) ibadet edilen ve kurban kesilen açık hava mabedi olup, önemli kalıntıları teşkil etmektedir. Ayrıca, Roma devrine ait çok sayıda kaya mezarları bulunmaktadır (22).

Türkiye bitkilerinin yaklaşık %30-35'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yayılış gösterdiği bilinmektedir (22).

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 304 endemik tür olduğu belirlenmiş olup, bunlardan 58 tanesi Şanlıurfa ili çerçevesinde yetişmektedir. Milli Park alanının büyük bir bölümünde menengiç bitkisi (*Pictacia terebinthus* L.) yayılış göstermektedir. Alan otsu türler açısından zengindir. Yöre

endemik olan Peygamber çiçeğinin (*Centaurea*) 138 yıl sonra ortaya çıkması önem arz etmektedir (24).



Resim 10 Peygamber Çiçeği (24).

Bunun dışında, gelincik (*Papaver rhoes*), kekik (*Tymus* sp.), sütleğen (*Ephorbia* sp.), köy göçüren (*Circium arvense*) ve papatya mevcuttur. Kurt, alakarga ekin kargası, kınalı keklik ve nesli tehlikede olan ceylan (*Gazella dorcas*) alanın faunasını oluşturmaktadır.

Tek Tek Dağları; flora, fauna zenginliği, kültürel, tarihi ve arkeolojik özellikleri ile ülkemizde ve dünyada hızlı değişimlerin yaşandığı ve her geçen gün doğal niteliğini koruyan alanların azaldığı 21. yüzyılın başlarında milli park statüsüne alınıp, korunarak, sürdürülebilir kullanımının sağlanması, ülkemizin sahip olduğu doğal değerlerin ve zenginliklerin devamlılığı açısından büyük önem arz etmektedir (22).

İğneada Milli Parkı

Marmara bölgesi, Kırklareli ili, Demirköy ilçesi, Saka gölü mevkiinde yer alan milli park 3115 Ha. alanı kapsamakta olup 03.Kasım 2007 tarihinde milli park olarak tescil

edilmiştir (22).



Resim 11 İğneada Milli Parkı (25).

Milli Parkın ana kaynak değerleri; Avrupa ölçeğinde çok sınırlı yayılışa sahip, korunabilmiş, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan en önemli subasar (longos) ormanların bulunması, İğneada ve çevresinde farklı ekosistemlerin bulunmasıdır (tatlı su, tuzlu su ekosistemleri). Avrupa çapında nadir örneği ile zengin bir yaban hayatını ihtiva etmesi, delta, tatlı su bataklıkları, turba alanları, sulak saha ve orman ekosistemleri kaynak değerlerini oluşturmaktadır (22)..



Resim 12 İğneada Milli Parkı (26).

Kızılağaç, Karaağaç, Dişbudak, Meşe, Gürgen, Kayın, Kara kavak, ak kavak, söğüt az sayıda ihlamur ve gürgen sahada bulunmaktadır. Ayrıca Geyik, Karaca, Tilki, Kurt, Tavşan, Domuz, Yaban Kedisi, Kuğu, Yaban Ördekleri, Yaban Kazları, Çulluk, Tahtalı, Engerek kör yılan,

Su yılanı vb. türler yaban hayatını oluşturmaktadır (22).

Sonuç ve Öneriler

Türkiye'nin sahip olduğu doğal ve kültürel kaynaklarını ve biyolojik çeşitliliğini korumak, sürdürülebilirliğini sağlamak, ülke çapında önemli bir hedef olmalıdır.

Bu amaçla, konuyla ilgili olarak en yeni bilimsel verileri kullanma, alan projeleri geliştirme ve kapasite genişletme, eğitim ya da politika yoluyla elle tutulur koruma çözümleri oluşturma, bunu oluşturmada halk, hükümet, sivil toplum örgütleri ile el ele çalışma, dünya doğa ve çevre koruma programları ile işbirliği halinde olunması gereklidir.

Türkiye'nin, koruma altındaki doğal alanları içersine giren milli parklar da, gerek içersinde barındırdığı ekosistem ve yaban hayatının ender bulunan doğal ve kültürel kaynak değerleri ile gerekse eşsiz güzellikteki estetik yapısı ve muhteşem doğal manzaraları ile, özellik ve karakterleri bozulmadan korunup geliştirilmeyi hak eden tabiat parçalarıdır.

Kaynaklar

- 1-Hepcan, Ş., Güney, A. 1996, *Koruma Alanlarında Yeni Yönetim Kategorileri Ve Önemi, Ekoloji Dergisi, Sayı:20 Sf 6-8.*
- 2-Yılmaz,S.,Özer,S.,2003, *Narman Peri Bacalarının Tabiat Anıtı Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi, Ekoloji Çevre Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 48, S, 26-31,İZMİR.*
- 3-Anonim-a, 2006, www.turkisch-media
- 4-Anonim-b, 2008, <http://people.uwec.edu/ERICKSKM/YellowstoneLakeSunset2b-800.jpg>
- 5-Anonim-c, 2008, <http://www.destination360.com/north-america/us/wyoming/yellowstone-national-park.php>
- 6-Yücel, M.,1995, *Doğa Koruma Alanları ve Planlanması, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Genel Yayın No : 104, ADANA.*
- 7-Yalınkılıç,M.K., Arpa, N.,2005, *Türkiye'deki Korunan Alanlara Yönelik Mevcut Durum Değerlendirmesi Ve Korumayı*

Destekleyen Araçlar, Türkiye de ki Korunan Alanlar Sempozyumu, Tebliğler, 8-10 Eylül 2005, İSPARTA.

8-Hepcan, Ş., 1997, *Milli Parklarda Yönetim Zonlarının Belirlenmesi Amacıyla Manisa Spil Dağı Milli Parkı Örneğinde Bir Yöntem Araştırması, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İZMİR.*

9-Anonim-d, 2008, www.tatildunyasi.com/tr.

10-Anonim-e, 2008, <http://www.onlinebilgiler.com/wp-content/uploads/2006/04/camlik6.jpg>

11-Anonim-f,1996, *Milli Parklar Kanunu(2873 sayılı kanun), T.C. Orman Bakanlığı M.P.Y.H.G.M. Tertip: 5, Cilt:22, ANKARA*

12-Anonim-g, 2001, *Milli Parklarımız Katalogu, T.C. Orman Bakanlığı M.P.Y.H.G.M., Eğitim ve Tanıtım Şube Müdürlüğü yayını, ANKARA*

13-Anonim-h, 2006, *Doğa Koruma ve Milli parklar Genel Müdürlüğü web sayfası, http://www.milliparklar.gov.tr.*

14-Anonim-i, 2005, <http://www.rega.basbakanlik.gov.tr>

15-Anonim-i, 2008, <http://www.edirne.web.tr/IMAGES/gala.jpg>

16-Güher H. ve Kırgız T., 2007 *GALA GÖLÜ Milli Parkı'nda Makrofitler İle Mikrocrustacea (Cladocera, Copepoda) İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, Trakya Univ J Sci, 8(2): 109-114*

17-Anonim-j, 2008, http://www.trt.net.tr/Haber/2007/09/04/resim/gala_golu.jpg

18-Anonim-k, 2008, (<http://kocaeli.turizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF2783CE77900364F1E2D7DF7E52BC5F7D>)

19-Anonim-l, 2008, (<http://kocaeli.turizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF2783CE77900364F1CF5FB66844089127>)

20-Anonim-m, 2006, www.kayseregundem.com/haber_detayları.

21-Anonim-n, 2008, <http://www.kayseregundem.com/haberresim/sultansazlığı158.jpg>

22-Anonim-o, 2008, <http://www.milliparklar.gov.tr/mpd/mp/milliparklar.asp>

23-Anonim-ö, 2008, <http://www.harvan.bel.tr/turizm.htm>

24-Anonim-p, 2008, <http://www.agacilar.net/index.php?id=2959>

25-Anonim-r, 2008, <http://www.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=22254>

26-Anonim-s, 2008, <http://www.tumgazel.com/?a=2387739>



Elementlerin insan sağlığına etkisi

→ **Doç.Dr. Hanım HALİLOVA**

*Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Toprak Bölümü
06110 Dışkapı / ANKARA*

Özet

Kayaçlarda, topraklarda, sularda, hayvan yemlerinde, bitkilerde bulunan mikroelementler biyojeokimya gıda halkasının oluşmasını sağlar. Farklı jeolojik çökellerden oluşan topraklarda bitki çeşidi, sıcaklık, su rejimi, deniz seviyesinden yükseklik gibi faktörler farklı elementlerin değişik oranlarda bulunmasına neden olur. Bu elementler biyolojik döngüyü etkiler. Bitkilerdeki elementlerin miktarı yetiştirikleri toprağa bağlı olarak değişiklik gösterir. Biyolojik ürün insanların kullanması açısından çok önemlidir. Bu nedenle insanın gıdasını temin ettiği çevrelerde biyojeokimyasal açıdan elementlerin ayrı ayrı

miktarlarının öğrenilmesi büyük önem taşır.

Giriş

Çevremizde bulunan toprak, su ve hava, bugün çok ciddi kirlenmektedir. İnsan sağlığına zararlı olan birçok besin maddelerinde ağır metallerin tuzları ve nitratları bulunmaktadır. Bu koşullarda insanların hastalanması kaçınılmazdır. İnsanlarda, özellikle mide-bağırsak sistemi, karaciğer, böbrek eklemeleri ağrı çekmektedir.

Organizmayı iyileştirmek ve sağlığı korumak için gıdalar esasen önemli elementlerden ve minerallerden oluşmalıdır. Bu elementler ve mineraller özellikle taze meyvede, pişme-

miş sütte, sebzede ve cevizde bulunmaktadır. Yüzyıllardan beri insanlar gıdaları pişirerek tüketiyorlar. Fakat piştikten sonra yenen gıdanın vücutta toksik dengesini düşürdüğünü çoğu insan bilmemektedir. Gıda 54°C'de pişirildiğinde mineralerin çoğu yok olmakta, elementlerin içerisinde en önemlisi olan oksijen kaybolmakta, enzimler bozularak etkisini göstermemektedir. Aynı zamanda bu elementlerin gıdalarda çok az miktarda bulunuşu insan organizmasını negatif yönde etkilemektedir. Bir yılda milyonlarca tablet ağrı kesici satılmaktadır. Çok sayıda kalp ve şeker hastalığı, kanser ve erken yaşlanma görülmektedir. Taze, çiğ sıkılmış meyve ve sebze suyu insan organizmasının bütün hücrelerini gerekli elementlerle zenginleştirir. Meyve sularının insan organizmasında temizleyici etkisi olduğu bilinmektedir. Farklı meyveler organizmanın şekerlerle ve karboksillerle biriktirir. Birçok insan yalnız meyve suyunu içmeyi tercih ederken, sebze suyunu unutmaktadırlar. Sebze suyu insan organizması için meyve suları gibi faydalıdır. Meyve suları organizmayı temizler sebze suları ise yeniden kurar ve yenileştirir. Taze, çiğ sebze suyunda insan organizması için çok önemli olan bütün aminoasitler, mineral tuzları ve vitaminler bulunmaktadır.

Elementler

İnsan bünyesinde bulunan başlıca elementlerden 11'i, oksijen, azot, karbon, hidrojen, kalsiyum, fosfor, potasyum, sodyum, magnezyum, kükürt ve silisyum bünyenin % 99.95'ini oluşturur. Yalnız % 0.05'ini 60'tan fazla diğer mikroelementlerin oluşturduğu belirtilmiştir. Mikroelementlerin organizmalar içerisinde çok düşük miktarda bulunmasına rağmen çok önemli fizyolojik etkilerinin olduğu bilinmektedir.

İnsan organizması elementlerden oluşmaktadır bunlardan en önemli olanları: oksijen (O₂), kalsiyum (Ca), sodyum (Na), klor (Cl), karbon (C), fosfor (P), magnezyum (Mg), silisyum (Si), hidrojen (H), potasyum (K), demir (Fe), Azot (N), kükürt (S), iyot (I) ve mangan (Mn)'dir.

70 kg'lık insan vücudu 43 kg oksijen, 7 kg hidrojen, 16 kg karbon, 1.18 kg azot 95 g klor, 1000 g kalsiyum, 780 g fosfor, 110-150 g potasyum, 120 g bakır, 19 g magnezyum, 4.2 g demir, 2.6 g flor, 0.012 mangan, 0.003 g kobalt, 0.02 g iyot, 0.015 g selenyum, 2-2,5 g çinko, 100 g sodyum elementlerinden oluşmaktadır.

Mineral maddeler insan organizmasının faaliyeti için son derece önemli gıda bileşenleridir. Bitkilerde bulunan elementler iki gruba ayrılırlar.

I. grup: Potasyum (K), sodyum (Na), kalsiyum (Ca), mag-

nezyum (Mg), silisyum (Si), Klor (Cl), fosfor (P) elementler birinci gruba aittir. Bu elementlere makroelementler denir.

II. grup: Demir (Fe), Bakır (Cu), Çinko (Zn), İyot (I), Baryum (Ba), Kobalt (Co), Flor (F) vb elementler ikinci gruba aittir. Bu elementlere mikroelementler denir. Bitkilerde mikroelementlerin yüksek miktarda bulunuşu çoğu zaman seçici olmakta, aynı toprakta birbirinden farklı bitkiler yetişmektedir. Yalnız bu bitkilerin hepsi bünyelerinde aynı miktarda mikroelement bulundurmaz.

Mineral maddeler insan organizmasının membranlarındaki madde geçişlerinde rol oynamaktadır ve vücut sıvılarının içinde bulunurlar.

Son zamanlarda ağır hastalıkların (kan hastalığı, kanser vb.) tedavisinde mikroelementlerin çok büyük önemi olduğu bilim adamları tarafından ispatlanmıştır. Bu konuda tedavi bitkilerinin büyük rolü vardır. Araştırmalara göre, bitkilerde bulunan bazı fizyolojik aktif birleşmeler grubu ve orada bulunan mikroelementler arasında bağlantılar vardır.

Örnek olarak, bitkilerde bulunan glikozitler, kobalt, çinko, mangan ve çok az miktarda bulunan bakırı konsantre etmektedir. Bitkiler tarafından konsantre edilen mikroelementler fizyolojik değerlerine göre çok önemli, az önemli, insan orga-

nizmasına etkisine göre hatta zararlı olabilir.

Elementlerin (Fe, Zn, Co, As, F, Cu) İnsan Sağlığına Etkisi

İnsan vücudundaki elementlerin azlığı veya çokluğu insan sağlığı için çok önemlidir. Kemik yapısı için kalsiyum, fosfor, magnezyum, kobalt, bor, florür, su ve elektrolit dengesi için sodyum, potasyum, klorür, metabolik kataliz için çinko, bakır, selenyum, magnezyum, molibden; oksijen bağlantısı için demir; hormon etkileri için iyot, krom elementleri gerekmektedir.

Demir (Fe)

Demirin canlı organizmaların birçok faaliyetlerinde önemli biyolojik rolü vardır. Demir vücudun dışarıdan aldığı, az miktarda, ancak ihtiyaç duyduğu bir maddedir. İnsan vücudunda demir yapı taşı olarak görev yapmaktadır. Hemoglobinin vücudta en çok demir içeren bileşiktir.

Demir plazmada taşıyıcı denilen proteine bağlı olarak taşınır. Demir iskelet ve kalp kasının myoglobulin kısmında bulunur, Vücutta demir eksikliği oluştuğunda, daha fazla transferrin sentez edilir.



Sol elde demir eksikliğinin etkisi görülmektedir.

Demirin vücutta kullanımını artıran etmenler: C vitamini, et ve balık tüketimi, meyve özellikle kırmızı elmadır. Demir yetersizliğinin birçok belirtisi vardır. Bunlar; bağışıklık sisteminin bozulması, kansızlık, hastalıkların sık görülmesi ve tekrarlama, okul başarısının azalması, dikkat ve bilişsel yeteneğin düşmesi, yorgunluk, halsizlik, iştahsızlık, toprak ve buz yeme, çarpıntı vb. belirtilerdir.

Çinko (Zn)

Çinkonun insan vücudunda çok önemli görevleri vardır. Çinko 200 civarında enzim ve birçok hormonun üretiminde rol alır. Başlıca işlevleri arasında; RNA, DNA, protein sentezi, insülinin aktivasyonu, vitamin-A'nın hücrelere taşınması ve kullanımı, yaraların iyileşmesi, hücrelerin bölünerek çoğalabilmesi, tat alma (özellikle tuzlu tadın farkına varabilme), sperm yapımı, anne karnındaki ve doğmuş bebekler ile çocukların büyüme ve gelişimi, kanda yağların taşınması gibi birçok olay bulunmaktadır.

Çinko ve selenyum tiroit bezi hormonlarının içeriğinde bulunur. Tiroit bezi immunoglobulinin oluşmasında aktif rol oynar.

Organizmada çinkonun yetersizliği birçok hastalıklara neden olmaktadır.

1. Mide altı bezinin fonksiyonel aktifliği azalır. Çünkü insülin 4 çinko molekülü içerir. Bu ne-



Özellikle proteinli gıdalarda bulunan çinkonun eksikliği, erkeklerde kısırlık tehlikesi oluşturmaktadır. Aynı zamanda çevrede (toprak, su ve gıdada) Zn'un yüksek miktarda bulunuşu toksik etki yaparak insanlarda kansere neden olmaktadır. Çocuk organizmasında çinko elementinin yetersizliği bağışıklık sistemini zayıflatır. Yani çocuklar sık sık soğuk algınlığına yakalanır, lenfleri büyür. Bu reaksiyon organizmada çinkonun eksikliğinin göstergesidir.

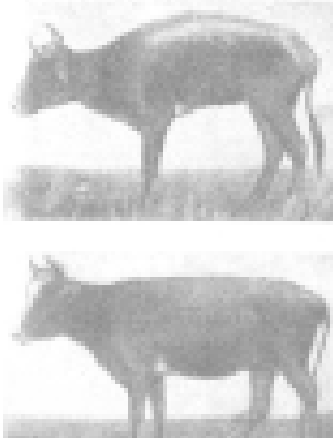
denle çinko elementinin eksikliği mide altı bezinin fonksiyonel aktifliğini azaltmaktadır.

2. Yine organizmada çinkonun azlığı; alerji, deri hastalıkları, bronşial astım, nörodermit, eksudatif diatez gibi hastalıklara neden olur.

Bağırsak mikroflorasının gelişmesi azalır, çünkü bağırsak mikroflorasının gelişmesi için çinko mikroelementi mutlak gereklidir.

Kobalt (Co)

İnsanlarda kobalt mikroelementinin miktarı 0,07 mg/kg'dan az olursa kansızlık, göz hastalığı ve kemik erimesi gibi has-



Kobalt noksanlığı görülen ineklerde omurga bozukluğu ve kobalt verildikten 35 gün sonra ineklerde görülen düzelme

Kobalt mikroelementinin insan ve hayvan sağlığına çok önemli fizyolojik rolü bulunmaktadır. Kobalt mikroelementinin, B₁₂ vitamininin yapı maddesi olduğunun 1948 yılında belirlenmesi ve B₁₂ vitamininin insan ve hayvanlar için gerekli olduğunun anlaşılması kobaltın önemini daha da artırmıştır. Vitamin B₁₂'nin formülü Smith tarafından belirtilmiştir. Hemoglobinin oluşmasında kobaltın çok büyük rolü vardır. Kobalt yalnız vitamin B₁₂ bileşeni olarak algılanmamalı, insan ve hayvan gıdası kobalt elementince zengin olmalıdır.

talıklar oluşur. Kobalt noksanlığı belirtileri büyümede yavaşla-

ma, iştahsızlık, zayıflama, kanda hemoglobinin çok azalması ve kemik ağrısı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Araştırmalar sonucunda bu rahatsızlıkların kobaltın insan beslenmesinde az yer almasından kaynaklandığı belirlenmiştir.

Kobalt noksanlığı ile ilgili hastalıklara yakalanan insanların tedavisi için iki yöntem kullanılmaktadır.

1- Kobalt yönünden zengin gıdalarla beslenmek

2- Kobaltlı vitaminler, özellikle B₁₂ vitamini almak.

Bazı bilim adamları, endemik guatr hastalığına yakalanan insanların olduğu bölgelerin toprak ve sularında kobalt elementinin çok yüksek miktarda (% 27) bulunduğunu kanıtlamışlardır. Kobalt elementinin miktarının normal olduğu bölgelerde ise guatr hastalığı görülmemektedir.

İyotlaşma reaksiyonunda kobalt katalizör görevi yapan elementtir. Bu nedenle trioid hormonunun oluşmasında kobalt elementinin doğrudan rolü vardır. Organizmada kobalt elementinin yetersizliği veya aşırı fazlalığı, iyotun eksikliğine neden olmakta ve bu da endemik

guatr hastalığı oluşmasına yol açmaktadır.

Arsenik (As)

Doğada çok az miktarda bulunan arsenik genellikle oksijen, klor ve kükürtle bileşik halde bulunur. Bitki ve hayvanlarda ise karbon ve hidrojenle bileşik yapar. Çoğu arsenik bileşiğinin özel bir tadı ve kokusu yoktur. Doğada bulunan arsenik buharlaşmaz, çoğu arsenik bileşiği suda çözünür. Arsenik, bulaşmış maddelerin yanmasıyla havaya karışabilir, havadan yere inerek birikebilir, parçalanmaz, ancak bir türden diğerine dönüşebilir. Solunum ve sindirim yollarıyla vücuda alınabilir.

İnorganik arsenik insanlar için çok zehirli olup, organik arsenik daha az zararlıdır. Besinlerde ve sudaki yüksek miktarda (60 ppm) arsenik öldürücü olabilir. Arsenik sinir sistemi, mide-barsak ve cilt dokularına zarar verir. Yüksek miktarlarda solunması akciğer ve solunum yollarında yaralara neden olabilir.

Düşük düzeylerde arseniğe maruz kalmak bulantı, kusma ve ishale, kırmızı ve beyaz kan hücrelerinin yapımında azalmaya, kalp ritminde bozulmaya, kan damarlarında patolojilere, el ve ayaklarda iğnelenme ve karıncalanma hissedilmesine neden olabilir. Uzun süre maruziyet durumunda ise ciltte kararmaya, vücutta, el ve ayaklarda siğil ve kabartıların oluşma-

Flor konsantrasyon aralığı (mg/L)	Kronik sağlık etkileri
Hiç olmaması (sıfır) olması	Sınırlı gelişme ve doğurganlık
0.0 – 0.5 mg/L	Diş çürümesi
0.5 – 1.5 mg/L	Diş sağlığını artırır, diş çürümesini önler
1.5 – 4.0 mg/L	Diş florozu (hareli dişler)
4 – 10 mg/L	Diş florozu, iskelet florozu
>10 mg/L	Sakat bırakan floroz



Uzun süre arsenikli su tüketilmesinden dolayı insanların ayak tabanlarında ve tırnaklarında görülen keratozis vakaları.

sına neden olabilir. Doğrudan cilt teması kızarma ve şişmelere neden olabilir.

Arsenik bilinen bir kanserojendir. İnorganik arseniğin solunması akciğer kanserine, besin yoluyla alınması ise cilt, mesane, böbrek, karaciğer ve akciğer kanserine neden olabilir.

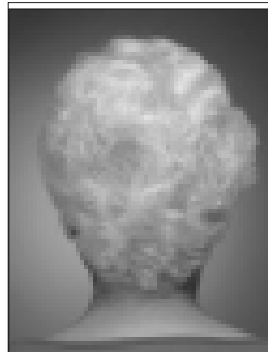
Yüksek düzeyde maruz kalındığında idrarda saptanabilir, ancak maruziyetten kısa bir süre sonra tahlil yapılması gerekir. Arsenik maruziyetten sonraki 6-12 ay boyunca saç ve tırnakta saptanabilir. Ancak bu testler düşük düzeyde maruziyetlerde anlamlı değildir ve olası bir sağlık etkisi konusunda fikir vermez. EPA'nın içme suyu için verdiği en üst sınır 0,05 ppm'dir. WHO'nun verdiği limit değer 10 mikrogram/litredir.

Flor (F)

Flor doğada silikatlarla, aynı zamanda florapatit olarak fosforla birlikte bulunduğu şekilde flüorit, kriyolit, topaz, turmalin, mikalar vb. yi içeren doğada oluşan birkaç mineralde bileşik

bir şekilde bulunmaktadır. Flor elementinin yer kabuğunun yaklaşık % 0.032 sini oluşturduğu tahmin edilmektedir. Olağandışı durumlar dışında yüzey sularındaki flor 1 ppm'in altında olmak üzere genelde düşüktür. Flor düzeyleri volkanik etkinlik alanlarında olan daha bazik ve sıcak sularda daha yüksek olmaya eğimlidir. Bu ortamlarda kalsiyum iyonları normal sıcaklıklarda yaklaşık 15 ppm olmakta ve flor iyonu düzeyi de yaklaşık 8 ppm olmakta ve bu koşullarda flüorit derişimi CaF_2 ile denetlenmektedir

Flor elementi suyla etkili olan, insan organizması için risk oluşturan elementlerden birisidir. İnsanlarda diş çürümeleri ile floroza yol açan yüksek flo-



İnsanlarda zamanında önce saçların ağarması, insan organizmasında bakır elementinin eksikliğinin ilk işaretidir. Ayrıca, deri elastikliğini kaybeder. Sonuçta, kırışıklıklar, gözlerin altında şişlik, yüzde hatlar oluşur. Derinin elastikliğini kaybolması; yüzün, ellerin, karın etlerinin ve insanın bütün vücudunun sarkmasına ve damar genişlemesine neden olur.

rürlü su alanları ülkemizde Isparta, Gölcük gölü, Tendürek Volkanı çevresi yerleşim birimleri, Doğubeyazıt ve çevre köyleri, Eskişehir-Beylikova Kızılcaören köyüdür. Kırşehir Kaman ilçesi flüorit cevherleşmeleri ile Elazığ Maden ilçesi flüorit cevherleşmesi çevresi, Bitlis ili çevresi ile Mardin Mazıdağı fosfat kayaçlarının bulunduğu alanlar, özellikle içme sularındaki florür yönünden dikkate alınmalıdır.



Bu sular içildiğinde 7 yaşın altındaki çocukların dişlerinde mineler üzerinde beneklenmeler, yaprak florosis adı verilen bir hastalığa neden olmaktadır. 1996 yılında WHO tarafından belirlenen içme suyu kalite sınırları ve flor derişimleri ile olası sağlık etkileri aşağıda verildiği şekildedir:

Bakır (Cu)

Bakır elementinin biojeokimyevi özellikleri doğrudan insan, hayvan ve bitki metabolik fonksiyonlarını etkilemektedir.

Kovalskiy, hayvan yemlerinde bakırın 3-5 mg/kg arasında olması halinde bu yemlerde bakır eksikliği bulunduğunu, 3-12 mg/kg arasında bakır miktarının normal, 20-40 mg/kg arasında bakırın fazlalığı olacağını belirtmiştir.

Organizmada bakırın elementinin eksikliği veya özellikle çok yüksek miktarda bulunması, C vitamininin biyosentezinin bozulmasına ve fosfor monoesteraz enziminin aktivitesinin engellenmesine neden olmaktadır.

Organizmalarda demir, kobalt ve bakır elementlerinin eksikliği, midede ülser hastalığına neden olmaktadır.

Organizmada bakır elementinin az olması tüberküloz hastalığına neden olmaktadır.

Bakır elementinin organizmada çok fazla oluşu arteroskleroz ve katarakta neden olmaktadır. Bakır, organizmada lipidlerin oksitleşmesini çabuklaştıran elementtir. Bu nedenle miokard infarktüs hastalarının kanlarında bakır elementinin miktarı çok fazladır.

Şeker hastalarının organiz-

malarında bakır elementinin çok az miktarda bulunması, şeker hastalığının oluşunda etkisi olmasa da, hastalığın ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır.

Sonuç

Yaşamımızda elde ettiğimiz başarılar, sevinçler sağlığa bağlıdır. Yaşamsal isteklerin esas temeli sağlıktır. İnsan organizmasının sağlam olması, bünyesinde olan elementlerinin dengesi ile ilgilidir.

Vücuttaki kanda, hücrelerde, dokularda ve vücudun tüm organlarında bu elementlerden enzimlerden herhangi biri eksik olduğu zaman organizmanın dengesi bozulmaktadır.

İnsan organizması doğal maddelerden fermentleri daha fazla alırsa, kendisini daha sağlam, daha canlı hissetmektedir. Meyve ve sebze sularının önemi, içerisinde bulunan maddelerin % 100 5-10 dakika gibi çok kısa bir zaman içinde emiliminin sağlanmasındandır.

Meyve ve sebze suları doğanın yarattığı gençlik, güzellik ve sağlamlık iksiridir. İlaçsız hücreleri, organları ve dokuları beslemektedir. Meyve ve sebze sularının hazırlanması için yalnız 5 dakika zaman harcanır bu ise kan basıncının düzenlenmesine, vücudun vitaminleri biriktirmesine neden olur.

Kaynaklar

Andreac M. 2005. *Udivitelnoe oçişeniye Peçeni Minsk.*

Atabey, E. (Ed.). 2005b. 1. *Tıbbi Jeoloji Sempozyum Kitabı, (Editör: Eşref ATABEY, TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayınları.95. Ankara*

Atabey, E. 2008a. *Türkiye'de flor konusuna genel bir bakış. Uluslar arası Katılımlı Tıbbi Jeoloji Kitabı. 100-102. YMGV Yayını ISBN: 978-975-7946-33-5*

Atabey, E. 2008b. *Türkiye'de jeolojik olarak arsenik sorununa genel bir bakış. Uluslararası Katılımlı Tıbbi Jeoloji Kitabı. 113-115. YMGV Yayını ISBN: 978-975-7946-33-5.*

Brand, Ya. B., 2006. *Sağlıklı Beslenme Moskova.*

Galperina, G.I. 2007. *Leçeniye sokami, polezniye svoystva i luçşiye narodniye resepti. Moskva.*

Halilova, H. 2004. *Mikroelementlerin (I, Zn, Co, Mn, Cu, Se) biyojeokimyası kitabı. İlke Emek Yayınları.*

Halilova, H. 2005. *İyot, çinko, kobalt, mangan, bakır ve selenyum mikroelementlerinin biyojeokimyası, çevre ve insan sağlığına etkisi. I. Tıbbi Jeoloji Sempozyumu, 93-107, Ankara.*

Halilova, H. 2008. *Doğadan Gelen Sağlık. Palme Yayınları, Ankara.*



Tarım İşletmelerinde Doğrudan Gelir Desteği (DGD)'nin Amaca Uygun Kullanımı Üzerine Bir Araştırma: GAP Bölgesi Örneği

→ Yrd. Doç. Dr. Sadettin
PAKSOY
Dr. Hasan MEMİŞ
Yrd. Doç. Dr. H. Mustafa
PAKSOY

*Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, Ş.Urfa*

Özet

Tarım, dünyadaki tüm ülkeler için son derece önemli bir sektördür. Çünkü tarım, canlılar için gerekli olan temel besin maddelerini üretmektedir. Bu nedenle tarım sektörü ister gelişmiş isterse az gelişmiş olsun, tüm ülkeler tarafından desteklenmektedir. Hükümetler tarımsal destek politikalarını uygularken bağımsız olarak hareket etmezler. Özellikle IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlara olan yükümlülüklerini de göz önünde bulundurmamaları zorundadırlar.

Gelişmekte olan ülkeler, bozulan makro ekonomik dengelerini yeniden sağlayabilmek için IMF istikrar programlarına başvurmuşlardır. Türkiye de, IMF ile sıkı ilişkiler içerisinde olan bir ülkedir. Özellikle 2000 yılından sonra, IMF destekli istikrar programlarının etkileri diğer sektörlerle birlikte tarım sektörü üzerinde de önemli ölçüde hissedilmeye başlanmıştır. Bu etkilerden biri de doğrudan gelir desteği sistemi uygulamasıdır.

Bu çalışma ile, GAP bölgesinde faaliyet gösteren tarım işletmelerinde doğrudan gelir desteğinin amaca uygun kullanımının

analizi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Gelir Desteği, GAP Bölgesi, Tarım İşletmeleri

1. GİRİŞ

Tarım, canlıların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan temel besin maddelerini üreten bir sektördür. Bu nedenle tarım kesimi tüm ülkeler için, stratejik ve vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Ayrıca tarımsal üretimin uzun bir sürece dayanması, ürünlerin kısa sürede bozulması, üretimde genellikle mevsimsel koşulların hakim olması gibi çeşitli faktörler, tarımı diğer sektörlerden ayırmakta ve tarımın devlet tarafından desteklenmesini gündeme getirmektedir. Tarım, sahip olduğu kendine has özellikleri nedeniyle ister gelişmiş, ister az gelişmiş olsun dünyadaki tüm ülkeler tarafından desteklenmektedir. Tarımsal destekleme politikaları, ülkelerin kendi koşullarına göre değişmekle birlikte, ülkeler bu konuda tamamen bağımsız bir şekilde hareket etme özgürlüğüne de sahip değildirlen. Çünkü ülkelerin taraf oldukları uluslararası anlaşmalar, uygulayacakları tarımsal politikaların çerçevesini belirlemektedir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan

ülkeler, bozulan makro ekonomik dengelerini tekrar sağlayabilmek için, IMF'nin desteğini alma ihtiyacı duymaktadırlar. Çünkü acil olarak gereksinim duyulan kredinin IMF'ye gelebilmesi, büyük ölçüde IMF ile yapılacak anlaşmaya bağlıdır. 1980'li yıllardan sonra yapısal uyum programları IMF istikrar programlarının bir parçası haline gelmiştir. Böylece IMF'nin vereceği krediye kavuşabilmek için bir takım yapısal düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir. Bunların önemli bir bölümü de tarım sektörü ile ilgilidir. IMF'yi yönlendiren gelişmiş ülkelerin, yapısal uyum programlarıyla kendi çıkarlarına göre ülke tarımını şekillendirme çabası içinde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda tarımsal desteklerin kaldırılması, tarımın piyasa ekonomisine açılması ve tarıma destek sağlayan devlet kurumlarının özelleştirilmesi gibi çeşitli yaptırımlar gündeme gelmektedir.

Türkiye'de özellikle 2000 yılından sonra uygulanan IMF istikrar programlarında, tarım sektörünü kapsayan çeşitli hükümlere yer verilmiştir. Bu dönemde IMF ile yapılan Stand-by anlaşmalarında tarımsal reformlarla ilgili düzenlemeler ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Tütün Kanunu, Şeker Kanunu ve DGD bunların başında gelmektedir.

Bu çalışmada, DGD sistemi ve Türkiye uygulaması ile ilgili süreç genel hatlarıyla anlatıldıktan sonra, DGD'nin GAP bölgesinde amaca uygun kullanımına ilişkin ankete dayalı araştırma yapılmıştır. Anketlerle sağlanan veriler SPSS ile One-Way Anova Testi'ne tabi tutulmuş ve elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

2. DOĞRUDAN GELİR DESTEĞİ SİSTEMİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI

DGD, üretim miktarı ile destek arasında doğrudan bir ilişki kurmaksızın, hedef üretici kitlesine hükümet tarafından yapılan gelir ödemesi sistemidir. Bu sistemde, ürün fiyatları piyasada oluşacağından, piyasa sinyallerine göre üretim belirlenecek ve piyasada herhangi bir aksaklık ortaya çıkmayacaktır (1). DGD, Dünya Ticaret Örgütü'nün tarımsal destekleme politikaları arasında yer almaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü Uruguay Tarım Anlaşması (1994) ve bunu izleyen İleri Tarım Müzakereleri sürecinde, tarımsal girdi ve çıktı desteği "yasak destek" olarak tanımlanırken, üretimden bağımsız DGD uygulaması konusunda ülkeler, belirli çerçevede serbest bırakılmışlardır. Bu bağlamda tüm dünyada kullanımı giderek yaygınlaşan DGD, bu aracı kullanan ülkelerin tarımsal özelliklerine göre farklı sonuçlar üretmektedir. ABD ve AB gibi en az yarım yüzyıldır tarıma sağladıkları büyük desteklerle tarımsal altyapı sorunlarını çözmüş ülkelerde temel kaygı, tarımsal ürünlerde meydana gelen aşırı stokları dünya pazarlarına sunmaktır. Bu anlamda DGD, gelişmiş ülkeler için bir rekabet üstünlüğü meydana getirme politikası aracı olabilmektedir. Diğer taraftan temel sorunların kısır döngüsünde boğuşan az gelişmiş ülkelerde DGD, bir tarımsal destek niteliğine dönüşmemekte, ancak sosyal destek işlevi görmektedir (2).

Dünyanın hiçbir ülkesinde DGD tek başına uygulanmamaktadır. AB'de tüm desteklerin içinde DGD'nin payı %30 iken, ABD'de bu oran %10'dur (3). Türkiye'de ise bu desteğin toplam tarımsal destekler içindeki payı %85'tir. 2006 yılından itibaren DGD'nin genel destekler içindeki payının %85'ten %45'e düşürülmesi kararlaştırılmıştır (4). DGD'nin toplam tarımsal destekler içindeki payı yaklaşık 2006 yılında %56, 2007'de %29, 2008'de ise %32 olarak hesaplanmıştır (5).

Tarımsal destekleme araçları; Doğrudan Gelir Desteği (DGD) Ödemeleri, Fark Ödemeleri, Hayvancılık Destekleri, Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması (ÇATAK) Programı Destekleri, Telafi Edici Ödemeler, Ürün Sigortası Ödemeleri, Kırsal Kalkınma Destekleri ve diğer desteklerdir. Türkiye'de tarımsal desteklerin bütçe içindeki paylarına bakıldığında DGD'nin bütçe içindeki payı %45 düzeyindedir (6).

1990'ların ikinci yarısının sonlarında Türkiye'de bütçe açıkları ve borç düzeyleri yüksek seviyelere ulaşarak, ülkenin makro ekonomik istikrarının bozulmasına neden olmuştur. Yüksek enflasyon ve döviz kurlarındaki aşırı yükselme, "fiyat

artışı ve ekonomik kriz" döngüsü içinde büyüme oranlarında kontrolsüz dalgalanmalara yol açmıştır. Hükümet bu istikrarsızlığı kontrol altına almak için, 2000 yılının başında tüm sektörlerde kamu harcamalarını azaltan dezenfasyonist politikalar uygulamaya başlamıştır. Açık bütçe uygulamaları, tarımsal destekler ve tarımsal destek reformları gibi diğer mali destekler mali istikrar programında önemli rol oynamıştır. Bu nedenle Hükümet, dünyadaki uygulamalar doğrultusunda tarımsal destek politikalarının etkinliğini artırmaya yönelik çaba göstermiştir (7).

Türkiye ile IMF arasında 1999 yılı sonunda istikrar programı çerçevesinde Stand-by anlaşması imzalanmıştır. 9 Aralık 1999 tarihli niyet mektubunda, "*Halihazırda uygulanmakta olan tarımsal destekleme politikaları fakir çiftçilere destek sağlamanın en düşük maliyetli yöntemi değildir. Yapılan uygulama, piyasadaki fiyat sinyallerini bozarak kaynak dağılımını kötü etkilemekte, fakir çiftçilerden çok zengin çiftçilere fayda sağlamakta ve tarım alanındaki karar verme mekanizmasının bir çok Bakanlık ve kamu kurumu arasında dağılmasından ötürü husule gelen parçalı yapı nedeniyle tutarlı olamamaktadır. Bütün bunların ötesinde, bu politikalar, son yıllarda ortalama olarak GSMH'nin %3'ü gibi bir maliyet ile vergi mükellefleri üzerine ağır yük getirmektedir. Reform programımızın orta vadeli amacı var olan destekleme politikalarını safhalar halinde ortadan kaldırarak ve fakir çiftçileri hedef alan doğrudan gelir desteği sistemi ile değiştirmektir. Bu, ilk öncelikle 2000 hasat yılı için bir pilot program uygulamaya konarak yapılacaktır. Bu pilot çalışmanın sonuçlarına göre, doğrudan gelir desteği sistemini 2001 yılında ülke çapına yaygınlaştıracaktır.*" (8) denilerek DGD'nin tarımsal destekleme politikası aracı olarak uygulanacağı IMF'ye taahhüt edilmiştir. Bu bağlamda tarımda mevcut destekleme politikalarının değiştirilerek, doğrudan gelir desteği uygulamasına geçilmesi hakkında 2000/267 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 14 Mart 2000 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre, DGD pilot proje kapsamında Ankara-Polatlı, Antalya-Serik ve Manavgat,



Tablo 1: Tarımsal Destekleme Ödemeleri (Milyon YTL)

Tarımsal Destekler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	08/2007
DGD Ödemesi	2	84	1877	1942	2120	1675	2653	1641
Mazot Ödemesi				311	324	407		479
Gübre Desteği	120	100				271		342
Prim Ödemesi	195	339	186	268	310	650	930	1250
Hububat Ödemesi						209	277	437
Çay Ödemesi	16	26	42	39	40	105	142	88
Hayvancılık ve Yem Bitkileri	11	44	83	107	248	352	679	688
Diğerleri				3	7	14	62	167
TOPLAM	344	593	2188	2670	3048	3682	4743	5093

Kaynak: (11).

Adıyaman-Merkez ve Kahta, Trabzon-Sürmene ve Akçabat'da uygulanmıştır. Bu proje çerçevesinde, Polatlı, Manavgat ve Serik'te tapu sahiplerine, Adıyaman Merkez, Kahta, Sürmene ve Akçabat'ta üreticinin üretim yaptığı alana destekleme yapılmıştır. DGD'nin ülke çapında uygulanmaya başlamasına ilişkin karar ise, 3 Nisan 2001 tarih ve 24362 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (9).

18 Aralık 2000 tarihli niyet mektubunda da, "Tüm dolaylı destek politikalarından 2002 sonuna kadar kademeli olarak vazgeçilmesi ve doğrudan gelir desteği (DDG) sisteminin uygulanmasına geçilmesini amaçlayan tarım politikalarının reformunda, program dahilinde şimdiye kadar önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu, tarım politikalarının ekonomik olarak daha etkin hale getirilmesini sağlayacak, bütçeye maliyeti üzerinde daha sıkı bir kontrole ve kaynakların en fakir çiftçilere daha iyi yönlendirilmesine izin verecektir... [10]" denilmektedir. Dolayısıyla, artık Türkiye'de mevcut destekleme politikaları elimine edilerek bunların yerine DGD'nin uygulanacağı deklare edilmiştir.

Tablo 1'de, tarımsal desteklerin yıllara göre dağılımı verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, DGD'nin toplam tarımsal destekler içindeki payı yaklaşık olarak 2001'de %14, 2002'de % 86, 2003'te % 73, 2004'te % 69, 2005'te % 45, 2006'da % 56 ve 2007'de %32 olarak gerçekleşmiştir.

3. ARAŞTIRMA VERİLERİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırma, GAP Bölgesi'nde DGD alan tarım işletmelerinin (çift-

çilerin), aldığı bu destekleri DGD alınan arazi büyüklükleri bakımından amaca uygun olarak kullanıp kullanmadıklarını belirleme amacıyla yöneliktir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Araştırma, GAP Bölgesi'nde yer alan Ş.Urfa, G.Antep, Diyarbakır, Mardin ve Adıyaman illerini kapsamakta olup, bu illerin merkez ilçelerinde faaliyet gösteren tarım işletmeleri ile sınırlandırılmıştır.

3.3. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmaya katılan tarım işletmelerinin anket sorularını doğru algıladıkları ve doğru cevaplandıkları varsayılmıştır.

3.4. Araştırmanın Hipotezi

Araştırmaya katılan tarım işletmelerinin, DGD aldıkları arazi büyüklüklerine göre DGD'ni kullandıkları alanlar ve bu desteğe ilişkin düşünceleri farklıdır.

3.5. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi; örnek kütle seçimi, veri toplama yöntemi ve verileri değerlendirme yöntemlerinden oluşmaktadır.

Araştırmanın ana kütlelerini, GAP Bölgesi'nde yer alan Ş.Urfa, G.Antep, Diyarbakır, Mardin ve Adıyaman illeri merkez ilçelerinde faaliyet gösteren tarım işletmeleri oluşturmaktadır. Örnek kütle, ana kütlede "Gayeli Örneklem Yöntemi" kullanılarak seçilen tarım işletmelerinden oluşmaktadır.

Veri toplama yöntemi olarak "anket" metodu seçilmiştir. Anketler, Ekim 2007-Ocak 2008 döneminde çiftçilerle yüz yüze görüşülerek yapılmıştır.

Anket yoluyla elde edilen veriler, SPSS ortamında "Crosstab Yöntemi"

ile tablolaştırılarak değerlendirilmiştir; tarım işletmelerinin DGD aldığı arazi büyüklüklerine göre DGD'ni kullandıkları alanlar ile bu desteğe ilişkin düşüncelerindeki farklılıklar "One-Way Anova Testi" ile belirlenmiştir.

3.6. Araştırmanın Verilerinin Değerlendirilmesi

Araştırma verileri, tarım işletmelerinde DGD'nin amaca uygun kullanım durumunu belirlemek için, araştırmanın ana kütle kapsamında yer alan toplam 1200 tarım işletmesi ile anket yapılarak elde edilmiş olup, bunların 951'i (% 79,3) erkek ve 249'u (% 20,8) kadındır. Tarım işletmelerinin % 71'i 1-100 dekar (da), %19'u 101-200 da, % 5,8'i 201-300 da ve % 4,2'si 301++ da arazi büyüklüğüne sahiptir. Tarım işletmelerinin % 37,5'i 2001, % 29,4'ü 2002, % 18,3'ü 2003, %10,3'ü 2004 ve % 4,5'i de 2005 yılından itibaren destek almaya başlamıştır.

Tablo 2'de, ankete katılan tarım işletmelerinde alınan DGD'nin işletmelerin arazi büyüklüklerine göre tarımsal girdi alımında kullanım düzeyleri verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, işletmelerin tamamına yakını aldığı desteği değişik düzeylerde de olsa tarımsal girdi alımında kullanmaktadır. 201-300 da arazi büyüklüğüne sahip işletmelerin % 71,4'ü ve 301++ da grubunda yer alan işletmelerin %61,5'i DGD'nin "çoğunu" tarımsal girdi alımında kullandıklarını belirtmişlerdir.

1-100 da arazi büyüklüğüne sahip olan işletmelerin % 24,8'inin ve 300++ da grubunda yer alan işletmelerin ise % 7,7'sinin DGD'nin "azını" tarımsal girdi alımında kul-

Tablo 2: DGD'nin Tarımsal Girdi Alımında Kullanım Düzeyi

Arazi Büyüklüğüne Göre İşletme Grupları	GİRDİ					Toplam
	Tamamını	Çoğunu	Yarisını	Azını	Hiç	
1-100 da	156 16,9%	152 16,5%	382 41,4%	229 24,8%	3 ,3%	922 100,0%
101-200 da	60 34,1%	67 38,1%	46 26,1%	3 1,7%	0 ,0%	176 100,0%
201-300 da	3 4,8%	45 71,4%	12 19,0%	3 4,8%	0 ,0%	63 100,0%
301- + da	9 23,1%	24 61,5%	3 7,7%	3 7,7%	0 ,0%	39 100,0%
Toplam	228 19,0%	288 24,0%	443 36,9%	238 19,8%	3 ,3%	1200 100,0%

lanması, küçük arazi sahiplerinin ev ihtiyaçları ve borç ödeme gibi amaç dışı (bakınız; Tablo 4 ve Tablo 5) kullanımlara yöneldiği, büyük arazi sahiplerinin ise tarım alet ve makineleri dışındaki araç-gereç alımında (bakınız; Tablo 6, tamamı + çoğu = % 23,1) kullanma eğiliminde olduğu şeklinde açıklanabilir.

Tablo 3'te, ankete katılan tarımsal işletme sahiplerinin arazi büyüklükleri grubuna göre elde ettikleri DGD'yi tarım alet ve makinelerinin alımındaki kullanım düzeyleri verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, işletmelerin toplamda % 46,3'ü DGD'nin "azını" tarım alet ve makineleri alımında kullanırken, % 24,3'ü de bu alanda hiçbir harcamada bulunmamıştır. Tabloda dikkate çeken bir durum, 201-300 da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin DGD'den tarım alet ve makineleri alımına "hiç" harcamamış (% 0,0) olmasıdır. Aynı-

ca, 201-300 da ve 301++ da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin DGD'nin, "tamamını" tarım alet ve makineleri alımında kullanmadıkları (% 0,0) görülmektedir.

Tablo 4'de, ankete katılan tarım işletmelerinde alınan DGD'nin işletmelerin arazi büyüklüklerine göre ev ihtiyaçlarında kullanım düzeyleri verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, işletmelerin toplamda % 33,8'i DGD'nin "yarisını" ev ihtiyaçlarında kullandığını belirtmektedir. 1-100 da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin % 0,7'si DGD'nin "tamamını", % 10,3'ü "çoğunu", % 37,7'si de "yarisını" ev ihtiyaçlarında kullandığını belirtmişlerdir. Bunların toplamı %48,7'dir. Bu oran, DGD'nin "azını" ev ihtiyaçlarında kullandığını belirtenler de eklendiğinde % 85,7'e ulaşmaktadır. Bu durum, küçük arazi sahiplerinin DGD'yi içinde buldukları ekonomik güçlükler karşısında

önemli bir geçim kaynağı olarak gördükleri şekilde değerlendirilebilir.

Diğer taraftan, 101-200 da, 201-300 da ve 301++ da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin DGD'nin "tamamını" ev ihtiyaçları için kullanmamış olmaları (%0,0), desteğin amaca uygun kullanımı açısından önemli bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Ancak 301++ da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin %15,4'ü DGD'nin "çoğunu", % 23,1'i de "yarisını" ev ihtiyaçları için harcamışlardır. Bu iki oranın toplamı (% 38,5) dikkate alındığında, büyük arazi grubunda yer alan işletmelerde amaç dışı kullanım eğilimleri olabileceği sonucuna varılabilir.

Tablo 5'de, ankete katılan tarım işletmelerinde alınan DGD'nin işletmelerin arazi büyüklüklerine göre tarımsal faaliyetler dışındaki borçların ödenmesinde kullanım

Tablo 3: DGD'nin Tarım Alet ve Makinelerinin Alımında Kullanım Düzeyi

Arazi Büyüklüğüne Göre İşletme Grupları	MAKİNE					Toplam
	Tamamını	Çoğunu	Yarisını	Azını	Hiç	
1-100 da	6 ,7%	57 6,2%	198 21,5%	445 48,3%	216 23,4%	922 100,0%
101-200 da	3 1,7%	15 8,5%	27 15,3%	68 38,6%	63 35,8%	176 100,0%
201-300 da	0 ,0%	12 19,0%	21 33,3%	30 47,6%	0 ,0%	63 100,0%
301- + da	0 ,0%	6 15,4%	9 23,1%	12 30,8%	12 30,8%	39 100,0%
Toplam	9 ,8%	90 7,5%	255 21,3%	555 46,3%	291 24,3%	1200 100,0%



Tablo 4: DGD'nin Ev İhtiyaçlarında Kullanım Düzeyi

Arazi Büyüklüğüne Göre İşletme Grupları	EV İHTİYACI					Toplam
	Tamamını	Çoğunu	Yarisını	Azını	Hiç	
1-100 da	6 ,7%	95 10,3%	348 37,7%	341 37,0%	132 14,3%	922 100,0%
101-200 da	0 ,0%	18 10,2%	34 19,3%	70 39,8%	54 30,7%	176 100,0%
201-300 da	0 ,0%	3 4,8%	15 23,8%	30 47,6%	15 23,8%	63 100,0%
301- + da	0 ,0%	6 15,4%	9 23,1%	12 30,8%	12 30,8%	39 100,0%
Toplam	6 ,5%	122 10,2%	406 33,8%	453 37,8%	213 17,8%	1200 100,0%

düzeyleri verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, işletmelerin toplamda % 38,7'si DGD'nin "azını" tarımsal faaliyetler dışındaki borçların ödenmesinde kullandığını belirtmişlerdir. 1-100 da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin % 8,7'si elde ettikleri DGD'nin "çoğunu", % 26,2'si "yarısını", % 39,2'si de "azını" tarımsal faaliyet dışındaki borçların ödenmesinde kullandığını ifade etmişlerdir. Bu oranların toplamı, %74,1 gibi önemli bir rakama ulaşmaktadır. Ayrıca, diğer arazi büyüklüğü gruplarında yer alan işletmelerin de DGD'ni, azımsanmayacak oranlarda tarımsal faaliyet dışı borçların ödenmesinde kullandıkları ortaya çıkmıştır. Bu durum, ekonomik sıkıntı içinde olan işletmelerin DGD'ni tarımsal faaliyetler dışında kullanılmaya eğiliminde oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 6'da, ankete katılan tarım işletmelerinde alınan DGD'nin işletmelerin arazi büyüklüklerine göre

re tarım alet ve makineleri dışındaki araç-gereç alımında kullanım düzeyi verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, işletmelerin toplamda yaklaşık yarısı (% 49,8) DGD'ni tarım alet ve makineleri dışındaki araç-gereç alımında "hiç" kullanmadığını belirtmişlerdir. 301-+ da grubunda yer alan işletmelerin DGD'nin "tamamını" bu konuda harcadığını belirtenlerin oranı %7,7 iken, "çoğunu" söz konusu alanda kullandığını ifade edenlerin oranı da %15,4'tür. Bunların toplamının % 23,1'e ulaşması, bu grupta yer alan işletmelerin elde ettikleri DGD'ni, tarım alet ve makineleri dışındaki araç-gereç alımında kullanma eğilimlerinin bulunduğu ilişkin önemli bir gösterge olarak ifade edilebilir.

Tablo 7'de, ankete katılan tarım işletmelerinde alınan DGD'nin ülke tarımının gelişmesine katkıda bulunma durumuna ilişkin işletmelerin arazi büyüklüklerine görüşleri verilmiştir. Tabloda da görüldüğü

gibi, ankete katılan işletmelerin tamamı dikkate alındığında "tam katılıyorum", "katılıyorum" ve "orta düzeyde katılıyorum" şeklinde görüş bildiren işletmelerin toplamı % 72,2'dir. 301-+ da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin % 69,2'si "tam katılıyorum" düzeyinde DGD'nin ülke tarımının gelişmesine katkıda bulunduğu yönünde görüş belirtirken, 201-300 da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin %19'unun katkıda bulunmadığını belirtmiştir.

Genel olarak ankete katılan tüm işletmelerin görüşleri dikkate alındığında, farklı düzeylerde olmakla birlikte (%33,2, %21,3, %17,7) işletmelerin DGD'nin ülke tarımının gelişmesine katkı sağladığı düşüncesinde oldukları söylenebilir.

3.7. Araştırma Verilerinin Analiz (One-Way Anova Testi Analizi)

Ankete katılan tarım işletmelerinin DGD aldıkları arazi büyüklükleri gruplarına (1-100 da, 101-200 da, 201-300 da ve 300 + da) göre,

Tablo 5: DGD'nin Tarımsal Faaliyetler Dışı Borçların Ödenmesinde Kullanım Düzeyi

Arazi Büyüklüğüne Göre İşletme Grupları	BORÇ ÖDEME				Toplam
	Çoğunu	Yarisını	Azını	Hiç	
1-100 da	80 8,7%	242 26,2%	361 39,2%	239 25,9%	922 100,0%
101-200 da	20 11,4%	23 13,1%	64 36,4%	69 39,2%	176 100,0%
201-300 da	6 9,5%	9 14,3%	21 33,3%	27 42,9%	63 100,0%
301- + da	3 7,7%	3 7,7%	18 46,2%	15 38,5%	39 100,0%
Toplam	109 9,1%	277 23,1%	464 38,7%	350 29,2%	1200 100,0%

Tablo 6: DGD'nin Tarım Alet ve Makineleri Dışı Araç-Gereç Alımında Kullanım Düzeyi

Arazi Büyüklüğüne Göre İşletme Grupları	TARIM DIŞI ALET-MAKİNE					Toplam
	Tamamını	Çoğunu	Yarisını	Azını	Hiç	
1-100 da	6 ,7%	41 4,4%	86 9,3%	353 38,3%	436 47,3%	922 100,0%
101-200 da	0 ,0%	13 7,4%	13 7,4%	45 25,6%	105 59,7%	176 100,0%
201-300 da	0 ,0%	0 ,0%	6 9,5%	18 28,6%	39 61,9%	63 100,0%
301- + da	3 7,7%	6 15,4%	0 ,0%	12 30,8%	18 46,2%	39 100,0%
Toplam	9 ,8%	60 5,0%	105 8,8%	428 35,7%	598 49,8%	1200 100,0%

desteğin kullanıldığı yerler ve desteğe ilişkin görüşleri kapsamında sorulan sorularda yer alan değişkenler için verdikleri cevaplarda anlamlı bir fark olup olmadığının ölçülmesi amacıyla datalar One-Way Anova Testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; ankete katılan tarım işletmelerinin arazi büyüklükleri grupları ile DGD'nin

-tarımsal girdi alımında kullanım düzeyleri arasında tam anlamlı bir fark olduğu ($F_{3-1196}=41.270$, $p<0.01$, $p=0,000$);

-tarım, alet ve makinelerinin alımında kullanım düzeyleri arasında tam anlamlı bir fark olduğu ($F_{3-1196}=10.193$, $p<0.01$, $p=0,000$);

-ev ihtiyaçlarında kullanım düzeyleri arasında tam anlamlı bir fark olduğu ($F_{3-1196}=11.011$, $p<0.01$, $p=0,000$);

-tarımsal faaliyetler dışındaki borçların ödenmesinde kullanım düzeyleri arasında çok anlamlı bir

fark olduğu ($F_{3-1196}=5.018$, $p<0.01$, $p=0,002$);

-tarım dışı araçlarda kullanım düzeyleri arasında çok anlamlı bir fark olduğu ($F_{3-1196}=4.489$, $p<0.01$, $p=0,004$);

-ülke tarımının gelişmesine katkıda bulunma durumuna ilişkin görüşleri arasında tam anlamlı bir fark olduğu ($F_{3-1196}=13.073$, $p<0.01$, $p=0,000$);

4. SONUÇ

950'den bu yana dünya nüfusu yaklaşık 3 kat artmış, buna karşın tarım alanları %25 oranında azalmıştır. Dünyada sadece 7 ülke, buğday ihraç edebilmektedir. Son 30 yılda pek çok tarım ülkesi, tahıl ithal eder duruma gelmiştir. Bu bakımdan, 20. yüzyıla enerji kaynakları damgasını vurduğu gibi, 21. yüzyılın da tarım ve su kaynakları etrafında şekilleneceği ileri sürülmektedir. Gelişmiş ülkeler, bu gerçeğin bilinci ile, üreticilerini dış rekabet-

ten korumakta ve tarımsal üretimi teşvik etmektedirler (12).

Tarım sektörü kendine has özellikleri nedeniyle dünyadaki gelişmiş yada az gelişmiş olsun tüm ülkeler tarafından çeşitli araçlarla desteklenmektedir. Tarımsal destekleme araçlarından biri de DGD'dir. Türkiye uygulamaya koyduğu istikrar programlarında, 2000'li yıllarla birlikte tarımsal desteklerin tamamını kaldırıp yerine DGD sistemine geçeceğini IMF'ye taahhüt etmiştir. Çeşitli eleştirilerle Türkiye'de uygulanmaya başlanan bu sistemin, 2008 yılında yürürlüğe kaldırılacağı hükümet yetkilileri tarafından açıklanmıştır.

Yaklaşık yedi yıldır tartışmalarla birlikte uygulanmakta olan DGD'nin 2008 yılında kaldırılması beklenirken, bu desteği alan tarım işletmelerinin geçen döneme ilişkin değerlendirmelerinin sonraki dönemlerde yapılacak uygulamalarda yol

Tablo 7: DGD'nin Ülke Tarımının Gelişmesine Katkıda Bulunma Düzeyine İlişkin Görüşler

Arazi Büyüklüğüne Göre İşletme Grupları	GELİŞME					Toplam
	Tam Katılıyorum	Katılıyorum	Orta düzeyde katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Katılmıyorum	
1-100 da	280 30,4%	189 20,5%	176 19,1%	172 18,7%	105 11,4%	922 100,0%
101-200 da	73 41,5%	43 24,4%	27 15,3%	21 11,9%	12 6,8%	176 100,0%
201-300 da	18 28,6%	15 23,8%	6 9,5%	12 19,0%	12 19,0%	63 100,0%
301- + da	27 69,2%	9 23,1%	3 7,7%	0 ,0%	0 ,0%	39 100,0%
Toplam	398 33,2%	256 21,3%	212 17,7%	205 17,1%	129 10,8%	1200 100,0%



gösterici nitelikte olacağı söylenebilir. DGD'nden yoğun olarak yararlanan bölgelerden birisi de GAP'tır. Bu bağlamda, GAP bölgesinde DGD'nden yararlanan tarım işletmelerinin, arazi büyüklükleri grubuna göre DGD'yi amaca uygun kullanımları ve bu desteğe ilişkin görüşleri araştırılarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Tarımsal destekleme politikası aracı olarak, DGD'nin etkin kullanımına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

(1) Araştırmaya toplam 1200 tarım işletmesi katılmış olup, bunların 951'i (% 79,3) erkek ve 249'u (% 20,8) kadındır. Tarım işletmelerinin % 71'i 1-100 dekar (da), % 19'u 101-200 da, % 5,8'i 201-300 da ve % 4,2'si 301++ da arazi büyüklüğüne sahiptir. Tarım işletmelerinin % 37,5'i 2001, % 29,4'ü 2002, % 18,3'ü 2003, % 10,3'ü 2004 ve % 4,5'i de 2005 yılından itibaren destek almaya başlamıştır. Buğday-arpa, pamuk ve fıstık çiftçilerin DGD aldığı ürünlerin başında gelmektedir.

(2) İşletmelerin tamamına yakını aldığı desteği değişik düzeylerde de olsa tarımsal girdi alımında kullanmaktadır. 201-300 da ve 301++ da grubunda yer alan işletmeler DGD'nin büyük bir kısmını, diğer gruplar ise daha azını tarımsal girdi alımında kullanmışlardır. Bu durum, DGD'nin küçük arazi sahiplerinin ev ihtiyaçları ve borç ödeme gibi amaç dışı kullanımlara yöneldiği şeklinde açıklanabilir.

(3) İşletmelerin toplamda % 46,3'ü DGD'nin "azını" tarım alet ve makineleri alımında kullanırken, % 24,3'ü de bu alanda hiçbir harcamada bulunmamıştır. 201-300 da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin yarısından fazlası, diğer gruplarda yer alan işletmeler ise daha az kısmı DGD'ni tarım alet ve makineleri alımında kullanmıştır.

(4) İşletmelerin toplamda % 33,8'i DGD'nin "yarısını" ev ihtiyaçlarında kullandığını belirtmektedir. 1-100 da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin yaklaşık yarısını, diğer gruplarda yer alan işletmeler ise daha azını ev ihtiyaçlarında kullanmaktadır.

(5) İşletmelerin toplamda %

38,7'si DGD'nin "azını" tarımsal faaliyetler dışındaki borçların ödenmesinde kullandığını belirtmişlerdir. 1-100 da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin yaklaşık 1/3'ü, diğer gruplarda yer alan işletmeler ise daha azını tarımsal faaliyet dışı borçların ödenmesinde kullanmaktadır.

(6) İşletmelerin toplamda yaklaşık yarısı (% 49,8) DGD'ni tarım alet ve makineleri dışındaki araç-gereç alımında "hiç" kullanmadığını belirtmişlerdir. 301++ da grubunda yer alan işletmelerin yaklaşık 1/4'ü, diğer grupta yer alan işletmelerin ise daha azı DGD'ni tarım alet ve makineleri dışı araç-gereç alımında kullanmıştır.

(7) İşletmelerin tamamı dikkate alındığında, DGD'nin ülke tarımının gelişmesine katkıda bulunma durumuna ilişkin görüşleri sorulduğunda; "tam katılıyorum", "katılıyorum" ve "orta düzeyde katılıyorum" şeklinde görüş bildirenlerin toplamı %72,2'dir. 301++ da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin değişik düzeylerde olmakla birlikte tamamı, diğer gruplarda yer alan işletmelerin ise daha azı DGD'nin ülke tarımının gelişmesine katkıda bulunduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.

Bu sonuçlara göre; 1-100 da ve 300++ da arazi büyüklüğü grubunda yer alan işletmelerin 101-200 da ve 201-300 da grubundakilere göre, DGD'ni daha fazla tarımsal amaç dışı kullanma eğiliminde oldukları saptamasından hareketle, DGD'nin kullanımıyla ilgili bazı denetim enstrümanlarının devreye sokulması gerekmektedir. DGD'nin faturalandırılması, bir denetim enstrümanı olarak önerilebilir. Bu bağlamda, DGD'ne başvuruda bulunacak olan tarım işletmesinin bir önceki dönemde aldığı DGD'ne ilişkin tutarı, tarımsal amaçlı kullandığını kanıtlayacak (tohum, mazot, traktör, zirai ilaç vb. alımı) belgeleri başvuru dosyasına eklemesi sağlanmalıdır. Bu ve benzeri uygulamalarla, DGD'nin daha etkin bir tarımsal destekleme politikası aracı haline getirilebileceği söylenebilir.

DİPNOTLAR

(1) Yükseler, Zafer (1999), *Tarımsal Destekleme Politikaları ve Doğrudan Gelir Desteği Sisteminin Değerlendirilmesi*, DPT Müsteşarlığı Raporları, Ankara, s.14.

(2) ZMO (2006), *Doğrudan Gelir Desteği: Tarımsal Destek mi, Yoksulluk Yardımı mı?*, <http://www.zmo.org.tr/odamiz/odagorusleri.php?kod=1391>, 5 Temmuz 2006.

(3) Kafaoglu, A. Başer (2002), *Tarım Bolluk İçinde Yoksulluk*, 2. bs., Kaynak Yay., İstanbul, s.44.

(4) Yıldırım, Ali Ekber (2006), *Hükümetin Doğrudan Gelir Desteği Oyunu*, http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=266746, 6 Temmuz 2006, s.1.

(5) Günaydın, Gökhan (2008), http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=7702&tipi=3&sube=0, 12 Şubat 2008, s.3.

(6) Agah, Halil (2008), *Dünya Bankası Ankara Ofisi*, <http://organik.bahcesehir.edu.tr/UserFiles/File/sunumlar2/HalilAgahOK.doc>, 19 Şubat 2008, s.6.

(7) Lundell, Mark vd. (2004), "Turkey-A Review of The Impact of The Reform of Agricultural Sector Subsidization", *The World Bank*, 2004, s.vi.

(8) Hazine Müsteşarlığı (1999), *Enflasyonla Mücadele Programı*, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/ya-yin/imf/mektup.html>, 24 Haziran 2004.

(9) TZOB (2001), *Zira-i ve İktisadi Rapor 1999 - 2000*, Ankara, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yay., http://www.tzob.org.tr/tzob/tzob_ana_sayfa.htm, 1 Nisan 2005, s.154.

(10) TCMB (2000), *Niyet Mektubu*, 18 Aralık 2000, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/niyet/mektup.html>, 24 Haziran 2004.

(11) Agah, Halil (2008), *Dünya Bankası Ankara Ofisi*, <http://organik.bahcesehir.edu.tr/UserFiles/File/sunumlar2/HalilAgahOK.doc>, 19 Şubat 2008, s.7.

(12) Hisarcıklıoğlu, Rifat (2005), "Türkiye Yıllardır İhmal Etmiş Olduğu Yapısal Reformların Çoğunu, Son 2 Yılda Tamamlamıştır", <http://www.elegens.com.tr/arsiv/63/haber007.html>, 14 Haziran 2005.

doğadan
doğadan

sofranıza
sofranıza



sağlıkla,
güvenle

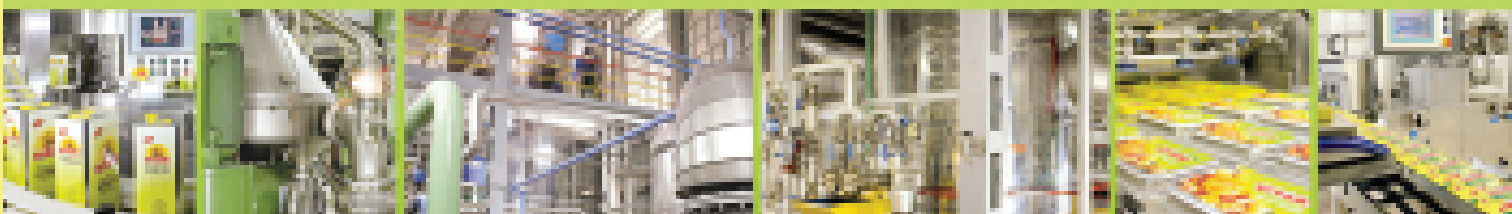
orkide



KÜÇÜKBAY

YAĞ VE DETERJAN SANAYİ A.Ş.

www.orkide.com.tr





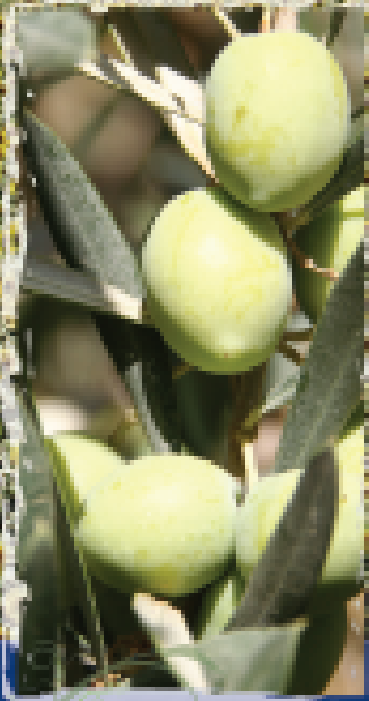
TEMMUZ-ARALIK 2008 SAYI: 351

ZİRAAT

MÜHENDİSLİĞİ

TÜRK ZİRAAT YÜKSEK MÜHENDİSLERİ BİRLİĞİ VE VAKFI HAKEMLİ YAYIN ORGANIDIR

ISSN:1301-0891



www.tzymb.org.tr

1959'den beri yemin adı

TARİŞ YEMTA

YEM HAYVANCILIK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
1545 Sokak No: 1 35230 Kahrımanlar - İZMİR
Tel: 0.232 421 93 06 Faks: 0.232 422 72 63
www.tarisyemta.com E-mail: yemta@taris.com.tr



ALTIN TOHUMCULUK TİC. SAN. A.Ş.

Telefon: 0232 - 4645960

0232 - 4222174

0232 - 4216901

*Vasif Çınar Bulvarı Akad Apartmanı No:5/4
Alsancak / İZMİR*



TUĞRA

*bizim için
önemlisiniz.*

Sigorta Hizmetleri ve
Aracılığı Limited Şirketi

- Yangın
- Zorunlu Trafik
- Kasko



- Nakliyat
- Tarım
- Zorunlu Deprem
- Konut & İşyeri



size özel
% 50



**Türk Ziraat Yüksek
Mühendisleri Birliği
Üyelerine; Konut, İşyeri ve
Araç Kasko Poliçelerinde % 50**

**İNDİRİM
BİZDE**



TUĞRA

Sigorta Hizmetleri ve
Aracılığı Limited Şirketi



Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği Vakfı Kuruluşudur

Sakarya Cad.No.30 / 3 Yenışehir / Ankara
Tel: 0.312. 433 69 09 • 435 46 42 • Faks: 435 41 11
e-mail: tugra@tugrasigorta.com